

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

15 TEMMUZ 2016 KALKIŞMASI'NIN

MİCHEL FOUCAULTCU BİYOPOLİTİK SÖYLEM ANALİZİ

SEVGİ İTMEÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARAMAN – 2019

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

15 TEMMUZ 2016 KALKIŞMASI'NIN

MİCHEL FOUCAULTCU BİYOPOLİTİK SÖYLEM ANALİZİ

Sevgi İTMEÇ

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans

Danışman

Doç. Dr. Hasan Hüseyin AKKAŞ

KARAMAN – 2019

TEZ ONAY SAYFASI FORMU

Doküman No	FR-285
İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	1/1

15 TEMMUZ 2016 KALKIŞMASI'NIN MICHEL FOUCAULTCU BİYOPOLİTİK SÖYLEM ANALİZİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 18.07.2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Hasan Hüseyin AKKAŞ

Üye : Doç. Dr. Hakan CANDAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Demet Şefika MANGIR

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 04.07.2019 tarihli ve 29/384 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖNSÖZ

Biyoihtidar kavramı otoritenin bedenler üzerinde nasıl hükmettiğini ve bedenlerin nasıl itaatkar hale getirdiklerini açıklarken, biyopolitika ise bedenler üzerindeki siyasal söylemleri ve süreçleri, ikna edici yöntemleri ile açıklamaktadır. Biyopolitika yoluyla siyasetle ilgili tüm unsurlar söyleme tabi tutularak; bedenlerin vazgeçemeyeceği ekonomiden ahlaka ve hukuktan siyasete yaşamın tüm boyutları itaatkar hale getirilmekte biyoihtidar ile de bedenler üzerinde tahakküm kurulmaktadır. Böylece yiyecekten giyeceğe, sağlıktan hastalığa, ahlaktan hukuka, eğitimden üretime, toplumsal kurallardan psikolojik durumlara yaşamın tüm boyutları kontrol edil(ebil)mektedir. Foucault'a göre bu kontrol bireyi politik değil biyolojik özellikleri ile ele almakta bu nedenle Foucault söz konusu iktidar biçimi biyoihtidar olarak tanımlamıştır. 21. yüzyılın önemli düşünürlerinden olan Michel Foucault geleneksel yönetimlerden farklı olarak günümüz modern devletlerin biyopolitik olarak hareket ettiğini ve bedene dayalı politikaların modern iktidarın vazgeçilmez unsuru olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada Michel Foucault'un biyopolitika kavramı esas alınarak; Cumhuriyet tarihinde vuku bulan darbeler ve 15 Temmuz 2016 Kalkışması söylemsel analize tabi tutulacaktır. Çalışma kapsamında medyanın söylem üretmede ki önemi tartışılarak, 15 Temmuz 2016 Kalkışması sürecinde bu kalkışmanın bastırılmasında medyanın rolü açıklanacaktır.

Bu süreçte çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emek veren ve çalışmanın her aşamasında katkıda bulunarak sabırla sürekli motive, ederek çalışma performansımı artmasına vesile olan, yol gösteren düşünce hayatımın şekillenmesinde çok önemli bir yere sahip danışman hocam Sayın Doç. Dr. Hasan Hüseyin Akkaş'a teşekkürlerimi sunuyorum. Yine çalışma sürecinde bilgi ve tecrübelerine başvurduğum çok kıymetli hocalarım Sayın Doç. Dr. Sefa Usta ve Doç. Dr. Hakan Candan'a ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Başkanı Sayın Prof. Dr. Ercan Oktay'a şükranlarımı sunuyorum. Son olarak desteklerini esirgemeyen canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sevgi İTMEÇ

KARAMAN-2019

ÖZET

Michel Foucault ile birlikte popüler hale gelen biyoiktidar ve biyopolitika kavramı modern dönemin en büyük icadı olarak görülmektedir. Kavram köken olarak eskilere dayanıp birçok düşünür tarafından kullanılsa da Foucault'un kavramı; hem bir disiplin olarak ele alması, hem de modern devletle ilişkilendirmesi kavrama ilgiyi arttırmaktadır. Foucault'a göre beden terbiyesine dayanan biyopolitika kavramı bedenlerin, iktidarın tahakkümü altına alınmasını hedeflemektedir. Foucault bunu yaparken de söylemin gücünden faydalanmaktadır. Foucault söylemi "böyle ol diyen bir tertibat, yani normal ol" diyen bir tertibat olarak görmektedir. Normal kavramı köken olarak norm (kural) dan gelmektedir. Kısaca modern iktidar bedenleri, koydukları kurallara uymalarını amaçlamaktadır.

Foucault'un biyopolitika ve biyoiktidar kavramından hareketle Cumhuriyet döneminde gerçekleşen darbelerin; bu kavramlar dahilinde nasıl yer edindiği ve literatüre 15 Temmuz Kalkışması olarak geçen ve devleti ele geçirmek üzere Türk Silahlı Kuvvetlerinde görevli bir grup tarafından gerçekleştirilen darbe kalkışmasının biyopolitik analizi yapılacaktır.

Son olarak medya başlığı altında medyanın biyopolitik söylemde ki yeri ve konumu ve 15 Temmuz 2016 darbe kalkışmasında ki önemine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Michel Foucault, Biyopolitika, Biyoiktidar, 15 Temmuz 2016 Kalkışması, Medya.

ABSTRACT

The concept of biopower and biopolitics, which became popular with Michel Foucault, is seen as the greatest invention of the modern era. Although the concept is based on the old and used by many thinkers Foucault's concept; both as a discipline and its relationship with the modern state increased interest in the concept. According to Foucault, the concept of biopolitics, which is based on body training, aims to bring bodies under the domination of power. Foucault also uses the power of discourse in doing so. Foucault sees the discourse as a device that says ol be like that, that is normal normal. The concept of normal origin comes from norm (rule). Briefly, modern power bodies aim to obey the rules they have set.

Foucault's biopolitics and bio-power concept of the coups that took place during the Republic period; and the biopolitical analysis of the coup attempt carried out by a group assigned to the Turkish Armed Forces to capture the state.

Finally, under the title of media, the place and position of the media in biopolitical discourse and its importance in the coup attempt on July 15, 2016 will be mentioned.

Key Words: Michel Foucault, Biopolitics, Bio-power, July 15, 2016 Pulse Attempt, Media.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar ŞEKİL VE RESİM LİSTESİ	viii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
I.BİYOPOLİTİKA VE BİYOİKTİDAR KAVRAMLARI.....	7
I.1. Bedenlerin Yönetimi Olarak Biyopolitika ve Biyoiktidar.....	7
I.2. Michel Foucault'un Hayatı, Düşüncesi ve Eserleri.....	11
I.2.1. Foucault'un Siyasi Düşünceye Katkıları	12
I.2.2. Foucault'un Biyopolitika Kavramı	15
I.2.3. Ağsal İlişki Biçimi Olarak Biyoiktidar	17
I.2.4. Biyoiktidarın Sürdürülmesinde Yönetimsellik	21
I.2.5. Biyoiktidarın Muktedir Olmasında Söylemin Gücü	24
I.3. Giorgio Agamben'in Biyopolitika Kavramı.....	29
I.3.1. Kutsal (Olmayan) İnsan	30

I.3.2. İstisnai Durum ve Egemenlik.....	34
I.4. Michel Foucault'dan Giorgio Agamben'e Biyopolitik Kavram.....	38
Karşılaştırması	38
İKİNCİ BÖLÜM	41
II. TÜRKİYE BİYOPOLİTİK SERÜVENÜNDE ORDU VE 15 TEMMUZ.....	41
II.1. Osmanlı' dan Cumhuriyete Ordunun Söylemleri ve Biyopolitika.....	41
II.2. Ordunun Siyasete Müdahalesi ve Darbelerin Genel Biyopolitiği.....	48
II.2.1 Cumhuriyet Dönemi Darbelerin Biyopolitikası	52
II.2.2.15 Temmuz 2016 Kalkışması'nın Biyopolitiği.....	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	67
III. DARBELERİN BİYOPOLİTİĞİ VE MEDYA	67
III.1.Biyoiktidar Kaynağı Olarak Söylem ve Bilgi	67
III.2. Söylem Oluşturmada Medyanın Rolü.....	76
III.3. Medya ve Darbe İlişkisi	78
III.3.1. Geleneksel Medya ve Darbe	78
III. 3. 2. Sosyal Medyanın 15 Temmuz 2016 Darbe Kalkışmasına Etkisi.....	81
III.3.3. 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Sosyal Medya Siteleri	83
SONUÇ	93
KAYNAKÇA.....	103

KISALTMALAR

vb. : ve benzeri

vs. : vesaire

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

MİT : Milli İstihbarat Teşkilatı

EGM : Emniyet Genel Müdürlüğü

FETÖ : Fetullah Gülen Terör Örgütü

AK Parti : Adalet ve Kalkınma Partisi

TUSKON : Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu

TRT : Türkiye Radyo Televizyon

CNN : Kablolu Haber Ağı (Cable News Network)

NTV : Nergis Televizyonu

SMS : Kısa Mesaj Hizmeti (Short Message Service)

GSM : Mobil İletişim İçin Küresel Sistem(Global System For Mobile Communication)

ABD : Amerika Birleşik Devletleri (The United States of America)

FBI : Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation)

CIA : Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency)

TABLolar ŞEKİL VE RESİM LİSTESİ

Tablo 3.1: Askeri Müdahalelerin Karşılaştırmalı Özellikleri.....	54
Resim 3.1: Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 15 Temmuz FaceTime Görüşmesi.....	85
Resim 3.2: TRT'de Darbe Bildirisinin Okunması.....	88
Şekil 3.1: Recep Tayyip Erdoğan'ın onaylı Twitter Sayfasından Yaptığı Çağrı.....	89
Şekil 3.2: Turkcell'in Onaylı Twetter Hesabından Yapılan Açıklama.....	90
Şekil 3.3: EGM'nin Onaylı Twetter Hesabından Yapılan Açıklama	90

GİRİŞ

Biyopolitika kavramı hayat ile uğraşan politika bir diğer ifade ile hayatın politikası anlamını içermektedir. Eski Yunanda hayat kavramı tanımlanırken iki farklı terim olan zoe ve bios kavramları kullanılmıştır. Zoe, bütün canlıların (hayvanların, insanların ya da tanrıların) ortak özelliği anlamına gelen yalın yaşamı ifade ederken, bios birey veya grubun yaşam biçimine (hayat tarzına) işaret etmektedir. Zoe, biyolojik varoluş olarak kimliksiz bir yaşama karşılık gelirken bios, sosyal ve politik bir var olmayı nitelemektedir.

Geçmişten günümüze biyopolitika kavramı birçok düşünür tarafından kullanılmış fakat kavramın popülerliğini Michel Foucault ile kazanmıştır. Foucault 20. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri olarak kabul edilip, biyopolitika kavramı üzerindeki çalışmaları ve kavramı sistematik bir disipline çevirmesiyle birlikte dikkatleri üzerine çekmiştir. Biyopolitik alanda yapmış olduğu çalışmalar birçok alanı etkilemiş, Foucault'dan sonra da kavram üzerinde çalışmalar tüm hızıyla devam etmiştir.

Foucault egemen iktidara yani baskıcı ve sınırlayıcı olan, hükümdarın yaşama hakkı üzerinde söz sahibi olduğu geleneksel iktidar modeline alternatif bir iktidar teknolojisi olarak biyoiktidardan bahsetmektedir. Biyoiktidar, farklı ve yeni iktidar teknolojileriyle bedenlerin ve egemen iktidardan farklı olarak nüfusun kontrol altına alındığı ve yaşamı düzenleyici bir teknoloji olarak tanımlamaktadır (Foucault 1998, 140).

Biyoiktidar kavramında insan bedeni makineye benzetilmektedir (Foucault 1998, 249). Böylece beden iktidar tarafından disipline edilmek suretiyle denetim altında tutulmakta ve iktidarın taleplerini karşılayan ve taleplere cevap veren uysal bedenler yaratılmaktadır.

Biyoihtidarın diğer bir odağı ise bu çalışmanın da analiz ettiği ve yaşama odaklanan iktidar teknolojisidir. Bu noktada mesele bedenden (birey) ziyade çok sayıdaki beden, sonsuz olmasa da en azından sayımı zorunlu olmayan sayıda bir sũrũ başı olan bir bedendir (Foucault 2002, 21). Toplum olarak tanımlanan bu kesim Foucault için biyopolitikanın yœnetmeye çalıştığı nũfustur.

Nũfusun biyopolitikasında, geleneksel iktidardan modern iktidara geçişte egemenin hakkı, yaşatma ya da œlũme bırakma hakkına dœnũřmektedir (Foucault 2002, 246). Geliştirilen yeni iktidar teknikleri ile insan bedeni uysal ve itaatkar hale getirilirken; hijyen, eğitim, gıda, toplu-konut, sağlık gibi. sistemleri ve en œnemlisi de demografi çalışmalarıyla çoklu bedenler yani nũfusu dũzenlenmeye ve denetime sokmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bu iktidar modeli bedensel şiddeti dışlayan, œretkenliđi ve yaşamı destekleyen bir iktidar biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada iktidar bireyin biyolojik yaşamını ve sahip olduğu gũleri artırmak, en iyi şekilde kullanmak, denetlemek ve œrgũtlemek gibi araçlara sahiptir.

Geleneksel iktidar modelinde bireyler iktidar tarafından sınıflandırılmakta iyi veya kœtũ olarak tanımlanmaktadır. Gũnũmũz biyoihtidar modelinde ise bedenler iyi veya kœtũ olarak sınıflandırmak yerine disipline eden kurallar yoluyla ıslah edilmekte itaatkar bedenler oluşturulmaktadır (Foucault 2002, 248). İtaatkar bedenlerin gerçekleştirilmesinde okullar, hastaneler ve cezaevleri œnemli gœrevlere sahip kurumlar olarak nũfusun tamamı kontrol edilebilmekte ve denetlenebilmektedir.

Yeni iktidar için insan bedeni değerli ve insan yaşamı korunması gereken bir şey haline gelirken, nũfusun yœnetimindeyse yeni yaklaşım, çoklu insan yapısının kontrolũ ve korunması esastır. Canlı bir varlık olarak nũfusu, gũvenlik mekanizmalarıyla kontrol ve koruma altına almak ya da bireye benzer şekilde onun yaşayış biçimini en iyi durumuna

getirmek hedefdir. Bir diğere ifadeyle biyopolitika, nüfusu düzenleyici bir denetim mekanizmasına dönüştürmüştür. Kısaca nüfusun derinliklerine nüfuz ederek iktidar meşrutiyetini sürdürmektedir.

Çalışmada ele aldığımız Foucaultcu biyopolitika kavramı modern iktidar anlayışını ortaya koyarken, çalışmanın esas konusunu teşkil eden 15 Temmuz 2016 kalkışması, bu anlayış içinde değerlendirilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti devleti çok partili siyasal yaşam ile birlikte neredeyse her on yılda bir darbe (doğrudan ya da dolaylı müdahalesi) yapılan bir ülkedir. 1960 Darbesi, 1971 Muhtırası, 1980 Darbesi, 28 Şubat, 1996 Darbesi, 2007 e-muhtırası ve son olarak 15 Temmuz 2016 kalkışması gerçekleşmiştir. Her darbe kendi döneminin şartları ve özelliklerini taşısa da çalışmada; darbe kültürüyle birlikte var olan modern iktidar anlayışının ortaya konması, her darbenin ürettiği söylem ve diğer darbelerden farklı olarak gerçekleşen 15 Temmuz 2016 kalkışmasının biyopolitik anlamda değerlendirilmesi yapılacaktır.

15 Temmuz 2016 Kalkışması birçok yönüyle diğer darbelerden ayrılmakta, neden ve sonuçları bakımından hem yönetsel hem de soyopolitik birçok değişikliği beraberinde getirmektedir. Başta sistem değişikliği olmakla beraber, yeni bir yönetim modeli ortaya konmakta ve yönetsel anlamda birçok değişiklik yapılmaktadır.

15 Temmuz 2016 kalkışmasının başarısız olmasının önemli unsurlarından birisi bu süreçte etkin rol oynayan medyadır. Darbeler tarihinde de rol alan medyanın günümüz teknolojisiyle birlikte gelmiş olduğu seviye, kamuoyu oluşturmada önemli bir boyutta olduğunu göstermiştir. Özellikle söylem oluşturmada medya, önemli aktörlerden biridir. Foucault'un bahsettiği modern iktidarın ağsal yapısı içinde yer alan ve geçmişten günümüze teknolojik gelişmelerle medya etki alanını genişletmiştir.

Foucault biyopolitikanın asıl amacının bedenler üzerinde disiplin ve kontrol kurmak olduğunu belirtir. Peki medya bu süreç içinde nasıl bir rol oynamaktadır? Medyanın toplumsal gerçekliğin üretimine katkısı ne şekilde olmaktadır? İktidar ve bilgi ilişkisi toplumdaki her kurumu ve her kişiyi kapsadığı gibi gerçekliğin üretimi sürecinde medya da özgür değildir. Fakat modern toplumlarda kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulursa, medyanın söylem üretmedeki ya da söylemin kurgulanışındaki rolünün, toplumdaki diğer kurumlara nazaran öneminin arttığı söylenebilir (Kurtuluş, 2005: 86).

Postmodern düşünce kapsamında internet ve televizyon üzerinden yapılan çalışmalar dikkate alındığından; sanal toplum ve sanal gerçeklik gibi kavramların da yine medyanın iktidar ve bilgi ilişkisi ve söylemsel pratiklerde gerçekliğin yaratılması sürecinde ön plana çıkarılması çabasının bir sonucu olduğu da söylenebilir.

Yukarıda açıklanan durumlardan yola çıkılarak başta darbeler olmak üzere asıl konumuz olan 15 Temmuz 2016 kalkışması, Michel Foucault'un ortaya koyduğu biyopolitika kavramı dahilinde ele alınacaktır. Kalkışmanın başarısızlığında etkin rol alan medyanın biyopolitik anlamda yeri ve konumu, darbe sürecindeki faaliyetleri analiz edilecektir.

Çalışma giriş, bölümler, sonuç ve kaynakça kısımlarından oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümü biyopolitika ve biyoiktidar kavramlarının tarihi süreçte literatüre nasıl girdiği ve kavramlarla ilgili tanımlar yapılmıştır. Kendi içerisinde dört alt başlığa ayrılan birinci bölümün ilk konu başlığı “bedenlerin yönetimi olarak biyoiktidar ve biyopolitika”dır. Kavramın terminolojik tanımlarının yapıldığı bu bölümde kavramın temel unsurları açıklanmaktadır. Bu bölümün ikinci başlığı “Michel Foucault'un hayatı,

düşüncesi ve eserleri”dir. Foucault’un hayatı, eserleri, düşünce yapısı ve Foucaultcu biyoiktidar ve biyopolitika kavramları bu kısımda ele alınmıştır. Bölümün üçüncü başlığı “Agamben’in biyopolitika kavramı” ele alınıp biyopolitika kavramının bir diğer düşünür tarafından ele alınışı, dördüncü başlık olan “Michel Foucault’dan Giorgio Agamben’e Biyopolitik Kavram Karşılaştırması” ile de kavramın iki düşünür tarafından ele alınış biçimi ortaya konulmuştur. Kısaca birinci bölümde konunun ana hatlarını oluşturan biyopolitika ve biyoiktidar kavramlarının kuramsal ve kavramsal boyutları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan Türkiye biyopolitik serüveninde ordu ve 15 Temmuz darbe kalkışması ana başlığı altında dört ayrı alt bölüme yer verilmiştir. İkinci bölüm de yer alan konular Türkiye’de darbeler ve kalkışmaların biyopolitik analizi, Türk ordusu ve askeri söylemler, ordunun siyasete müdahale nedenleri, Cumhuriyet dönemi darbeleri ve 15 Temmuz 2016 kalkışmasının biyopolitik analizine yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise “Darbelerin Biyopolitiği ve Medya” ana başlığı altında bulunan beş alt başlık ele alınmıştır. Bu bölümde medya biyoiktidar ilişkisi, söylem oluşturmada medyanın gücü, medyanın darbelerle ilişkisi ve bunun biyopolitik analizi yapılmıştır.

Çalışmamız iki temel soruna cevap bulmak üzere başlamıştır. Birinci sorun; Türkçe akademik yazın alanında biyopolitika ve biyoiktidar kavramlarının Foucaultcu yorumun dışına çıkılmaması, kavramların salt anlamıyla akademik yazın alanında değerlendirilmesi ya da yetersiz kalması bir diğer ifade ile biyopolitika ve biyoiktidar kavramlarının “yerelleşme” eksikliği taşıması düşüncesinden hareket edilmiştir. Bir diğer ifade ile kavram ile ilgili tartışmaların Foucaultcu tanımın dışına çıkılmaması veya tartışmaların yetersiz kalmasıdır. İkinci sorun ise başta 15 Temmuz 2016 kalkışması

olmakla birlikte Türk siyasal tarihinde önemli yere sahip olan darbelerin modern iktidar alanında (Foucault için biyoiktidar), söylem üretmede darbeler ve Türk iktidar yapısında darbelerin biyopolitik etkileri konularında bir değerlendirmenin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmamız yukarıda bahsi geçen sorulardan hareketle oluşturulmuştur.

Üç bölümden oluşan çalışma ve değerlendirmeler çalışma, sonuç ve kullanılan kaynakların künyelerinin verildiği bir kaynakça bölümü ile tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I.BİYOPOLİTİKA VE BİYOİKTİDAR KAVRAMLARI

Tezin ilk kısmını oluşturan bu bölümde, tezin ana konularından biri olan biyopolitika ve biyoiktidar kavramları açıklanacaktır. Ayrıca tarihsel süreçte kavramların öncüleri hakkında bilgi verilerek; biyopolitikanın Türkiye’de ve Batılı ülkelerde yansımaları karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

I.1. Bedenlerin Yönetimi Olarak Biyopolitika ve Biyoiktidar

Çağdaş siyasal ve sosyal kuram içerisinde biyopolitika kavrama yönelik ilgi artmakta ve kavram, birçok farklı ve çeşitli disiplin tarafından kullanılmaktadır. Biyopolitika kavramı entelektüel bir ilgiye mazhar olmakta ve yenilikçi bir bakış açısıyla kullanageldiği bir araç olarak akademik çalışmalarda giderek yaygınlaşmaktadır. Bu çerçevede biyopolitika spesifik ve sistemli bir program olarak anlaşılmaktadır (Baştürk, 2017; 85).

Foucault ile birlikte popüler hale gelen biyopolitika kavramı Foucault’dan çok daha önce genel olarak politikanın, devlet tarafından aktif bir şekilde hayata dahil edilmesi olarak kullanılmıştır. Kavramı ilk olarak kullanan İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen (1911) devleti, canlı bir organizma gibi ele alarak biyopolitikayı, devletin yaşamını devam ettirmesi için sürdürdüğü politikalar olarak tanımlamıştır (Lemke, 2015: 96).

Biyopolitika kavramı hayatla ilgilenen politika bir diğer ifade ile hayatın politikası anlamına gelmektedir. Eski Yunanlılarda hayat kelimesi tanımlanırken iki farklı terim olan zoe ve bios kelimeleri kullanılmıştır. Zoe bütün canlıların (hayvanların, insanların veya tanrıların) ortak yönleri olan sade yaşam olgusunu ifade ederken, bios birey ya da grubun

özelliği olan hayat tarzına işaret etmektedir. Biyolojik varoluş olarak Zoe kimliksiz bir sosyopolitik oluşumu simgelemektedir.

1990'larda Agnes Heller ve Ferench Feher'in biyopolitika kavramını felsefi olarak ele alması ve biyopolitikayı, klasik politika tanımının dışında konumlandırması kavramın alanını genişletmiştir. Heller ve Feher politikanın; geleneksel tanımını içeren devletin yönetimi, kamusal hizmetlerin yönetimi, yönetim sanatı gibi ifadeleri 20. yüzyıl sonrası toplumlarda nüfusların hatta yaşamın yönetilmesine dönüştüğünü ifade ederek politikanın ancak biyo eki ile anlam kazanabileceğini belirtmişlerdir (Lemke, 2015: 98).

1995'te Giorgio Agamben'in Kutsal İnsan kitabıyla birlikte biyopolitika, Carl Schmitt ve Hannah Arendt'in kavramsal yönelimleriyle yeni bir boyut kazanmıştır. Kavram 2000'lerde Michael Hardt ve Antonio Negri ile birlikte neoliberal politikaların sonuçlarıyla özdeşleştirilmiştir. Biyopolitika günümüzde de popülerliğini sürdürürken kavram üzerindeki tartışmalar da farklı disiplinlerde devam etmektedir. Günümüzde özellikle Robert Esposito'nun kavram üzerindeki tartışmaları akademide önemli bir karşılık bulmaktadır (Lemke, 2015: 98).

Tarihsel süreçte insan bedeni; siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapılar içerisinde inceleme konusu olmuştur. Her toplumun kendine özgü bir beden tasarımı, beden terbiyesi, beden eğitimi ve bedene ilişkin ahlaki tanımları bulunmaktadır. Bedenin yapısı ve özellikleri toplumdan topluma, hatta aynı toplumda dahi farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar hem biyolojik, hem de toplumsal ve siyasal özelliklere dayanmaktadır. Bedenlerin yapıları, hareketleri, duruş biçimleri gibi özellikler bir toplumun sosyal ve siyasal yapısı ile ilgili de bir gösterge oluşturmaktadır. Bu özellikleriyle beden modern devlette, modern iktidarın bir kaynağı ve bir aracı konumunda yer almaktadır (Yılmaz, 2007: 25). Bir diğer ifade ile beden, modern iktidarın üzerinde en

çok durduğu konulardan biridir. Her toplumun kendine ait bir iktidar yapısı, her iktidarın ise kendine özgü bir söylem biçimi bulunmaktadır. Dolayısıyla toplumların beden yapılanması birbirinden farklılık göstereceği gibi aynı toplumda da farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Sistemler zorunlu olarak öznenen önce var olurlar fakat varlıkların devamı ancak bedende ve beden aracılığıyla gerçekleşmektedir (Game, 1998: 74). İktidar bireylerin en küçük alanlarına kadar ulaşmakta ve bedenleriyle temas geçmektedir ki bu durum modern iktidarın zorunlu sonuçlarından biridir. Biyopolitika bireylerin davranışlarının ve eylemlerinin içine sızarak, onların günlük yaşama pratiklerini ve yönelimlerini düzenleyerek bedenleri, başka bir ifadeyle yaşamlarını kontrol etmekte, düzenlemekte ve yönlendirmektedir (Hancock, 2000: 22).

Foucault insan bedenini, toplumsal süreçlerin edilgen bir alıcısı bilgi ve iktidarın ürünü olarak tanımlar. Foucault bedeni biyolojik bir varoluştan ziyade güç ilişkilerinin merkezinde konumlandırmaktadır. Foucault iktidarın güç ilişkileri yoluyla bedenin beraberinde, üstünde ve çevresinde bir metabolizmatik iktidar(mikro iktidar) üretilmektedir (Işık, 1998: 108).

Modern toplumda gerçek iktidar uygulamasını maddi, fiziksel ve bedensel olarak niteleyen Foucault biyoiktidarı, modern toplumun büyük buluşlarından biri olduğunu iddia etmektedir. Biyoiktidar modern devletin gelişmesinde vazgeçilmez bir argümandır çünkü modern devlet, bedenin oluşum sürecine denetimli bir şekilde girmesini ve nüfusu, ekonomik süreçlere uygun kılınmasını gerektirmektedir. Foucault'a göre bedenin sahip olduğu güçler bedeni emek ve üretim gücü olarak kullanılmasını aynı zamanda itaatkar ve uysal kılınmasında etkilidir (Foucault, 2005: 16-17). Modern devlet

tam olarak bedenler üzerinde tahakküm kurarak; bedenleri otoriteye itaat etmelerini sağlamakta ve emek gücünü ödüllendirerek üretimi yönetmektedir.

Foucault'ya göre biyoiktidar kendine bir araç olarak bireyi almakta ve aynı zamanda da onu nesneleştirmektedir. Bir diğer ifade ile normlara uygun bireyler oluşturulmakta, bireyleşen ve normlara sokulan uysal bedenler meydana getirilmektedir (Yılmaz 2005: 28). Bu anlamda Foucault'ya göre biyoiktidarda kullanılan iktidar teknikleri ve söylemler ile normleştirme toplumu adı verilen bir ilişki biçimi ortaya çıkmaktadır (Foucault, 1980: 107). Böylece modern toplum normlara uygun yani kurallı bir toplum olmaktadır. Toplumun normleştirilmesi, bedenın sıkı bir şekilde yönetilmesi ile gerçekleşmektedir. Akıllıca manipüle edilen bedenler din, aile, tıp ve medya gibi unsurlar tarafından biçimlendirilmekte ve yaşam kurallı bir şekle dönüşmektedir. Bu şekilde aslında iki iktidar teknolojisi birbirini tamamlamaktadır. Bir taraftan disiplin yöntemiyle beden uysal ve yararlı kılınmakta diğer taraftan da yaşam üzerine odaklanma ile nüfusun denetimi sağlanmaktadır.

Biyoiiktidar, teknoloji temelli toplumda iktidar tekniğine sahiptir. Biyoiktidar, yaşama tam anlamıyla hükmeden bir iktidar biçimidir ve yaşamların hesaplanmış yönetimini amaçlamaktadır. Biyoloji ve iktidar terimlerinin birleşimiyle ortaya çıkan biyoiktidar kavramı, biyolojik olanın yani insan bedeninin, iktidar tarafından dönüştürülmesini ifade etmektedir. Burada modern iktidar beden ve beden aracılığıyla iş görmektedir; iktidarın üretken etkileri bedensel olmaktadır. Biyoiktidar kavramı ile iktidarın belirlediği ve etkilediği bedenler; öznel, jestler, söylemler, bilgiler, arzular ve cinsellikler iktidar tarafından oluşturulmaktadır (Yılmaz , 2005: 26- 68). Kısaca günümüzde bireylerin bedenleri, modern iktidarın aracı konumuna dönüşmüştür. Bir diğer ifade ile bedenler, modern iktidarca şekillenen özne haline gelmişlerdir. Biyopolitika ile

süreçler yani siyasetle ilgili tüm unsurlar söyleme tabii tutularak bedenlerin vazgeçemeyeceği ekonomiden, ahlaka, hukuktan siyasete yaşamın tüm boyutları normlara dönüştürülmekte biyoiktidar ile bedenler üzerinde tahakküm sürdürülmektedir. Böylece canlı türleri olarak tüm yaşamla kontrol ve denetimden geçerek, bedenlerin razı olduğu veya rıza gösterdiği meşru yönetimler varlığını sürdürmektedir.

I.2. Michel Foucault'un Hayatı, Düşüncesi ve Eserleri

Michel Foucault 1926'da Paris'de doğmuştur. 1946'da Fransa'nın önemli kurumlarından Ecole Normale Supérieure'e girmiştir. Psikoloji ve felsefe okumuştur. 1950 ve 1952 yılları arasında Fransız Komünist Partisinde yer almıştır. Sonraları psikolog olarak çalışmıştır. 1953'te Althusser'in yerine Ecole Normale'de felsefe ve psikoloji eğitimine devam etmiştir. Paris Psikoloji Enstitüsü'nden deneysel psikoloji ve psikopatoloji alanlarında uzmanlık almıştır. İlk kitabı olan (1954) Akıl Hastalığı ve Kişilik eserini marksist bir bakış açısıyla yazmıştır. Kitap 1962 yılında gözden geçirilerek yeniden basılmıştır. Daha sonra İsveç Uppsala'daki Maison de France'a direktör olmuştur. Burada Klasik Çağda Deliliğin Tarihi üzerine çalışmalar da bulunmuştur. Deliliğin Tarihi'ni tamamlayıp Clermont Ferrand Üniversitesi'nde psikoloji dersleri vermiştir.

Clermont-Ferrand'da felsefe bölümünün başına geçen Foucault aynı yıl Gilles Deleuze'le tanışır. Bir yıl sonra Georges Bataille'ın kurmuş olduğu Critique dergisinin yayın kuruluna girer ve Kliniğin Doğuşu adlı kitabını yayımlar. 1966'da Kelimeler ve Şeyler eserini yayımlamıştır. Foucault 1960'da Bilginin Arkeolojisi eserini Kelimeler ve Şeyler'de kullandığı yöntemi açıklama denemesi olarak yayımlamıştır. 1970'te Fransa'nın en seçkin kurumlarından Collège de France'ta kendisi için kurulan Düşünce Sistemleri Tarihi kürsüsüne seçilmiştir. Hapishaneler Üzerine Enformasyon Grubu adlı oluşumun

kurucularından biri olmuştur. Foucault psikiyatri, tıp, adalet ve cinsellikle ilgili konularda yeni bir politik etkinlik biçiminin öncülüğünü yapmıştır. Bu yeni etkinlik biçimi geleneksel parti politikalarının dışında yeni bir eylem ve entellektüel bir anlayış biçimi meydana getirmiştir.

1973'te Sartre ve Maurice Clavel'le birlikte Liberation gazetesinin kuruluşuna katılmıştır. 1975'te Gözetleme ve Cezalandırma: Hapishanenin Doğuşu kitabı yayımlanmıştır. Bu kitapta iktidar ilişkileri, teknikleri, stratejileri ve taktiklerinin yanı sıra modern Batı toplumlarında özneliği kurma biçimlerinin analizini yapmıştır. 1976'da Cinselliğin Tarihi başlıklı ve altı cilt olmasını planladığı serinin ilk kitabı Bilme İstenci olmuştur. Cinselliğin Tarihi eserinin ikinci ve üçüncü serilerine kadar geçen sürede önde gelen Fransız entelektüelleriyle birlikte İspanya'dan Polonya'ya baskıcı rejimlere yönelik sürdürülen uluslararası kampanyalara katılmıştır. Bütün bu süreç içinde irili ufaklı birçok kitap, makale ve söyleşisi yayımlanmıştır. Söz konusu makale ve söyleşilerinin yanı sıra çeşitli ülkelerinde verdiği dersler 1994'te dört cilt olarak ve Söylenmiş ve Yazılmışlar başlığı altında bir araya getirilip kitaplaştırılmıştır (Foucault, 1980: 20-36). Foucault 20. yüzyılın postyapısalcı düşünürlerinden biridir. 1984 yılında Fransa' da hayatını kaybetmiştir.

I.2.1. Foucault'un Siyasi Düşünceye Katkıları

20. yüzyılın önemli düşünürleri arasında yer alan Michel Foucault siyasi düşünce tarihine hem düşünce, hem de eserleriyle katkıda bulunmuştur. Foucault, güç ve iktidar ilişkileri gibi temel konulardaki çalışmalarıyla dikkat çekmektedir. Foucault'un görüşleri felsefe, tarih, antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve kültürel çalışmalar gibi pek çok alanı etkilemiştir (Yüksel, 2013: 38).

Foucault'un çalışmalarını üç farklı şekilde değerlendirmek mümkündür. Arı'ya (2013: 49) göre Foucault'nun çalışmalarının ilk evrelerini Şeylerin Düzeni, Kliniğin Doğuşu ve Bilimin Arkeolojisi adlı eserleri oluşturmaktadır. Foucault, bu tür çalışmalarında daha çok disiplin olgusu üzerinde durarak, insanlığın disiplini nasıl keşfettiği ve geliştirdiğine odaklanmıştır. Foucault'nun ikinci evredeki çalışmaları bölünmüş pratiklerdir. Bu bağlamda ayrımlarda akıllı/deli, iyi/hasta, masum/suçlu gibi ayrımlara dikkati çekmektedir. Foucault, ikili çalışmaları aracılığıyla, bu tür bölünmüş pratiklerin tarihsel ve keyfi yapıldığını düşünmektedir. Arı'nın Foucault'un üçüncü evre olarak nitelediği çalışmalarını ise Cinselliğin Tarihi adlı çalışması olarak göstermektedir. Düşünür, bu çalışmasında disiplin edici pratiklerin ve tahakküm yöntemlerinin ve araçlarının toplum tarafından nasıl içselleştirildiğini göstermektedir.

Arkeolojik çözümleme Michel Foucault'un düşüncelerini oluştururken kullandığı bir yöntemdir. Arkeoloji kavramını Michel Foucault beşeri bilimleri araştırmada takip ettiği tarihsel ve deneysel özelliği ifade etmek için kullanmaktadır. Arkeoloji, düz bir tarih araştırması (doğru ve yanlış göstermek) yöntemi değil olguların nasıl ve hangi koşullarda ortaya çıktığını da araştıran bir bilimdir (Arı, 2013: 490). Ünlü Alman felsefeci Kant'tan esinlenerek arkeoloji yönetimini geliştiren Foucault, düşüncenin geçirdiği tüm evreleri incelemeye, dönemlere ait düşünsel ilişkileri çözümlemeye çalışmıştır. Foucault bunu yaparak, tüm düşünce dünyasını tarihsel bir arşivleme çalışmasıyla incelemiş ve modernizmin savı olan düşüncenin kesintisiz olan evrimi ile ilerlemeci tarih anlayışını eleştirmiştir (Yüksel, 2013: 46).

Foucault çalışmalarında arkeolojinin yanında soybilim kavramını da kullanmıştır. Bu kavramı Nietzsche'nin "Ahlakın Soybilimi" çalışmasından esinlenerek, "Bilginin Soybilimi" kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Nietzsche Ahlakın Soybilimi

adlı çalışmasında ahlak anlayışının ilerleyen süreçte nasıl değiştiğini incelemektedir. Foucault, Bilginin Soybilimi kavramıyla, tek doğru iddiasının ve bu iddianın nasıl bir süreç izlediğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bir diğer ifade ile Foucault modernizmin ortaya koyduğu tek doğruluk ve hakikat iddialarının soybilimini araştırmıştır (Arı, 2013: 496).

Güç Foucault'a göre belli kişiler veya kurumlar tarafından elde tutulan bir şey olmaktan ziyade güç, çeşitli ve birçok ilişkiler sonucu üretilmektedir. Bir diğer ifadeyle güçlü olanın iktidar, iktidar olanın da güçlü olacağı anlamının çıkarılmaması gerektiğini savunur. Foucault'a göre güç ve iktidar ilişkisi karşılıklı olarak hareket etmektedir. Dolayısıyla güç ve iktidar, bilgi ve iktidar sürekli üretilmektedir (Yüksel, 2013: 52). Ayrıca Foucault güç ve iktidar ilişkisinde söylemin gücünden bahseder. Modern devlette iktidarların söylemle hareket ettiğini, salt bir güç ya da iktidar tanımı ortaya koymak yerine güç iktidar dengesindeki söylemin gücünden bahsetmektedir.

Foucault'un savunduğu tezlerinden biriside bilgi ve iktidar ilişkisini çözümlemesi olmuştur. Foucault'a göre bilgi modernizmin yapı taşlarından. Modernizm bilgiyi, her şeyden bağımsız saymaktadır. Bu nedenle Foucault modernizde iktidar ve bilgi arasında önemli bir bağ olduğunu vurgulamaktadır. Bilginin, iktidarın bir ürünü olduğunu ve iktidar eliyle bilginin oluşturulduğunu söylemektedir. Foucault, modern iktidarda bilginin, saf aklın ürünü olduğunu, bilginin bu tür dışsal unsurlardan etkilenmediği belirtmektedir. Foucault bilginin nesnel bir olgu olmasından ziyade bilginin iktidar ürünü olduğu tezini savunmaktadır (Arı, 2013: 496). Böylece iktidar, ürettiği bilgi üzerinden toplumu yönetmekte ve meşruluğunu sürdürmektedir. Bir diğer ifade ile iktidar varlığını sürdürebilmesi için toplumu ikna edici bilgiler üretmesi gerekmektedir.

I.2.2. Foucault'un Biyopolitika Kavramı

Politika, yüzyıllardan beri süregelen bir yönetim eyleminin genel adı olarak kullanılmaktadır. Başlangıçta bu kavram; monarşilerin, parlamentoların ve bakanların (ve/veya vekillerin) eylemlerini ifade eden bir terim olarak kullanılmıştır (Minogue, 2000: 6). Söz konusu kavrama göre devlet; toplum ve bireyle birbirine bağlıdır. Dolayısıyla bu üçünün olduğu her yerde kuşkusuz politika da olacaktır. Ancak politika kavramını homojen bir yapıda ele almamak gerekir. Politika kavramı bünyesinde çatışma ve barışmayı barındırır. İktidarı ele geçirmek adına verilen her mücadele çatışmayı, toplumda ortak iyiliği oluşturmak adına verilen mücadele barışı içermektedir (Kapani, 2005: 17-18). Kısaca politika kavramı eski Yunan'dan yakın zamanlara kadar devlet merkezli bir yönetme sanatı olarak ele alınmış ve devlet ve kurumlarını anlama ve yönetme biçimi olarak tanımlanmıştır.

Ancak yaşam ile politikanın iç içe geçmişliği, yaşamın mı politikayı yoksa politikanın mı yaşamı etkilediği veya kontrol ettiği sorusunu da akıllara getirmektedir (Lemke, 2013: 18-20). Tam da bu noktada ele alınabilecek biyopolitika kavramı, özellikle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde başlayan ve günümüze gelen bir yönetim biçiminin kavramsallaştırılmış halidir. Kavram hem biyopolitika, hem de biyoiktidar terimleriyle kullanılsa da Foucault için biyoiktidar, biyopolitikanın daha genişletilmiş halidir (Baştürk, 2015: 55).

Foucault'nun kavramı ele alıp tekrar yorumlayışına kadar biyopolitika, birçok kez farklı biçimlerde kullanılmıştır. Foucault ise biyopolitika kavramını 1974'te ilk kez bir derste şöyle kullanmıştır (Lemke , 2013: 55). Kapitalist toplum için biyopolitika bir diğer ifade ile biyolojik beden ile ilgili olan her şey çok önemlidir. Modern devlet için beden

biyopolitik bir oluşumdur. Modern devlette beden bir iktidar istencidir. Tıp ise bu süreçte bir yönetim yani biyoiktidar stratejisidir (Foucault, 2001: 137). Politikanın modern devlet ürünü olduğunu söyleyen Foucault; eğitim politikası, sağlık politikası, nüfus politikası vb. politikaların devlet yönetme sanatında modern iktidarın kullandığı stratejiler olarak görmektedir. Foucault'a göre biyoiktidar, biyopolitik olarak hareket etmektedir. Foucault burada, 18. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan kapitalizmin, ilk olarak iş gücündeki üretici kuvveti sosyalleştirdiğini belirtmekte ve bu sosyal kontrolün bireylerin üzerinde sadece ideoloji veya bilinçle değil aynı zamanda bedenin içinde ve bedenle olabileceğini vurgulamaktadır. Bu yüzden kapitalist toplumda beden her şeyden önemlidir. Beden biyopolitik bir gerçeklik olup bu bağlamda tıp (ilaçlar) da biyopolitik bir stratejidir (Foucault, 2001: 138).

Foucault biyopolitika kavramını ilk defa 1974 yılında kullanmış olsa da sistemli bir şekilde ilk kez kullanışı, 1976 yılında yayınladığı *Cinselliğin Tarihi* adlı eserinde yer almıştır. Foucault burada biyopolitik mekanizmalar üzerinden şekillenen bir biyoiktidardan da bahsetmektedir. Foucault, 18. yüzyılda iktidarın öldürme gücünün, bedenlerin yönetim gücüne dönüştüğü bir biyoiktidar çağına girildiğini belirtmiştir (Tanrıöver, 2013: 99- 103). Bir diğer ifade ile Foucault modern devletle birlikte geleneksel yönetim şekillerinin terk edildiğini ve modern devletin, biyopolitik ilerlediğini ifade etmektedir. Geleneksel yönetimlerde iktidarlar emirler ve yasaklar şeklinde hareket ederler. Ölüm ve yaşam iktidarda bulunan kral veya padişah tarafından doğrudan ve tek düze bir şekilde yürütülmüştür. Modern devlette ise iktidarlar söylemle hareket etmektedirler. İktidarlar ağsal bir yapıya sahiptirler ve bu ağsal yapının her biri söylem üreten iktidara hizmet etmektedir.

Kliniğin Doğuşu ve Hapishanenin Doğuşu çalışmalarında yer verdiği Panopticon gibi devlet aygıtlarının ve mekanizmalarının, delilik ve suçluluk olgusuna ait izlenimleri ve analizleri, biyopolitika için de bir ön çalışma niteliğindedir. Nihayetinde daha sonraki yıllarda kitaplaştırılmış olan 1978-1979 yıllarında verdiği Biyoiktidarın Doğuşu adlı derslerinde de terim mümkün olduğunca sistematikleştirilmeye çalışılmıştır.

I.2.3. Ağsal İlişki Biçimi Olarak Biyoiktidar

Foucault'nun iktidar kavramı, egemenlik ya da güç uygulayan bir kurum veya aygıtla özdeşleştirilmemesi gerekmektedir. İktidar bir kurum veya bir yapı değildir bazılarının baştan sahip olduğu bir güç değil, her toplum özgür, karmaşık ve stratejik bir durumddır (Foucault, 2017: 70). Fakat buradan iktidarın esrarengiz bir şey olduğu var sayımı çıkarılmamalıdır. İktidar bireyler arasındaki bir tür ilişki biçimidir (Foucault, 2014: 55) . Burada iktidar devletin, toplum üzerindeki baskısı değil bireyler arası ilişkileri de belirleyen yaşama dair stratejik bir etkileşim alanıdır.

İktidar yaşam üzerinde doğrudan etkide bulunmak yerine, söylemler aracılığıyla varlığını sürdürmektedir. Kişiler söylemler aracılığıyla kurulan iktidarın pratiklerine uydukları / tabi oldukları müddetçe iktidarın varlığı pekiştirilir. İktidar bireyin üzerinde yalnızca siyasal anlamda kurulan bir etkiyle sınırlı kalmaz, yaşamın bütününe yayılmaktadır. Foucault'nun belirtmiş olduğu gibi iktidar her yerdedir. Foucault bunu panopticon kavramıyla açıklamaya çalışacaktır (Eren, 2016: 27). İktidarın yalnızca devletin uyguladığı hükmedici bir güç olarak değil de bir ilişkisellik bütünü ve eylem biçimi olarak kavranması bizi öznenin (varlığın, bedeninin, insanın) pasif bir olgu olmasından ziyade canlı, değişebilir, dönüştürülebilir ve direnişte bulunabilir olması gerçeğine götürmektedir. Birey, kendi yaşamını sürdürebilmesi için çeşitli ilişkisellikler içinde bulunan ve bunun neticesinde yaşamın içinde kendine etkin bir rol atfeden, aynı

zamanda bir takım ilişkiselliklerde bulunduğu müddetçe iktidar pratiklerini yeni baştan üreten etkin bir konumdadır. Başka bir deyişle birey etkin bir özne haline gelirken aslında kendisini iktidara tabi bırakma sürecini de beraberinde gelmektedir. Çünkü öznenin ilişkisellik bazında kurduğu tüm pratikler iktidarın kendisini oluşturmaktadır. Foucault'a göre iktidarın karakteristik özelliği, bazı insanların başka insanların davranışlarını az çok bütünüyle (ama asla tamamen ya da zorlamayla değil) belirleyebilmeleridir (Eren,2016: 27). Foucault iktidar ile özne arasındaki ilişkinin, karşılıklı ilerlediğini ifade eder. Özne, bilgi ve iktidar arasında yer almaktadır. Burada bilgi, iktidar eliyle oluşturulmakta ve iktidar, bu bilgiyle özneyi kontrol, denetleme ve yönlendirmektedir. Ortaya çıkan (iktidar tarafından oluşturulan) özne ise artık iktidarın bir nesnesi ve ağsal yapı içinde yerini alan, iktidarın söylem yayma aracına dönüşmektedir.

Foucault bir ilişkinin iktidar ilişkisi olabilmesi için her iki tarafın da sonuna kadar eylemde bulunabilecek durumda olması ve bu ilişkide tepki, yani cevap alanının var olması gerekmektedir (Foucault, 2016: 20). Foucault'un bu açıklamasında iktidarı ve özneyi dinamik bir yapıda ele aldığını, zaten bu iki kavramın asıl unsurunun herhangi bir niteliğe saplanmaması olduğunu anlayabiliriz. Foucault'a göre modern iktidar sürekli bir özne yaratma çabasındadır ve bu özne, iktidar için söylemlerini yaymada yeni bir mikro iktidar olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada iktidar bireyleri nesneleştirirken iktidarını sürdürmekte muktedir olmadığına ise kendisi de nesneleşme tehdidi içinde bulunmaktadır.

İktidarı, güç ilişkileri ve bu ilişkilerin etkileri üzerinden ele alan Foucault için ilişkiler değiştikçe ve dönüştükçe iktidarın yapısı da dönüşüm geçirmektedir. O halde özne; iktidarın hem nesnesi, hem de öznesi konumunda olduğunu söyleyebilir miyiz? Ona göre özne, iktidarın tahakküm uygulayabildiği basit bir etkisiz var oluş değildir asla; öyle olsa

sabit, değişmez kimliklerden ve kendiliğinden var olan bir iktidar söz konusu olurdu. Halbuki Foucault iktidarın, yalnızca özgür özneler üzerinde ve yalnızca özgür oldukları sürece işleyebilir olduğunu söylemektedir ve özgürlüğü, iktidar ilişkilerine dahil ettiği bir yönetimsellik biçiminden bahsetmektedir. Bu anlamda özgür olmak demek farklı ve çeşitli davranış biçimleri ve tepkilerin gerçekleştirilebildiği bir imkanlar alanıyla karşı karşıya olmak demektir. Bir iktidar alanı tıkandığında, yönetim ve yapılandırma ilişkisi tek yönlü, sabit ve tersine çevrilemez hale geldiğinde artık iktidar ilişkilerinden söz edilemez. Böyle bir durumda artık yalnızca tahakküm vardır ve tahakkümün olduğu yerde iktidar ilişkisi olamaz. Dolayısıyla, iktidar ve özgürlük birbirini dışlayan bir çatışma ilişkisi içinde değil; daha çok karmaşık bir ilişki içinde yer almaktadır (Foucault; 2015: 27).

İktidar yalnızca baskılamaktan, cezalandırmaktan ve yasaklamalardan ibaret olsaydı, etkilerini ortadan kaldırmak ve onu yıkmak için bilinçlenmek yeterli olurdu (Foucault, 2012: 48). Fakat iktidar arzuyu yaratır, bilgiyi üretir ve benliklerde çok daha derinlere işlemektedir. Örneğin oluşturduğu kimlikler ve kişilikler üzerinden bireylerin hak ve taleplerini sunmalarını meşrulaştırmaktadır. Birey, iktidarın oluşturduğu dilin içinden ona karşı direnç gösterebilir ve direnişte bulunabilmektedir. Foucault iktidarın olduğu her yerde bir direniş ve ya direniş imkanı olduğundan bahsetmektedir. Bu durumda birey için iktidarın dışında bir yaşam alanından söz edebilmek mümkün değildir. Foucaultcu bakış açısıyla iktidar, kurduğu ve oluşturduğu birey üzerinden işler ve bunu yaparken de bireylerin bedenlerine, söylemlerine ve gündelik yaşamlarının en ince detaylarına kadar siner (Foucault, 2016: 64). Bedenin, politik alanın içine doğrudan dahil olmasını Foucault şöyle açıklar :

İktidar ilişkileri bedene doğrudan müdahale eder. Onu kuşatır, damgalar(işaretler), eğitir, işkence eder, belirli görevleri yerine getirmesi, törenlere katılması ve etrafına bir takım işaretler göndermesi için onu zorlar¹(Foucault, 1995: 25).

Bu konuda en belirgin örnek Foucault'nun Hapishanenin Doğuşu (2001) adlı kitabında bahsettiği, hapishanenin namuslu bireyler üretmekten ziyade yeni suçlular ve suça eğilimli insanlar ürettiğini söylemesidir. Çünkü iktidarın devamlılığını sağlaması için her an tehlike yaratılabilecek bir duruma ihtiyaç vardır. Bu durum güvenlik ihtiyacını doğurmaktadır. İktidar bireylerin karşılaşılabileceği tehlikeleri önlemek için çeşitli biçimlerde tedbirlere başvurmak ile hayatlar ve bedenler, kimlikler ve kişilikler kontrol altına alınmaktadır.

Foucault'ya göre beden; hem üretici bir beden, hem de tabii kılınmış bir beden olduğunda modern iktidar için kullanışlıdır (Butler, 2008: 276). Hapishane, okul ve kışla gibi kurumların varlığı iktidarın bir bedene nasıl etki ettiği ve onu nasıl harekete geçirdiğini açıkça bize göstermektedir. Bedenlerin iktidar tarafından kontrolü ve kullanılması, Foucault'ya göre bir yönetme sanatıdır. Modern toplumlarda bedenin kontrolü baskıcı iktidardan ziyade içselleştirilen normlar vasıtasıyla yapılır. Bu anlayış öz yönetim kavramı ile açıklanır. Burada bireyi zorlayan ve baskılayan bir egemen değil bireyin isteyerek ve arzularak kısmen kendi iradesiyle kabullendiği bir iktidar söz konusudur. Foucault modern zamanların bu yeni yönetme sanatına yönetimsellik (governmentality) adı verilmektedir.

---

¹ Michel Foucault, Discipline and Punish: The Birth of the Prison, Çev. Alan Sheridan, NewYork, Vintage Books, 1995, s.25.
http://monoskop.org/images/4/43/Foucault_Michel_Discipline_and_Punish_The_Birth_of_the_Prison_1977_1995.pdf,
 Erişim Tarihi: 1 Şubat 2019.

I.2.4. Biyoiktidarın Sürdürülmesinde Yönetimsellik

Foucaultcu iktidar kavramı baskı uygulamaktan ziyade yaşamlara nüfuz eden, çeşitli ilişkisellikler neticesinde yayılan ve bu sayede özneyi kuran, dönüştüren ve onu hem özgürleştiren, hem de kendisine bağlı hale getiren bir durumdur. Foucault'nun modern iktidar (biyoiktidar) olarak nitelendirdiği bu yeni iktidar biçimi, yönetim tarihinde bir tür kırılmaya işaret etmektedir. Foucault'ya göre 16. yüzyıldan itibaren yeni bir siyasi iktidar biçimi olarak devletin gelişmeye başlamasıyla ortaya çıkan yönetim anlayışı 18. Yüzyıldan sonra egemenlik biçimindeki değişimle birlikte eski hükümdar- tebaa (yöneten- yönetilen) anlayışının ötesine geçmiş ve yönetimsel pratiklerin öne çıktığı, iktidarın oluşturduğu "hakikat" söylemleri aracılığıyla toplumsal bedenlere – nüfusa yönelen bir yönetme sanatına dönüşmüştür (Foucault, 2016: 64). Bu değişim egemenlik toplumundan yönetimsel topluma doğru bir tarihsel geçişe tekabül etmektedir (Eren, 2016: 32).

Yönetmek eylemi artık sahip olunan toprak ya da kişiler üzerinde hükmetmek değil şeylerin (ilişkilerin) doğru düzenlenmesi anlamına gelmektedir (Foucault, 2016: 93).

Foucault bu yeni yönetim sanatın şöyle bir benzetmeyle izah etmektedir:

Bir gemiyi yönetmek ne anlama gelir? Elbette yalnızca mürettebatın değil aynı zamanda geminin kendisinin ve nakliyesinin de sorumluluğunun üstlenilmesi demektir. Bir gemiye sahip çıkmak demek, rüzgarı, kayaları, fırtınaları da düşünmek demektir, hem sorumluluk altındaki mürettebatla gemi arasındaki ilişkileri düzenlemek, hem yükü kazasız belasız limana sevk etmek hem de yaşanacak tüm olumsuz sonuçları (fırtına rüzgar gibi) hesaba katmak demektir. Bu bir geminin yönetiminin nasıl olması gerektiğidir. Evin/ ailenin idare edilmesi durumu da aynıdır. Bir evi yönetmek demek aile mallarını (mirasını) korumak demek değildir yalnızca; ilgilenilmesi gereken bir aileyi oluşturan tüm bireylerdir; onların refahı, zenginliği ve doğum ölüm gibi yaşanması mümkün her türlü olasılığı hesap etmektir. Devletin yönetiminin düzenlenmesi de buna benzer. Ailenin mallarının korunması gibi, hükümdarın toprak üzerinde egemenliği de yalnızca ikincil öneme sahiptir. Önem arz eden durum, insanlar ve şeyler arasında

var olan ilişkidir (ilişkisellik) ; mal ve toprak sadece bu durumun değişkenleridir (Foucault, 2016: 94).

Foucault bu yeni iktidar biçiminin aslında eski dönem Hıristiyan kurumlarında var olan pastoral iktidar² tekniğine benzediğini iddia etmektedir. Bu iktidar biçimi, yalnızca tahtının bekasını düşünen ve bu uğurda yönetimi altındaki kişileri harcamaktan çekinmeyen krallık iktidarına benzemez. Bu iktidar kişinin ölümden sonraki yaşamının mutluluğu için de uğraşmaktadır. Foucault'nun deyişiyle bu iktidar biçimi selamete yöneliktir. Kendini adayıcıdır, bireyselleştiricidir, yaşamla eş kapsamlıdır ve yine yaşamla süreklilik taşımaktadır. Burada hakikat, bireyin kendisi hakkında üretilen hakikat söylemine bağlıdır (Eren, 2016: 31). Kısaca Foucault iktidar eliyle oluşturulan hakikatin tek taraflı olmadığını belirterek hakikat ile özne arasında sürekli bir iletişimin bulunduğundan söz etmektedir.

Modern dönemin iktidarının kuşkusuz öne çıkan en önemli özelliklerinden birisi hakikat yaratma gücüdür. İktidar oluşturduğu hakikat söylemleri üzerinden bireyin yaşamını kuşatarak, normları belirlemektedir. Oluşturulan norm, zorla uygulanan ve baskıyla bireyin hayatına yön veren bir olgu olmaktan ziyade, bir gerçeklik şablonu ve yaşamın selameti için gerekli kurallardır. Özerk bireyler tarafından ve gönüllü katılım yoluyla bu normlar içselleştirilir. Foucault hapisane ve akıl hastanesi gibi kurumların varlığını ve psikiyatrinin ortaya çıkışını bu duruma bağlamaktadır. Bu kurumlar normdan sapan bireylerin cezalandırılma işlevinde rol oynarlar. İktidar, oluşturduğu norm üzerinden bireyi denetler, kategorileştirir, eler, ayıklar, dönüştürür ve kullanır. Bu yeni yönetme biçiminde olan devlet akli (yönetimsel akıl, governmental reason) iktidarın hakikat söylemleri sayesinde yaşamı bütünüyle ele alır.

---

² Pastoral İktidar: Modern iktidardan farklı ve onun öncesinde, nihai amacı bireyin öbür dünyadaki selametini emniyet altına alan bir iktidar biçimidir.

Devletin varlığını en üst düzeyde sürdürmek için var olan yönetim pratikleri anlamına gelen devlet aklı yalnızca devlet gerçeğini temsil eden saf ve nötr bir bilgi değildir³, tersine Foucault'nun belirttiği üzere:

Devlet aklı ilahi, doğal ya da insani yasalara göre bir yönetim sanatı değildir. Dünyanın genel düzenine saygı göstermesi gerekmez. Bu, devletin gücüne uygun olarak yönetmektir. Amacı geniş kapsamlı ve rekabetçi bir çerçeve içinde bu gücü artırmak olan yönetimdir (Foucault, 2016: 47).

Toplumsal düzlemdeki bütün ilişkileri kapsayan devlet aklı, bireylere neyin iyi ve neyin kötü olduğunu ya da ne yapıp ve ne yapmamaları gerektiğini doğrudan söylemez. İktidar, toplumsal bedenin üretkenliği, refahı, mutluluğu ve zenginliği için devlet aklına uygun öznellikler yaratır ve bu öznelere, seçimlerinde özgür bırakmaktadır. Oysa bireyler tam anlamıyla özgür değildir çünkü normun dışına çıkanlar “delilikle”, “suça eğilimle” ve “anormallikle” damgalanır. Neoliberal devlet aklının günümüzdeki işleyişi tam da böyledir. Özgür, rekabetçi, akılcı bireylerden oluştuğu düşünülen toplum aslında yalnızca devlet aklının sınırlarında dolaşmaktadır. Foucault, liberal yönetimsellik anlayışını özgürlüğün idaresi olarak adlandırır. Burada özgürlük verili bir durum değil, sürekli üretilen bir şeydir (Foucault, 2008: 63). Bireylerin özgürlüğü piyasa ilişkileri için bir tehdit oluşturmamalıdır. Bu sebeple liberal yönetimlerde özgürlük aslında kontrollü ve hesaplanabilir bir ilişki türüdür. Örneğin piyasa ilişkilerinin tehlikeye girebileceği durumlarda “güvenlik” kavramı devreye girmektedir. Güvenlik hem özgürlüğün sağlayıcısı, hem de bireyleri kontrol altında tutan denetim aracıdır. Foucault günümüzde insanlığın temel sorununun; bireyi devletten ve devletin kurumlarından kurtarmaya çalışmak değil, hem devletten ve hem de devletle ilintili olan bireyselleştirme türünden

³ Thomas Lemke, “Foucault Governmentality and Critique”, s.8. (Çevrimiçi)
<http://www.thomaslemkeweb.de/publikationen/Foucault,%20Governmentality,%20and%20Critique%20IV-2.pdf>
 Erişim Tarihi: 15 Şubat, 2019.

kurtarmak olduğunu söylemektedir (Foucault, 2016: 68). Bu sayede bireyin gerçek anlamda özgürleşmesi sağlanabilir. Foucault her fırsatta liberal toplumun temel ilkeleri olarak varsayılan eşitlik ve özgürlüğün serbest piyasa koşullarında gerçekleşeceği iddialarını bireylerin itiraz edemediği veya etmediği durumlar olduğu eleştisini yapmaktadır.

1.2.5. Biyoiktidarın Muktedir Olmasında Söylemin Gücü

Foucault'nun Collège de France da yaptığı Söylemin Düzeni adlı açılış konuşması⁴, söyleme ilişkin fikirlerinin özeti niteliğindedir:

Bugün yapmak zorunda olduğum konuşmada ve burada belki de yıllar boyunca yapmak zorunda kalacağım konuşmalarda, hiç kimseye sezdirmeden eriyip gitmeyi dilerdim. Söze başlamaktansa sözün beni sarıp sarmalaması ve beni her türlü olası başlangıcın çok ötelere taşımasını isterdim. Konuşacağım sırada, kimliği belirlenemeyen bir sesin benden önce söze başlamış olduğunu fark etmek ne hoş olurdu: O zaman sözcükleri bağlamak, cümleyi sürdürmek, sanki bir an için askıda tutarak bana işaret etmişçesine yarattığı boşlukların arasına hiç kimsenin fazlaca dikkatini çekmeksizin yerleşmek yeterdi bana. Böylece başlangıç olmayacaktı ve söylemin kendisinden kaynaklandığı kişi olacak yerde, onun uzayıp gidişinin rastlantısallığında zayıf bir boşluk, olası erişimdeki bitiş noktası olacaktım. Benim arkamda (çok önceden söze başlamış, söyleyeceğim şeyleri önceden söylemiş) bir sesin şöyle demesini isterdim: “sürdürmek gerek, ben sürdüremiyorum, sürdürmek gerek, sözcükler olduğu sürece onları söylemek gerek, beni buluncaya, beni söyleyinceye dek, onları söylemek gerek – tuhaf çaba, tuhaf hata, sürdürmek gerek, belki de çoktan oldu, belki de çoktan söylediler bana söyleyeceklerini, belki beni öykümün eşiğine dek, öyküme açılan kapının eşiğine dek taşıdılar, eğer kapı açılırsa şaşardım (Foucault, 1993:9).

Foucault günümüz insanında bir şeye başlamak zorunda kalmamak arzusunun olduğunu ya da oyuna başlar başlamaz, söylemin öte yanında kalmak isteği olduğunu anımsatmaktadır. Birçok kimsenin sahip olduğu söylemin dışında kalma arzusunun

---

⁴ Michel Foucault'nun Düşünce Sistemleri Tarihi Kürsüsü başkanı iken 12 Nisan 1970'de yaptığı açılış konuşması.

gerekçesini ise, iktidarı elinde tutan ve söylemi belirleyen kurumların alaycı ve bir o kadar da ayinselleştirici tutumlarının eleştirisiyle özdeşleştirmektedir. Bu bağlamda Foucault, arzu söyleminin kuşkulu düzenine, kendiliğinden girmek zorunda olmanın, onunla kapışmak zorunda kalmanın ötesinde, hiç değilse söylemin kendisini sarıp sarmalamasını tercih edeceğini dile getirmektedir. Foucault böylesi bir kaçınılmaz durumdan sorumlu tutulmak istememekte ve dışarıda kalmak istemektedir. Çünkü kurum ona başlamaktan korkman gereksiz; biz hepimiz, söylemin yararlı düzeni içinde yer aldığını sana göstermek için buradayız; uzun zamandan beri ortaya çıkışının kollandığını göstermek için; ona onu onurlandıran ama elini kolunu da bağlayan bir yerin ayrıldığını da göstermek için ve de kazara bir güce sahip olursa, bunun aslında bizden yalnızca bizden kaynaklanacağını göstermek için cevabını vermektedir (Güneş, 2013: 26).

Genel itibarıyla farklı alanlara ait olabilen, ancak yine de her şeye rağmen ortak çalışma kurallarına uyan bir ifadeler birliğini gösteren söylem, Foucault'nun Collège de France'da yaptığı konuşmanın başlığından da anlaşıldığı üzere, yapısalcı "dil- söz" karşıtlığı aşılarak, "söylemin düzeni" olarak ele alınmıştır (Revel, 2012: 114-115). Foucault'ya göre söylem tek başına değil, birlik halinde ve üretimi ile birlikte çözümlenebilir hâle gelmektedir. Söylemin anlaşılır kılınması ise söylemi üreten, çeşitlendiren ve sürekli hale getiren iktidar ve kurumlar aracılığıyla mümkün olmaktadır. Ona göre söylem, "görevi onun gücünü ve tehlikelerini önlemek, belirsiz olagelişini dizginlemek, ağır korkulu maddiliğini savuşturmak olan bir takım yollarla, hem denetlenmiş, hem ayıklanmış, hem de örgütlenmiş ve yeniden paylaştırılmıştır" (Foucault, 1993: 9-10). Benzer şekilde denetleme mekanizmalarından olan hastanelerde delilerin hastaneye kapatılma nedenleri üzerine araştırma yapan bilim adamları, olumsuz olarak karşıladıkları kapatmalara, bunun bir cezalandırma olduğu yönündeki tespitleri ve

çıkışlarına rağmen, hapsetmeyi meşrulaştırmış, yaygınlaştırmış ve aynı şekilde olmasa da yeni kapatma mekânlarının üretilmesine neden olmuşlardır (Güneş, 2013: 57).

Foucault'ya göre söylem dışlama (denetleme) usulleri ile üretilmektedir. Bunlardan ilki yasak kavramıdır. Yasak genel itibariyle herkesin her şeyi konuşma hakkına sahip olmadığı durumlara işaret etmektedir. Yasak; nesnenin tabuluğuna, koşuldaki ayinselliğe, konuşan öznenin ayrıcalıklılığına ya da salt kendine özgü bir hakka sahip olmaması anlamına da gelmektedir. Yasaklar kendilerini, çoğaldıkları cinsellik ve politika alanlarında göstermektedirler. Karşı karşıya kalınan yasaklar söylemin, arzu ve iktidar ile olan ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü söylem sadece arzuyu ortaya koyan ya da gizleyen değil, aynı zamanda arzunun nesnesi de olabilen şeydir. Söylem kavgaları, baskı sistemlerini açıklayan şey değil, onun için, onun aracılığıyla ele geçirilmek istenen olarak ifade edilebilir (Güneş, 2013: 57).

Toplumda görülen bir başka dışlama ilkesi ise bir paylaşım ve aynı zamanda bir kovuşa işaret eden akıllılık- delilik karşıtlığıdır. Foucault delinin, Ortaçağ'da olduğu gibi söylemi diğer insanlarınki gibi yayılmaya imkân bulamayan, söyledikleri bir hiç ya da söylenmemiş sayılan, bunun yanı sıra doğruluğu ve önemi olmayan, adalet önünde kayda değer görülmeyen hatta kilisede dahi özün biçim değiştirmesi ve kutsal ekmeği bedene dönüştürmeye yetmeyen olarak görüldüğünü hatırlatmaktadır. Tüm bunların beraberinde deliye tuhaf bir şekilde Ortaçağ'da, her türden söyleme karşıt bir şekilde gizli bir hakikati bildirme, gelecekte haber verme gibi güçler de yakıştırılmıştır. Ona göre asırlardır Avrupa'da deli, söyledikleri ya hiç işitilmeyen ya da işitildiğinde hakikatin sesiymiş gibi algılanan olmuştur. Dolayısıyla kaçınılmaz bir şekilde deli, söylemi her ne koşulda olursa olsun ortada olmayan olarak görülmüştür (Güneş, 2013: 57). Örneğin Türkiye'de toplumsal normların dışında yaşayan kimi kişilikler meczup (deli mi? Veli mi?

Bilinmeyen) olarak tanımlanmakta ve toplum tarafından kutsiyet atfedilmektedir. Karaman'da yaşamış olan ve halk tarafından tanınan “Muammer amca” kimliği toplumun her kesimince saygıyla anılan bir kişiliktir.

Foucault 18. yüzyılın sonuna dek bir söylem olarak ortaya çıkmayan, sadece tiyatro sahnesinde kendilerine maskeli hakikat rolünün verildiği kimseler olan delilere ve deliliğe “günümüzdeki onca yeni farkındalıklara ve algılara rağmen” ilişkin algının değişmediği kanaatindedir. Zira ona göre eğer delinin söylediklerini kavramak için hâlâ aynı bilme tekniklerini kullanıyorsak, oluşturulan yeni kurumlar ve daha başka yollar aracılığıyla deliliği sürdürmekten kaçınmıyoruz demektir. Foucault'ya göre şayet canavarları iyileştirmek için aklın sessizliği gerekiyorsa, sessizliğin teyakkuz halinde bulunması yeter ve paylaşım da bu yolla varlığını sürdürmektedir (Foucault, 1993: 12). Dolayısıyla aklın sessizliği de deliliğin paylaşımını sürdürme noktasında bir başka yol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üçüncü dışlama ilkesi ise doğru-yanlış karşıtlığı ya da doğruluk istencidir. Doğruluk istenci bilme istencimizi yönlendiren, değiştirilebilir olan, kurumsal olarak baskıcı, tarihi sistem türünden bir dışlama sistemidir (Güneş, 2013: 57-58). Bu karşıtlık, bir söylem içinde ve bir önerme düzeyinde ele alındığında, doğru ile yanlış arasındaki paylaşımın ne keyfi, ne değiştirilebilir olduğu ve ne de kurumsal ve şiddete dayalı olduğu görülmektedir. Foucault'ya göre bilme istenci ve onu yönlendiren paylaşım tipi değiştirilebilen, kurumsal olarak baskıcı bir dışlama sistemi olduğuna işaret etmektedir. Doğru söylemi karşısında saygı duyulan, hüküm sürdüğü için uyulması gereken, adaleti bildiren ve herkesin payını dağıtan bir söylemdir. Zaman ilerledikçe en yüce doğruluk, söylemin iktidarından çıkmakta, etkin ve adil sözceleme eyleminden, sözcelemin kendisine, anlamına, biçimine, nesnesine, başvuru kaynağıyla olan ilişkisine doğru yer

değiştirmektedir. Dolayısıyla doğru söylem, artık iktidarın işleyişine bağlı olan söylem değildir. 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın başları itibariyle artık güncel içeriklerin önüne geçen, gözlemlenebilir, ölçülebilir, sınıflandırılabilir nesnelerin tasarımlarını çizen bir bilme istenci söz konusu olmaktadır. Bu istenç, bilen özneyi belirli bir duruma, bakışa ve işleve zorlamakta ve bilgiler doğrulanabilirlik veya yararlılık konusunda, yayılmak zorunda kaldığı teknik düzeyin istencinin buyruğuna bağlı olmaktadır (Foucault, 2013: 13-14). Dolayısıyla Foucault'ya göre doğruluk istencinin kurumsal bir taşıyıcı aracılığıyla, diğer söylemler üzerinde bir tür basınç ve baskı gücü uygulama eğilimi taşıdığı ortadadır.

Foucault, 1954-1988 yılları arasındaki fikirlerini kapsayan *Özne ve İktidar* adlı eserinde amacının, insanların kendi kültürlerinde özneye dönüştürülme tarihini oluşturmak olduğunu belirtmiştir. Sözü edilen dönüştürülmenin üç farklı görünümü vardır. İlkinde özne kendini, pratik alanda konuşan, üreten, emek harcayan olarak, ikincisinde kendi içinde ya da başkalarından ayrılmasına işaret eden deli-akıllı, hasta-sağlıklı ayırımı türünden, sonuncusunda ise tıpkı kendini cinsellik öznesi olarak tanımayı öğrenmede olduğu gibi bir nesneleşme sürecinde göstermektedir. Dolayısıyla kendi deyişiyle Foucault'nun araştırmalarının genel teması iktidar değil, öznedir. İktidar önemlidir ancak sadece öznenin ilişki alanları söz konusu edildiğinde bir öneme sahiptir. Zira insan, hem öznenin üretim ve anlamlandırma ilişkilerine hem de karmaşık nitelikte olan iktidar ilişkileri alanına girmektedir (Foucault, 2011: 58).

Foucault röportajlarında, eserlerinde doğrudan bir reçete vermek yerine temel sorunları gösterdiğini veya kendi deyişiyle sorunsallaştırmayı önemseydiğini ifade etmektedir. *Deliliğin Tarihi*'nden bu yana yapmış olduğu bütün çalışmalarına ortak bir biçim veren, sorunsallaştırma değildir. Sorunsallaştırma, ne önceden var olan bir nesnenin temsil edilmesi anlamına gelir ve ne de söylem yoluyla var olmayan bir nesnenin yaratılması

anlamına gelmektedir. Sorunsallaştırma, herhangi bir şeyi doğru ve yanlış oyununa sokan ve onu (ister ahlaki düşünce biçiminde, ister bilimsel bilgi, isterse siyasi analiz, vb. biçiminde olsun) bir düşünce nesnesi olarak kuran, söylemsel olan ya da söylemsel olmayan pratikler bütünüdür (Foucault, 2013: 85-86).

Foucault'da söylem; düşünen, bilen, konuşan öznenin kendini görkemli bir biçimde ortaya çıkarışı olarak değil, tersine öznenin dağılımının ve kendisiyle süreksizliğinin belirlenebileceği bir bütün olarak görülmektedir. Ona göre söylem birbirinden ayrı mevkiler ağının yayıldığı mekândır (Keskin, 1999: 18). Dolayısıyla öznenin konumu, bilgi alanları ya da bilgi nesnesi kümeleriyle girilebilecek potansiyel ilişkiler alanına bağlı olarak belirlenmektedir. Özne olarak doldurulacak konum ise söylemsel ilişkiler ağı tarafından belirlenen konuşan özne, dinleyen özne, soru soran özne, gözlemleyen özne konumlarıdır (Güneş, 2013: 60). Sonuç olarak söylem analizleri yoluyla özne, iktidar tarafından belirlenmektedir.

I.3. Giorgio Agamben'in Biyopolitika Kavramı

Agamben'e göre biyopolitika, hayatın korunmasının ve üretiminin, ölümün üretimiyle nasıl eklemlendiğini çözümleme çabasındaki kuramdır. Agamben bu kavramın eklem yerlerini ve ardından da bu eklem yerlerinin arkeolojisini saptamak çabasıdır. Böylelikle Agamben biyopolitika kuramının topografik ve tarihsel-arkeolojik olmak üzere iki temel boyutunun olduğunu ileri sürmektedir. Agamben toplama kamplarını masaya yatırırken topografik boyuta ve kutsal insanı anlatırken de Roma Hukukunun tarihsel ve arkeolojik boyutuna ilişkin açıklamalarda bulunmaktadır (Aydın, 2016: 25).

I.3.1. Kutsal (Olmayan) İnsan

Agamben'e göre Foucault, eski dünyadan modern dünyaya geçiş sürecinde bireylerin bir yandan kendi kendilerini özneleştirmelerini öte yandan da kendi kendilerini dışsal bir denetimin gücüne bağlamalarını sağlayarak; kendi benliklerini nesneleştirmelerini doğuran özneleş(tir)me süreçlerini araştırmakla yetinmiş, fakat bu bağlamdaki içgörülerini, modern biyopolitikanın pekala örnek mekanları olarak ortaya çıkabilecek şekilde, yani yirminci yüzyılın büyük totaliter devletlerinin siyasetleriyle ilişkilendirememiş, hastaneler ve hapishanelerdeki büyük kapatılmanın yeniden tanımlanmasıyla başlayan araştırmalarının sonunda, toplama kamplarını göz ardı etmiştir (Agamben, 2001: 158).

Foucault, geçmişin egemen iktidarının günümüz biyoiktidarına nasıl dönüştüğünü yönetimsellik bağlamında açıklamaya çalışmış; şu an içinde bulunduğumuz zamanı artık tek tek bedenlerin değil, toplu halde nüfusun denetlendiği bir biyoiktidar çağı (modern iktidar) olarak nitelendirmiştir. Agamben ise Foucault'un biyopolitika kavramının yalnızca modern iktidara özgü olmadığını, tersine eski Yunan'dan beri biyopolitikanın izlerine rastlanabileceğini söylemiştir.

Biyopolitika kavramı hayatla uğraşan politika yani hayatın politikası anlamına gelmektedir. Eski Yunanlılarda hayat sözcüğü tanımlanırken iki ayrı terim olan zoe ve bios kelimeleri kullanılmış ve zoe, bütün canlı varlıkların (hayvanların, insanların ya da tanrıların) ortak özelliği olan yalın yaşam olgusunu ifade ederken, bios bir birey ya da grubun özelliği olan yaşam biçimine (hayat tarzına) işaret etmektedir (Agamben, 2013: 9). Zoe, biyolojik bir varoluş olarak kimliksiz bir yaşama karşılık gelirken bios, sosyo politik bir varoluşu anlatır. Zoe ve bios'un temsil ettiği kavramların Agamben'in biyopolitika düşüncesinin çekirdeğini oluşturduğunu söylenebilir (Aydın, 2016: 30).

Agamben, Aristoteles'in Politikası'nda yalın hayatın, yani zoe'nin polis'ten dışlandığını ve sadece üreme hayatı olarak eve hapsedildiğini belirtir (Agamben,2013: 10).

Başka bir deyişle, yalın hayat özel alana hapsedilmişti. Zoe'nin polis'in alanına girmesi, yalın hayatın kamusal alana çıkışı, Agamben'in deyişiyle çıplak hayatın siyasallaştırılması modern hayatın belirleyici olgusunu oluşturur ve klasik siyasi felsefi düşüncede radikal bir dönüşüme işaret etmektedir (Agamben, 2013: 13).

Foucault'nun 17. yüzyıl sonu itibariyle başlattığı biyopolitik mekanizmaların gelişim sürecini Agamben eski Yunan'a kadar götürmektedir. Agamben'e göre egemen iktidarın oluşumu, biyopolitik bir beden yaratılmasını varsaymaktadır (Lemke, 2015: 78). Agamben bu biyopolitik bedenin, çıplak hayatın kendisi olduğunu söyler, yani öldürülebilen fakat kurban edilemeyen bir insan olan homo sacer'in (kutsal insanın) hayatıdır. Agamben kutsal insan figürünün kökeninin eski Roma hukukuna kadar dayandığını ve kutsal insanın kutsallığının kendi içinde çelişki barındırdığını söyler; çünkü kutsal insan hem dokunulmazdır ve kutsaldır hem de öldürülebilir (Agamben, 2013: 16 ve 65).

Agamben'e göre, Kutsal İnsan'ın (Homo Sacer'in) statüsünü tanımlayan şey kendisine ait olduğu var sayılan kutsallığın belirsizliği değil bedene uygulanacak kendine has çifte dışlanma özelliğiyle maruz kaldığı şiddettir (Agamben, 2013: 103). Bu şiddet, illa ki bir cinayet, kurban edilme, infaz ve idam olmak zorunda olmayan aksine beşeri ve ilahi hukukun dışında yeni bir eylem alanıdır. Bu alan, istisna hali durumunda hukuku askıya alan ve böylelikle çıplak hayatı kendi içine çeken bir egemen karar alanıdır (Agamben, 2013: 103).

Agamben bu egemenlik alanını, cinayet işlenmeksizin ve kurban etmeksizin adam öldürmenin meşru olduğu alan olarak açıklar ve kutsal hayatın da bu alanda hapsedilen edilen hayat olduğunu belirtmektedir (Agamben,2013: 104). Bir örnek vermek

gerekirse, “Agamben bir röportajında⁵ Guantanamo tutuklularının⁶ savaş tutukluları statüsünde bir hakları olmadığını, aslında hiçbir hakları olmadığını, tam anlamıyla saf ve kaba bir iktidara tabi olduklarını ve yasal var oluşlarının olmadığını söylemiştir.” Guantanamo tutukluları egemen karşısında çıplak hayattır. Aynı şekilde, bir ülkeye sığınma talebinde bulunan kişiler, beyin ölümü gerçekleşmiş kişilerdir ve varlıkları, hukukun korunması dışında kalmış ya da hukuki statüsü belirsiz, insani yardıma başvurmuş veya hukuki bir iddiada bulunmaktan aciz kişiler, biyokitle statüsüne indirgenmiş çıplak hayata birer örnektir (Lemke, 2015: 79). Kısaca Agamben egemenin biyoiktidar uygulamalarını yüzme bilmeyen kişinin denize düşmesi sonucu yılanı sarılmasına benzetmektedir. Kaybedeceği hiçbirşeyi olmayan kişiler canlı cenazeye dönüştürülmekte ve egemen varlığını, canlı cenazeye dönüşen bedenler üzerinden sürdürmektedir.

Kutsal insanın hayatı, egemen tarafından kuşatılmış bir hayattır. Kutsal insan hem iktidara tabidir hem de onun dışında bir hayata sahiptir. Agamben, siyaset ve hayat arasındaki ilişkiyi sorgularken siyasallaştırılması gereken şeyin daima çıplak hayat olduğunu vurgulamaktadır. Agamben, kutsal hayatın siyasallaşıp kontrol mekanizmalarının denetimi altına girmesini kendi yaşadığı bir durum üzerinden örneklemektedir⁷. Amerika Birleşik Devletleri’ne girişte ABD vatandaşı olmayanlardan parmak izi alınması gibi güvenlik önlemlerinin, bireysel hayatın öznelliği ve gizliliğini hiçe saymak anlamına geldiğini belirtip, bu tarz önlemlerin ileride tüm vatandaşları kontrol etmek için

⁵ Ulrich Raulf, “ An Interview with Giorgio Agamben”, (Çevrimiçi)

<http://www.egs.edu/faculty/giorgio-agamben/articles/life-a-work-of-art-without-an-author/>,

Erişim tarihi: 20 Mayıs 2019.

⁶Guantanamo kampında (bir tür askeri hapisane) bulunan tutuklulardır. Çeşitli insan hakları örgütleri tarafından kampta tutuklu bulunanların işkence gördüğü, insanlık dışı davranışlara maruz kaldıkları belirtilmiş, yasal durumlarındaki belirsizlik vurgulanmıştır. Ne savaş suçlusunu ne de adi suçlu olarak tanımlanmışlardır.

⁷ Giorgio Agamben, “No to bio-political-tattooing”, (Çevrimiçi)

<http://www.egs.edu/faculty/giorgio-agamben/articles/no-to-bio-political-tattooing/>,

Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019.

uygulanabileceğini ve bu yolla şehir devletlerinin tecrit kamplarına dönüşeceğini belirtmektedir. Agamben'e göre bu durum, iktidar dışında bir hayatı mümkün kılmamakta, her insanı kutsal insan durumuna getirmekte ve çıplak hayatı siyasallaştırmaktadır (Aydın, 2016: 66).

Agamben'in ifade ettiği gibi günümüz insanı doğal bedenlerine girmiş olan vatandaşlar ise zoe ile bios arasındaki ayrımın muğlaklaştığı bir noktadadır. Bu durumda insan, doğal bir beden olmaktan çıkmakta ve siyasal bir beden haline gelmektedir (Agamben, 2013: 150). Foucault için bu beden iktidar mekanizmalarının denetiminden ayrık düşünilemeyen, hem iktidara tabii hem de direnişte bulunabilme kapasitesi olan biyopolitik bedendir. Agamben için biyopolitik beden ise, gerçek ile hukukun tamamen ve ayrılmaz bir biçimde iç içe geçtiği belirsizlik mıntıkasında işleyen egemen bir siyasal kararın mekanıdır ve cinayet işlenmeksizin öldürülebilen kutsal insanın sahip olduğu çıplak hayattır. Kimin çıplak hayat olarak tanımlanabileceği egemenin kararına kalmıştır (Agamben, 2013: 204). Günümüz modern demokrasilerinde kutsal insan ortadan kalkmakta tam tersine modern demokrasi denilen şey kutsal hayatı parçalayarak ve onu tüm insanların bedenine dağıtmaktadır (Agamben, 2013: 149).

Yaşanmaya değmeyen hayatın yok edilmesi, bireyin kararının dışında olmaktadır (Agamben, 2013: 165). Agamben, komada ve yaşam destek ünitesinde hayatını sürdüren bir insanın ölüm anına karar verme durumunu, ölümün siyasallaştırılmasına bir örnek olarak göstermektedir. Ölüm anına karar verme durumu, gelişen organ nakli teknolojilerine bağlı olarak değişebilmektedir. Organ naklinin keşfedilmesiyle birlikte solunumun ve kalbin durması ölümün gerçekleşmesi için bir sebep değildir. Agamben'in söylemiş olduğu gibi beyin nakli gerçekleştiği anda da beyin ölümü, ölüm olmaktan çıkabilir; bu durumda ölüm, organ nakli teknolojisinin bir alt fenomeni haline

gelmektedir(Agamben, 2013: 165). Yaşam ve ölüm sözcüklerinin anlamını yitirdiği ve yaşamın biyopolitik sınırlarının oluştuğu bu nokta herhalde kutsal insanın gelebileceği en uç noktadır (Eren, 2016: 39). Bir diğer ifade ile Agamben kutsal insanı egemenin belirlediği ölüm ve yaşam arasındaki yerde konumlandırmaktadır.

I.3.2. İstisnai Durum ve Egemenlik

Agamben'e göre çıplak hayat, hem siyasal düzenden dışlanan hem de bu düzenin içine hapsedilen istisna durumunda varlığını sürdürmektedir (Eren, 2016: 38). Agamben, istisna hali kavramını açıklarken Carl Schmitt ve Walter Benjamin'in çalışmalarından yararlanır. Onlardan farklı olarak istisna halinin, geçici bir duruma karşılık gelmediğini(süreklilik halinde olduğunu) ve tıpkı kutsal insan gibi eski Yunan'dan günümüze Batı politik yaşantısının içinde olduğunu belirtmektedir. Agamben'e göre istisna hali, dışlanma yoluyla içlenen bir durumu anlatmakta fakat bu basit bir dışlanma hali değil, dışarıda tutulan bir duruma karşılık gelmektedir: İstisna bir tür dışlamadır. Genel kuraldan dışlanan şey, münferit bir koçak istisnanın kendine has niteliği şudur:

İstisna olarak dışlanan şey, dışlandığından dolayı kuralla ilgisi kalmayan bir şey değildir. Tam tersine, istisna olarak dışlanan şey kuralla olan ilişkisini, kuralın askıya alınması biçiminde devam ettirmektedir. Kuralın istisna üzerindeki geçerliliği, artık onun üzerinde uygulanmama ve ondan çekilme suretiyle devam etmektedir (Agamben, 2013: 28).

İstisnayla yaratılan durumun kendine has bir yapısı vardır. İstisna halindeki durumu bir hukuk durumu olarak nitelendiremeyiz. Çünkü istisna ile bir durum hukukun askıya alınması biçiminde kendini gerçekleştirilmektedir. Agamben istisna halinin, normal durum ve kaos arasında bir belirlenemezlik eşiği oluşturduğunu söylemektedir (Eren, 2016: 39). Çıplak hayat, tam da bu eşikte yer almasından dolayı iktidarın ne içindedir ne de dışındadır. Çıplak hayat hukukun terk ettiği yerde ve aynı zamanda yine istisna halinin kendi içinde bir hukuk durumuna dönüşüp (istisna hali kural haline geldiği zaman) kendisi

de bu alanda tehdit edilen bir hayattır. Egemenliğin ortaya koyduğu ilk etkinliğin, Agamben'in deyişiyile çıplak hayat üretme işi olduğundan yola çıkarsak o halde öldürülebilen fakat kurban edilemeyen kutsal insanı egemen iktidar karşısında hem ona tabi durumda hem de onun tarafından terk edilme ilişkisine maruz kaldığı görülmektedir. Egemen iktidar kavramı ve egemenin istisna hali karşısındaki konumu bu noktada önemlidir (Eren,2016: 39).

Agamben, Schmitt'in egemenliğin istisna üzerinden sürdürüldüğü modern demokrasilerin nasıl meşrulaştırıldığı tartışmaları (Tekir ve Atılğan; 2005: 13-25) değerlendirmekte ve Schmitt için egemeni, istisna haline karar veren kişi olarak tanımlamakta ve eğer istisna haline karar veriyorsa normal duruma da karar veren kişi yine egemen olmaktadır (Agamben,2005: 9). O halde egemen kişi hukuk düzeninin hem içinde, hem de dışındadır (Agamben,2005: 25).

Egemenin kendisini hem hukuk düzeninin içinde konumlandırması hem de kendini bu düzenden soyutlaması, iktidarın yapısındaki paradoksu göstermektedir (Eren, 2016: 39). Burada iktidar neyin dışarıda ve neyin içerde kalması gerektiğine karar veren bir merciye dönüşmektedir. İktidarın bu yönü hayatın bütünüyle iktidarın denetim ve kontrolünde olduğuna işaret etmektedir. Varlığı çıplak hayata indirgenen kişi hem iktidara tabi olması, hem de onun dışına atılmasıyla istisna durumunda yaşamaktadır. Agamben'e göre istisna hali kural olduğu zaman yasal düzen ve hukuk, kendini askıya alarak sürdürmektedir. Kural içeriğini yitirmekte bir boşluk ve hiçlik hali meydana gelmektedir. Bu durumda (istisna kurala dönüştüğünde) hukuk tarafından korunduğumuzu söyleyemeyiz. Aksine bedenler terk edilmekte, yasaklanmakta, kontrol ve denetim haline getirilmektedir. Yani istisna kural olduğunda hukuk, yaşamı yasaklayarak içine katmaktadır. Buna rağmen istisna halinde yaşamının, basitçe yasal düzenin dışına çıkmak

olduğunu da söyleyemeyiz. Hukukun kendini askıya alması tamamen ortadan kaldırılması anlamına gelmez ve askıya almanın kurduğu hukuksuzluk bölgesi, hukuk düzeniyle bağlantısız değildir (Agamben, 2018: 33). Bir diğer ifade ile Agamben'e göre istisna hali hukukun olduğu hatta hukukun askıya alındığı alanda da egemenin kontrolü altındadır.

Agamben, istisna durumunun kural haline gelmeye başladığı zaman, hukuki ve siyasal sistemin bir ölüm makinesine dönüşebileceğini belirtmektedir (Eren, 2016: 40). Toplama kampları bu noktada Agamben'in çalışmasında oldukça önemlidir çünkü kamp; yalnızca mekansal bir iktidar alanı değil, iktidarın işleyiş mantığını anlatan metaforik bir temsil biçimidir (Baştürk,2013: 259).

Örneğin Hitler zamanında Nazi kamplarına alınmış olan Yahudi vatandaşlar normal hukuki düzenin dışına yerleştirilen bir konumda varlıkları, çıplak hayat statüsüne indirgenmiş kişilerdir. Kamplarda insanlık dışı ve akıl almaz her türlü şeyin olabilmesi tam da kampın bir istisna mekanı olmasından kaynaklanmaktadır. Kampa giren herkes, dışarı ile içeri, istisna ile kural, yasal ile yasal olmayan arasındaki bir belirsizlik mıntikasına girmiş olmakta ve burada öznel hak ve hukuksal korunma kavramları bütün anlamını yitirmektedir (Agamben, 2015: 203).

Bu yüzden Agamben kampı, biyopolitika mekanı olarak tanımlamakta ve kampta yaşayanların rollerini, siyaset sahnesinin eşsiz varlıkları olarak nitelendirmektedir (Eren, 2016: 42).

Kampta yaşayan insan, öldürülmesinde sakınca olmayan kutsal insanın ta kendisidir. Agamben işlenen suçlar ne olursa olsun bu tarz bir yapının bulunduğu her yeri, zaman ve mekan ne olursa olsun kamp olarak nitelendirmektedir. Çünkü kamp, gerçek ile hukuku, kural ile uygulamayı, istisna ile kuralı birbirinden ayırmanın asla mümkün olmadığı mekandır (Agamben,2015:207). Örneğin sığınmacıların durumu sürekli yaşadıkları hukuki belirsizlikten ötürü kampta yaşayan insana (kutsal insana) benzetilebilir. Agamben bedeninin her zaman bir iktidar dağıtımının pençesinde ve her zaman zaten biyopolitik bir beden ve çıplak hayat olduğunu, siyasetinde uzun zamandır zaten

biyopolitikaya dönüştürülmüş olduğunu söylemektedir (Eren, 2016: 43). O halde hepimiz büyük bir kampta istisnanın kurala dönüştüğü zamanda kurban edilemeyen fakat öldürülmesinde sakınca olmayan kutsal insanlar mıyız? Ya da Thomas Lemke'nin eleştirisiyle biopolitika, artık her canlı varlığın biyolojik bedenini mesken tutuyorsa, herkesin aynı derecede çıplak hayat statüsüne indirgenebileceğini söyleyebilir miyiz? (Lemke,2005; 83). Agamben'in deyişiyle biz yalnızca canlı varlık olarak hayatları siyasetlerine girmiş hayvanlar değil, siyasetleri doğal bedenlerine girmiş vatandaşlarız (Agamben, 2015: 222).

Sonuç olarak Agamben Foucault'un biyopolitika kavramını eksik bıraktığını çünkü Foucaultcu biyopolitikanın bedenın siyasallaşmasının, muğlak bir yapıya dönüştüğünü belirtir. Agamben, Foucault'un kampları biyopolitikanın dışında tuttuğunu deli, hastalık vb. nedenlerle dışlanmışların egemen tarafından nasıl idare edildiği ve biyopolitik düzende nerede ve nasıl yer edindiğine değinmediğini ifade etmektedir. Nüfusun biyopolitikasında yaşatma ya da ölüme terk etme hakkı egemene aittir. (Foucault: 2002, 246).

Geleneksel iktidar modelinin bireyi kapatarak ve güçlerini sınırlandırarak ya da onun bir parçasını, en uç noktada ise yaşamını alarak cezalandırmasından farklı olarak modern biyoiktidar modeli, kapatılma mekânlarını (cezaevleri) cezalandırma ve topluma tekrar kazandırma/ıslah mekânlarına dönüştürmüştür (Foucault: 2002, 248). Ancak Agamben biyopolitikanın ıslah olarak sadece cezaevini veya ıslah merkezlerini kullanmadığını, Foucault'un ele almadığı fakat egemen iktidarın kullandığı kamplar, mülteciler ve göçlerinde birer ıslah yöntemi olduğunu ifade etmektedir. Burada iktidar aciz hale gelen (getirilen) bedenler üzerinden varlığını sürdürmektedir.

Örneğin Avusturya, sınırlarında her gün kabul edilebilecek mülteci sayısına tek taraflı olarak kota koymuştur. Fransa Başbakanı Manuel Valls, ülkesinin ve Avrupa'nın daha fazla mülteci kabul edemeyeceğini ilan etmiştir. Danimarka'da polisin artık mültecilerin değerli mallarına el koyma, mültecilerin geriye kalan malını ve mülkünü ellerinden alma yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir. Slovakya ise Müslümanların kendilerini asla evinde hissedemeyeceklerini ya da yerli halkın onları asla kabullenmeyeceğini iddia ederek yalnızca sayıları 200'ü aşmayan Hıristiyan Suriyeli mültecileri kabul edebileceklerini açıklamıştır. Belçika, Şengen katılımını askıya alıp ve yeniden sınır denetimine başlamıştır. Kısaca batılı devletler, giderek artan bir hızla ölümcül sınır denetim politikaları inşa etmekte ve sofistike denetim sistemlerini projelendiren askerî teknolojileri kullanmaktadır. Yunanistan, Bulgaristan ya da Fas'ın dışarıya kapalı İspanyol bölgelerine geçit vermez çitler dikmişlerdir. Bu durum aslında başkalarını ölüme terk etmenin koşullarını yaratmaktadır. Suriyeliler, ya ülkelerinde çatışmanın ortasında kalmakta ya da güvenli ama tamamen tecrit edilmiş bir yere varmak içi riskli yolculuklar yapmayı göze almaktadır. Bu durum her ülkenin kendi biyopolitik tutumu sonucunda yeni ve farklı politikalar üretmesine sebebiyet vermektedir.

I.4. Michel Foucault'dan Giorgio Agamben'e Biyopolitik Kavram

Karşılaştırması

Tarih boyunca ortaya çıkan tüm iktidar yapılarının ortak özelliği, insan hayatı üzerinde denetim kurma amacı taşımış olmalarıdır. İnsan ve hayat arasındaki tüm bağlar iktidarın doğal müdahale sahası olmuş bu sayede iktidarın hayat üzerindeki kontrolü sağlanmıştır. İktidar olgusuna bu şekilde yaklaşmak her şeyden evvel siyasallığın dışında bir doğal hayat varsayımının terk edilmesi ile mümkündür. Daha iyi bir ifadeyle, iktidarın

insan ve hayat arasındaki tüm ilişkiselliğin kapsayıcı boyutunu temel alan bir yaklaşım, siyasal olan ile doğal olan arasındaki kavramsal ayrımı reddetmektedir. Çünkü insan sosyal bir varlıktır.

İnsanın hem doğal olma vasfı hem de siyasal olma niteliğini bir arada ele aldığımızda iktidarın boyutu ve kapsamına dair yeniden bir değerlendirme yapılması zorunlu hale gelmektedir (Baştürk, 2013: 243). Foucault biyopolitikayı, bedenlerin yaşatılması olarak ele alırken, Agamben için biyopolitikanın merkezinde ölüm teması bulunmaktadır. Diğer bir deyişle Agamben, biyopolitika kavramı ile ölümün, yaşama nasıl sokulduğunu anlatmaktadır. Kısaca Foucault'un biyopolitikayı yaşama ile ölüm arasında konumlandırırken Agamben ise ölümle yaşam arasında konumlandırmaktadır.

Foucault için biyopolitika, biyoiktidar teknolojileriyle desteklenmiş olan ve merkezinde yaşam güçlerinin artırılması yoluyla bir grubun yaşam sağlığını güçlendirme projesi olan pozitif bir girişim iken; Agamben, biyopolitika kavramını doğrudan bir ölüm makinesine benzetmektedir. Ayrıca Foucault için biyopolitika modern siyasal paradigmanın klasik egemenlik anlayışından kopuşunu ilan eden bir düşünce iken, Agamben kavramın kendisinde bütün bir Batı siyaset paradigmasının kendini görmeye ve bu yönüyle egemenlik kavramının içerisinde bir süreklilik keşfetmeye girişmektedir.

Foucault için meselenin belli bir tarihsel-sosyolojik ve felsefi arka planı vardır: Yaşam fenomeninin siyasetin konusu haline gelmesi, yaşama içkin öğelerin belli bir kavrayış dahilinde sorunsallaştırılması sonucunda gerçekleşmiş olduğudur. Bedenin sorunsallaştırılmasında, daha doğrusu beden güçlerinin belli bir üretim, güç ve enerji kalıpları bağlamında değerlendirilmesinde ve bedensel kapatmaların ve disiplinlerin ortaya çıkmasında biyopolitikanın kurucu etkisi göz ardı edilmemelidir.

Agamben de biyopolitika kavramının, toplumda nasıl içselleştirildiğini açıklamaktadır (Deutscher, 2008: 55).

Agamben'e göre bedenlerin ve canlı insanın egemenlik paradigması içerisinde sorunsallaştırılmasında tarihsel bir kırılma yoktur aksine modern biyopolitikanın temelinde bulunan unsur olarak egemenliğin biyopolitika üzerine yerleşimi, antikiteden bu yana Batı siyasal paradigmasına saklanmıştır. Bu total egemenlik kalıbı, oluşmaya başladığı andan itibaren biyopolitik beden kurulumu üzerinden siyasal paradigmayı inşa etmiştir. Ancak modern siyasal paradigmanın içerisinde yaşam olgusu yerini ölüm makinesine terk etmiştir. Agamben'e göre bu durumun temelleri yaşam aynı zamanda Batı siyasal paradigmasını oluşturan biyopolitikanın kökleri Antik dönemde bulunmaktadır. Antiklerin yaşam olgusunu ikiye ayırmak suretiyle politik olana belli bir anlam yüklemelerinin sonucu olarak siyasetin, daima yaşamın ikili ayrımı üzerine yerleştiğini iddia etmektedir (Agamben, 2013: 9-10).

Dolayısıyla bu ayrım, yaşam olgusunu tümüyle bir yandan normatif diğer yandan da doğal vasıflar üzerinden ele alarak hiyerarşik bir farklılaşmaya işaret etmektedir. Agamben, Aristoteles'e atıfla, siyasalın konusunun bios, yani iyi hayat olduğunu söylerken, siyasalın dışına bırakılmış yaşamı ise zoe, yani yaşamın zorunluluk(doğallık) içeren öğelerinden oluştuğunu söylemektedir. Zoe, bios'un dışına terk edilmiş olmasına karşın bios'un olabilirlik koşulu olan itaat düzleminin, yani siyasalın birincil nesnesinin alanını meydana getirmektedir. Bios ile zoe arasındaki ikililik, egemenliğin özüne dair ayrıntıyı vermesi bakımından önemlidir çünkü ikilik yoluyla siyasal olanın bir yanıyla içerisi fakat diğer yanıyla da dışarısı işlevlerine bağlı bir paradigmaya dayanmak suretiyle gerçekleşmektedir (Baştürk, 2017: 14).

İKİNCİ BÖLÜM

II. TÜRKİYE BİYOPOLİTİK SERÜVENÜNDE ORDU VE 15 TEMMUZ

DARBE KALKIŞMASI

Tezin ikinci kısmını oluşturan bu bölümde, tezin ana konularından biri olan biyopolitika ve biyoiktidar kavramlarının darbeler ile ilişkisi açıklanacaktır. Ayrıca 15 Temmuz 2016 Darbe Kalkışması ve bu kalkışmanın biyopolitik söylemdeki yeri çalışma kapsamında analiz edilecektir.

II.1. Osmanlı' dan Cumhuriyete Ordunun Söylemleri ve Biyopolitika

Ordu, Türk toplumunun en köklü, en güçlü ve en önemli kurumlarından biridir. Bu durumla yakından ilişkili olarak askeri elitler de Türk iktidar yapısı içindeki en baskın elit gruplarından birini oluşturmaktadır. Ordu ve askeri elitler Cumhuriyet Türkiye'sinde, vatan savunmasında olduğu kadar, ülkenin modernleşmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Bu durumun doğal sonucu olarak ordu ile halk arasında çok köklü ve sağlam temellere dayanan bir ilişki kurularak askeri elitler, halkın gözünde oldukça saygın bir yer edinmiştir. Türk ordusu, Türk halkı tarafından daima toplumun en onurlu, en güvenilir ve görevini en iyi yapan kurumu olarak nitelendirilmiştir. Bu değerlendirme günümüzde de geçerliliğini korumaktadır⁸ (Arslan, 2005: 2).

Çağı yakalamak adına Türk toplumunda modernleşme hareketleri ilk olarak askeri alanda gerçekleşmiştir(Arslan, 1993: 49-51). Bu nedenle Türk modernleşmesinde ordu, merkezi bir konumdadır. Başlangıçta orduda modernleşme, Avrupa benzeri ordular

---

⁸ Üzerinde durulması gereken önemli hususlardan birisi ordu konusunda bilimsel araştırma yaparken hassas davranılması ve titizlik gösterilmesi gerekliliğidir. Bunun temel nedeni özellikle askeri konularda güvenlik, gizlilik ve strateji bilgileri, ulusal çıkarlar açısından önemli olduğudur.

örnek alınarak yapılmaya çalışılmıştır. Avrupa ordularının eğitim, teknoloji ve yapı bakımından birçok yönü uygulamaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Batı norm ve değerlerin de Türk toplumuna ordu üzerinden girmiştir (Şen 1996: 187). Orduda başlayan modernleşme çabaları Osmanlı Tazminat döneminden Cumhuriyete Osmanlı yönetici elitin sonunu getirirken, Kemalist devrimlerinin de zeminini hazırlamıştır (Arslan, 2005: 3). Osmanlıdan Cumhuriyete ordunun modernleşmesi ve ordu vasıtası ile yeniliklerin sürdürülmesi, Cumhuriyet dönemi boyunca da ordunun siyaset üzerindeki etkisini sürdürerek vesayetçi yönetimlere yol açmıştır. Toplumun değişim talepleri karşısında askeri vesayet, yönetimler üzerinde etkili olmuş ve değişime direnen bir yönetici elit, ortaya çıkmıştır. Siyasetten ekonomiye, hukuktan sosyal yaşama hayatın her alanına müdahale etmeyi demokratik sistemin sürdürülmesinin meşru aracı olarak gören vesayetçi elit örneğin sivil bir anayasanın yapılması konusunda toplumun tüm kesimlerinin talebi olmasına rağmen engel olmuştur (Tekir ve Akkaş, 2017: 128-161).

Foucault'a göre Modern devlet ile birlikte bilgi, sistematik olarak iktidar eliyle oluşturulmaktadır. Örneğin 1980 darbesi sonrası 1982 Anayasası oluşturulmuştur. 1982 Anayasası vesayetçi bir anayasadır. İktidar tarafından birçok vesayetçi kurum, toplumu kontrol altında tutacak birçok yapı 1982 Anayasası ile birlikte meydana getirilmiştir. 1982 Anayasası iktidarın yeni bir hakikat söylemi yaratma örneğidir. 1982 Anayasası iktidarın heryerdeliği (Panopticon), bir diğer ifade ile oluşturduğu ağsal yapı içerisinde yeni bir toplum (bedenler) inşa etme çabasıdır.

Çelik'e göre (2008: 31), batılılaşma siyasetiyle birlikte, batı modeline inanmış bir kurmay sınıf aynı zamanda sosyal olarak da Batı tipi bir toplum oluşturma misyonunu üstlenmiştir. Bu durum aynı zamanda asker için siyasete müdahalenin bir gerekçesini de oluşturmuştur. Ahmad'a göre (2010: 10) bu kurumlardan kendini devletin ve

imparatorluğun selametine adayan subaylar kuşağı doğmuştur. 19. yüzyılın son çeyreğinde bu subaylar siyasallaşmışlardır. Böylece ordu ile siyaset etkileşimi, (1859) Kuleli Vak'ası, (1876) Müdahalesi (I. Meşrutiyet), (1908) II. Meşrutiyet veya Meşrutiyetin İadesi, 31 Mart Olayı (13 Nisan 1909), (1912) Halaskar Zabitan Hareketi, (1913) Bab-ı Ali Baskını gibi olaylarla Türk siyasal hayatının bir parçası haline gelmiştir (Cansever ve Kiriş, 2015: 368).

II. Meşrutiyetin ilanından sonra ise asker, tamamen siyasete dâhil olmuştur (Çelik, 2008: 32). Bu dönemde İttihat ve Terakki Fırkasının ordu içindeki etkisi ve daha sonra Türkiye'de ordunun siyasete müdahale eden geleneksel rolünün de pekişmesini sağlamıştır (Heper, 2010: 218). Bu süreci, 31 Mart Olayı'nın ortaya çıkması hızlandırmıştır (Cansever ve Kiriş, 2015: 369). Ahmad'a göre (2007: 74-77), 31 Mart olayına kadar asker, siyasette ikinci dereceden söz sahibiyken ve sadece küçük rütbeli subaylar cemiyete üye iken, bu olaydan sonra birçok yüksek rütbeli subay devlet yapılanması dışında meydana gelen yapılanmalara üye olmaya olmuş ve askerinin siyasetteki rolü gittikçe artmıştır. Özellikle İttihat ve Terakki içinde Enver, Talat ve Cemal Paşalar ülke yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Lewis'e göre (1984: 224), Osmanlı Devleti son döneminde Enver, Talat ve Cemal Paşa yönetiminde fiili (de facto) bir askeri diktatörlükle yönetilmiştir.

Asker ve siyaset ilişkisinde Kurtuluş Savaşı önemli bir konumdadır. Dönemin olağanüstü şartları, savaş koşulları nedeniyle asker siyasetten kopmamıştır (Burak, 2011: 49). Bu dönemde savaş nedeniyle ordu dahada güçlenerek merkezi ve özerk bir konuma gelmiştir. Mete Tunçay (1981: 113) ordunun, 1923 sonrasında yasama yoluyla yasal olarak siyasetten uzaklaştırıldığını vurgulamaktadır. Örneğin "Askeri Ceza Kanunu'nun 148. maddesiyle ordunun, siyasete karışma yasağı getirilmiştir. Açıkta siyasi konuşma

yapmak, siyasi nitelikli bildiri hazırlamak, imzalamak veya basına yollamak bir ordu mensubu için suç addediliyordu. Ayrıca, tek parti dönemi boyunca Silahlı Kuvvetlerin hükümetin icraatlarını destekleyen bir konumda olduğunu, kurulan İstiklal Mahkemeleri ve Sıkıyönetim Mahkemeleri gibi kurumlardan da anlaşılmaktadır.”

Kemalist döneme kadar ki süreçte ordu biyopolitik anlamda Foucault’un belirttiği iktidar ve güç ilişkisi durumu ordu ve yönetme ilişkisi arasında paralellik göstermiştir. Salt iktidar anlayışı güdülmesi yerine ordu söylemsel olarak kurtarıcı ve yenilikçi söylemleri, iktidara doğrudan ya da dolaylı müdahaleleri, ordunun söylem üretmede modern devletin, modern iktidar (biyoiktidar) tekniklerini kullandığının göstergesidir. Bu anlamda ordu Cumhuriyet tarihi boyunca biyoiktidar söylem gücünü elinde bulundurmuştur. Ordu Kemalist döneme kadarki süreçte geleneksel yönetim şeklindeki bir yapıya sahip olsa da Kemalist dönemle birlikte ülke yönetimi, artık asker kökenli modern iktidarlarca idare edilmiştir. M. Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Cemal Gürsel, Fahri Korutürk ve Kenan Evren gibi asker kökenli Cumhurbaşkanı, biyoiktidar söylemlerinin örneklerindedir. Celal Bayar, Süleyman Demirel, ve Turgut Özal gibi yöneticiler sivil olsalar da ordunun etkisi altında kaldıkları veya karar almada ordu tarafından gözetlendikleri söylenebilir.

Atatürk dönemine değinilecek olursa, Atatürk’ün asıl amacının, siyasetten kopuk bir ordu değil bilakis siyaset ile paralel hareket eden, aykırılık değil bütünlük temelli bir ordu siyaset anlayışı hakim olduğu görülmektedir (Aktaran ve Hale, 2010: 76). Tek parti döneminde ise asker sivil ilişkilerinde asker, geri planda kaldığı görülmektedir. Ümit Cizre’ye göre bu dönemde ordunun sivil siyasette ağırlık taşımamasının nedeni, ordunun kendisine rakip bir iktidar odağının bulundurmamasıdır (İnsel ve Bayramoğlu, 2005: 141- 142). Özellikle devrimlerin Kemalist dozu uygulamalarında ordu yeni rejimin

toplumda içselleştirilmesinde sivil iktidarın bir aracı olarak çalışmıştır. Atatürk dönemi askeri alanda söylem üretmenin en yoğun olduğu dönemdir. Nitekim Kemalist dönem başta rejim olmak üzere radikal anlamda birçok yeniliğin mimarı olmuştur. Toplumsal, siyasal, eğitim vb. birçok alanda değişimler bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönem modern devlet (ulus devlet) anlayışının yeni yeni oturtulmaya çalışıldığı bir dönem ve bu yenilikler sivil iktidar, tarafından değil yıkılan Osmanlı Devleti'nin subayları tarafından gerçekleştirilmiştir. Çok partili döneme kadar iktidar asker kökenli biyoiktidarlar tarafından şekillendirilmiştir. İlerleyen dönemlerde çok partili hayata geçiş ve sonraları gerçekleşecek olan darbelerin söylemleri bu döneme dayanmaktadır. Birçok alanda yeniliğin öncüsü konumunda olan “Kemalist dönem” radikal bir ideolojik söylem taşımakla birlikte örneğin 1980 Darbesi sonrasında ordunun “Atatürkçülük” söyleminin kullanılması, tam anlamıyla Kemalist döneme işaret etmektedir.

Ordu Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne devreden en örgütlü ve güçlü kurum olmuştur. Cumhuriyetin ilanından bugüne kadar siyasal yaşamdaki ilişkileri yeniden düzenlemek ve güç dengelerini değiştirmek için sık sık ordu devreye girmiştir (Şen, 2005: 29).

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) ulus devletin oluşum aşamasında oynadığı rol, ordunun devletin en önemli unsuru değil, adeta kendisi olduğu yönündeki inancıdır. Aynı zamanda TSK bu süreçte çağdaşlaşmaya karşı direnen iç güçlere karşı mücadelenin de önderliğini üstlenmiştir (Cansever ve Kiriş, 2015: 369).

Demirel'e göre modernleşme hareketini baltalamak isteyenlerin dini motifleri kullanarak destek sağladıklarına inanan Cumhuriyetin kurucu elit kadroları, laiklik ilkesi ile muhaliflerin önüne geçmek istemiştir. Hızlı radikal dönüşüm ülküsü, silahlı kuvvetlere de aktif bir rol biçilmesini gerekli kılmıştır (Demirel, 2002: 40-41). Dolayısıyla bundan

sonra Silahlı Kuvvetlerin dar anlamda sadece devletin koruyucusu değil, modernleşme projesinin ve cumhuriyet rejiminin teminatı olarak görülmesi gelenek halini almıştır. Nitekim bu durum Türk siyasal hayatında sivil yönetim alanında ordu ve ordu çıkışlı söylemleri de kaçınılmaz hale getirmiştir. Ordunun modernleşmenin öncüsü olduğu söylemi, ülke düzeyinde meydana gelen kriz veya buhran dönemlerinde kurtuluşun ordu tarafından geleceği, halk tarafından da benimsenmiştir. Örneğin 1980 Darbesi öncesi toplumda yaşanan terör ve şiddet olayları halk arasında da ordunun yönetime müdahale beklentisini arttırmıştır.

Günümüze bakıldığında ise Türk askeri elitlerinin, ülke savunması ve güvenliğinin yanı sıra stratejik politikaların şekillendirilmesinde de önemli roller üstlene geldiği görülmektedir. Yönetim konusunda deneyimlere ve birikimlere sahip olan askeri elitler, dış politika ve askeri konuların yanı sıra, sosyal konularda ve uluslararası ekonomik konularda da yönetim üzerinde etkindirler. Yaşanan değişime ve gelişime paralel olarak, askerlerin ekonomik ve toplumsal alandaki işlevleri, bir çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de, onların askeri görevlerinin ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüştür (Arslan, 2005: 7). Bununla birlikte, Türk Silahlı Kuvvetleri her zaman kendisini partizanca politikaların dışında tutma çabası içinde olmuştur. Rustow (1959: 549)’un da vurguladığı gibi, Kemalist hareketin ilk yıllarında başlayan, askerleri her türlü aktif siyasi görevden uzak tutma geleneği günümüzde de sürüp gitmektedir. Foucaultcu biyopolitika açısından modern devletin temelini ordu teşkil etmektedir. Modern devlet temelde ulus bilincine dayanmaktadır. Sınırları belirli toprak parçası üzerindeki millilik ve yerlilik bilincine dayalı yönetim anlayışı tarih boyunca ilk olarak ordularda sağlanmaya çalışılmıştır. Jean Bodin Fransız birliğinden bahsederken öncelikle milli bir ordunun olması gerektiğini savunmuştur. Machiavelli Prens adlı eserinde İtalyan birliğinden bahsederken prensin

öncelikli görevinin milli bir ordu kurması gerektiğinden bahsetmiştir. Kısacası modern devletin ürünü olan biyopolitika kavramı modern orduyla hayat bulmuştur.

Geleneksel olarak Türk ordusu ve askeri elitler, askerlik dışında da bir çok görevler üstlenmiş, sosyal ve politik değişim ajanı olarak Türkiye'nin kalkınma süreci içinde bir çok önemli misyonlar yerine getirmişlerdir. Bütün bunların doğal sonucu olarak da halktan büyük kabul ve destek görmüştür. Bu sayede üstlendikleri siyasi rolleri, çoğunlukla şiddetli çatışmalara meydan vermeden yerine getirmişlerdir (Janowitz 1971: 31). Örneğin 1990'lı yılların sonlarında askeri elitler, siyasi güçlerini seçkin ve modern baskı grubu yöntemlerini kullanarak sergilemişlerdir. Toplumdaki demokrasi yanlısı öteki toplumsal güçlerle (iş dünyası, medya, sendikalar, bilim dünyası ... gibi) etkin bir iş ve güç birliği yaparak yönetimde etkin bir rol almışlardır (Arslan, 2005: 8). Burada ordu postmodern darbe yöntemlerini kullanırken, demokrasinin unsurları arasında yer alan iş dünyası, medya, sendikalar ve bilim dünyasının, ordunun taleplerini meşru göstermesi, demokrasinin tanım ve değerleri açısından önemli bir çelişki (tezat) olduğu da söylenebilir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarıyla birlikte ordu tarafsız bir strateji izlemiştir. Ordu siyaset bağlamında ise ikinci dünya savaşında yıllardan itibaren ve özellikle 1950'lerle birlikte gizli örgütlenmeler (komite faaliyetleri) vücut bulmuştur. Albay Alparslan Türkeş (1960 Hareketi'nin önemli isimlerinden) bu dönemde ordunun siyasileştiğini belirtmiştir (Özdağ, 2005: 143).

Çok partili hayatla birlikte her ne kadar demokrasinin argümanı olan muhalefet açığı kapatılmak istense de toplumda yer edinen ordu ile siyaset arasında doğrudan veya dolaylı bir ilişki devam etmiştir. Nitekim bu durum ordunun siyasetten uzaklaşmasına değil daha da siyasallaşmasına neden olmuştur. 1960 Darbesi bu durumun

en açık örneğidir. 1960 Darbesi modern dönemin ilk darbesi olmasına rağmen kendinden sonra gelecek olan askeri müdahaleler içinde ciddi söylemsel referanslar bırakmıştır.

II.2. Ordunun Siyasete Müdahalesi ve Darbelerin Genel Biyopolitiği

Ordunun siyasete etkisinin boyutu ve sınırları bir ülkenin siyasal kültürüne, sosyoekonomik yapısına ve siyasal sisteminin kurumsallaşma düzeyine göre değişmektedir. Dünyanın pek çok yerinde halen karşı karşıya bulunulan sorun ordunun siyasete müdahale etmesi ve bu müdahalenin demokratik siyasetin yönelimini değiştirmesine sebep olmasıdır. Duverger (2006: 49), orduların donanımları ve disiplinleri nedeniyle sürekli bir hükümet darbesi potansiyeli barındırdığını söylemektedir. Otoriter ve totaliter rejimlerin hüküm sürdüğü ülkelerde ordu, siyaset mekanizması üzerinde etkilidir ancak ordu ve siyaset ilişkileri bağlamında asıl sorun kendini demokratik olarak nitelendiren bazı rejimlerde ordunun, halkın seçilmiş temsilcilerinin görev alanına girmesiyle oluşmaktadır. Otoriter rejimlerde ordu ile yönetim arsında organik bir ilişki söz konusudur. Esas sorun demokrasi ile yönetilen rejimlerde ordunun rejime ayar vermesi ve rayından çıkan sistemi, demokratikleştirmek adına yönetime müdahale etmesidir.

Toplumdaki modernleşme sürecinin ordu ile başlaması, ordunun kendisini demokratik sistemin yürütülmesinden de sorumlu hissederek yönetime müdahalede bulunmayı kendinde haklı görmesi olmuştur. Bu durum ise sistemin demokratik niteliğini bozmaktadır. Diğer bir boyut ise burada söylemin gücünden bahsetmek gerekmektedir. Söylemin asıl hedefi öznelerdir. Bir diğer ifade ile iktidar tarafından yönetilen toplumdur. Yukarıda belirtilen ordunun yönetime müdahaleyi kendinde haklı görmesinin yanında, toplumda yaşanan kaos ortamı karşısında ordunun yönetime müdahale etmesi gerektiği

düşüncesinin zaman zaman ortaya çıktığı görülmektedir. Bunda Türk modernleşmesinde ordunun rolü kadar, toplum geleneğinde asker millet anlayışında etkili olduğu söylenebilir.

Ordunun siyasete müdahalesinin en bilinen örneği askeri darbelerdir. Bunlar hükümeti veya sistemin genelini hedef alabilirler. Askeri darbeler; emir komuta dahilinde ordunun tüm kademelerinin birlikte hareket ettiği paşaların müdahalesi (1980 darbesi) şeklinde olabileceği gibi, genellikle ordu içinde küçük bir grubun belli bir hareket planı çerçevesinde, politik bazı çevrelerin de işbirliği veya desteği olacak şekilde, şiddet ya da tehditle var olan hükümetin hatta düzenin değiştirilmesi amacını taşıyan askeri cuntalar şeklinde de olmaktadır (Cansever ve Kiriş, 2015: 364).

Askeri diktatörlükler, kendilerini çeşitli biçimlerde haklı nedenlere dayandırmaktadır. Askerler Şili de demokrasiyi, Tayland'da monarşiyi, Türkiye'de laikliği olduğu gibi rejimi ve sivil düzeni korumak için bazen de komünizm, terörizm ve bölücü isyanlar gibi tehlikelere karşı askeri müdahaleleri gerçekleştirdiklerini açıklamışlardır. Fakat militarist rejim için, en yaygın gerekçe sivil kuralların, yasaların ihlalinin ve bu ihlalin kalıcı olmasının önüne geçmektir. Askeri rejimler farklı nedenlere dayanarak müdahaleye girişeler de, iktidara el koyduktan sonra kendilerinin kalıcı olmadıklarını iddia etmektedirler (Kailitz, 2013: 48).

Askeri darbelerin başlıca sebebi olarak hükümetlerin, ekonomik ve sosyal sorunları çözmekteki başarısızlıkları gösterilmektedir. Ancak en sık kullanılan gerekçe, yerleşik düzeni ve rejimi korumaktır (Cansever ve Kiriş, 2015: 365). Bu ve benzeri söylemler darbeleri normalleştirme, meşrulaştırma ve darbelerin gerekliliği algısını oluşturmuştur. Darbenin sadece ordudan gelebilecek bir eylem olmasının dışında darbenin aynı zamanda sivil halk tarafından da beklenti yaratması amacını da barındırmaktadır.

Nitekim askerleri, siyasete müdahaleye iten önemli etkenlerden birisi de sivillerle yaşanan kopukluktur. Askerler, asker ve sivil farkının altının çizildiği belli bir eğitimden geçtikleri için sivil kurumlara ve kişilere karşı güvensizlikleri kolayca ortaya çıkmaktadır (Pekin, 2014: 251-252). Bu kopukluk askerlerin kendilerini, sivillerin çözemeyeceği sorunları çözen, rejimin tehlikeye girmesini önleyen devletin asli unsuru olarak görmelerine neden olurken siyasete müdahalelerine de meşru bir zemin hazırlamaktadır. Foucault'un dediği gibi iktidar olmak tek taraflı bir oluşum olmayıp iktidar ve özne ilişkisine dayalı çift taraflı bir etkileşimdir. İktidar ağsal bir yapıya sahiptir ve özneler bu yapının vazgeçilmez unsurlarıdır. Özne ve iktidar ilişkisinde modern iktidarın hedef aldığı öznedir. Nitekim özne ağsal yapı içinde iktidarın söylemlerinin parçasıdır. Darbelerin beklenti yaratması üretilen söylemlerin özneleşen bedenlerin normal olanı(darbeleri) benimsediğinin göstergesidir.

Askerlerin siyasete müdahalesinin bir başka nedeni modernleşmedir. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlığını kazanan Ortadoğu, Latin Amerika ve Kuzey Afrika gibi ülkelerin, bağımsızlık sonrası dönemlerine damgasını vuran temel paradigma olan modernleşme, kalkınma hedefine ulaşmak için sadece iktisadi ve teknik alan ile sınırlı kalınca, toplumun diğer kesimlerine göre daha donanımlı ve ilerici bir özellik gösteren ordu, modernleşme görevini üstlenmiştir (Güneş, 2010:148).

Ordunun siyasete müdahalesinde diğer unsurlar ise sivil kurumların durumu, orduya karşı duracak bir gücün olup olmaması, ordunun maddi ve manevi hoşnutsuzluğu, ulusal ve uluslararası konjonktür, yasal mevzuat, ordunun yapısı ve ideolojisidir.

Ayrıca ulusal kuruluş aşamasında öncü olmuş ordu, halk ve yönetim üzerinde daha etkili olabilmektedir (Belge, 2001:151). Türkiye, Almanya, Japonya gibi ulusun

oluşum aşamasında büyük çaba harcamış olan ordular, kazandıkları prestijle kendi değerlerini topluma daha kolay kabul ettirebilmişlerdir.

Nordlinger'e göre (1997: 64) sivil hükümet başarısız olup, bunun sonucunda meşruiyetini kaybettiği zaman asker, müdahale etmektedir. Siyasetçilerin üstesinden gelemediği, başkaldıran, kanlı ayaklanmaların ve yoğun toplumsal çatışmaların yaşandığı ülkelerde askeri müdahalenin daha fazla olması beklenir. Irak, Sudan, Nijerya, Endonezya, Burma ve Pakistan gibi ülkelerde yaşananlar bunu göstermektedir (Nordlinger, 1997: 151). Foucault'a göre direniş, biyopolitikanın doğal bir sonucudur. Çatışma modern iktidarın vazgeçilmez unsurudur. İktidar ve anti iktidar çalışmaları, modern iktidarın söylem alanını genişleterek toplumda olması gerekenle (normal) olmaması (anormal) gereken somutlaştırılmıştır. Buna örnek olarak 15 Temmuz kalkışmasıyla ortaya çıkan Fetö olayı verilebilir. Kalkışma sonrası çıkan ikilikler, sağ-sol, laik- gerici ya da vatan sever- Fetöcü gibi ayrımlar normal ve anormali ayırmada kullanılan söylemlerdir.

Finer'e göre siyasi kültür düzeyiyle, askeri müdahale düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Demokratik değerlerin zayıf olduğu ülkelerde ordu, yönetimi tehdit etme, yönetimi değiştirme ve yönetime tamamen el koymaya kadar geniş yetkilere sahiptir. Bu tür ülkelerde yönetimin meşruiyetine gereken önemin verilmemesi, yetersiz eğitim, sivillerdeki siyasi bilincin gelişmemiş olması sebebiyle daha çok yönetimi değiştirme ve doğrudan yönetime el koyma şeklinde müdahaleler görülmektedir (Finer, 1975: 124).

Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk demokrasi tarihi incelendiğinde ordunun toplumun demokratikleşmesinde ve yönetimin değişiminde çeşitli biçimlerde müdahale ettiği görülmektedir. Bunda toplumun orduya güveni ile modernleşen kurumların başında ordunun olmasının olduğu söylenebilir.

II.2.1 Cumhuriyet Dönemi Darbelerin Biyopolitikası

Türk siyasi hayatı, ilki 27 Mayıs 1960'da (cunta ile doğrudan idareye el koyma yoluyla) olmak üzere; 12 Mart 1971'de (muhtıra ile hükümeti istifa ettirip teknokrat hükümetler kurdurarak), 12 Eylül 1980'de, 28 Şubat 1997'de (Milli Güvenlik Kurulu'da hükümete tavsiye niteliğinde değil, yol haritası niteliğinde program benimseterek), 27 Nisan 2007'de (TSK internet sitesinde cumhurbaşkanlığı seçimlerine müdahil olan bir bildiri yayınlamak suretiyle) son olarak da 15 Temmuz 2016 kalkışmasıyla(ordu içindeki bir Fetö tarafından) askeri müdahalelere tanık olmuştur. 1960'la başlayıp 2016 yılına kadar olan süreç Cumhuriyet tarihinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Doksan altı yıllık Cumhuriyet tarihinin elli dokuz yılı darbelerle, ordunun siyasete doğrudan ya da dolaylı müdahaleleriyle geçmiştir.

Darbe sonraları doğrudan ya da dolaylı olarak iktidarı ele geçiren askeri kesim, ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur. İktidarda kaldığı süre boyunca doğal olarak üretilen söylemler de askeri iktidar tarafından üretilmiştir. Burada ki temel problem modern iktidarın ağsal yapısının içinde, ordunun konumudur. Ordu burada söylem üreten bir makro iktidar mı yoksa bir mikro iktidar konumunda mıdır? Bu nedenle her darbe dönemi farklı koşul ve şart taşısada asıl konu her darbe döneminde ordunun Foucaultcu iktidar biçiminde kendine nasıl yer edindiğidir. Bu durum ordu çıkışlı söylemlerin hem gücünü, hem de özne iktidar ilişkisi bağlamında toplumda yerleşmiş olan değerlerin niteliklerini bize gösterecektir. Bir diğer ifade ile söylemlerden hareketle dönemin iktidar yapısına, iktidar yapısından dönemin söylemlerini ortaya koymak mümkündür. Örneğin 1960 dönemin söylemlerinde; terör ve şiddet olayları, sivil iktidarın yetersizliği, ülke selameti için ordunun sarsılmaz varlığı ve benzeri söylemler dönemin iktidar yapısını gösterirken, 1980 darbesi öncesi var olan şiddet ve terör olayları, ekonomik problemler vs. durumlar

karşısında başta birçok kurum ve kuruluşta ve medya da ordunun siyasete müdahale beklentisini arttırdığı algısı oluşturmuştur.

Tablo 3. 1: Askeri Müdahalelerin Karşılaştırmalı Özellikleri⁹

Tarih	27 Mayıs 1960	12 Mart 1971	12 Eylül 1980	28 Şubat 1997	27 Nisan 2007	15 Temmuz 2016
Çeşidi	Doğrudan Müdahale	Dolaylı Müdahale	Doğrudan Müdahale	Dolaylı Müdahale	Dolaylı Müdahale	Doğrudan Müdahale
Yöntem	Hiyerarşik değil, Cunta	Hiyerarşik (cunta karşıtı)	Hiyerarşik	Hiyerarşik	Hiyerarşik	Kaotik Fetöye adanmışlık
Yapısı	Cuntacı grup 38 subaydan oluşmaktadır. “Cunta”	Üst düzey kademe, hükümet ve cuntayı engellemiştir. “muhtıra”	Ordu üst yönetimi, <i>Paşaların Müdahalesi</i> “darbe”	Ordu üst yönetimi, MGK eliyle <i>Paşaların Müdahalesi</i> “postmodern darbe”	Ordu üst yönetimi, MGK eliyle <i>Paşaların Müdahalesi</i> “e-muhtıra”	Ordu içine sızmış bir grup terörist (FETÖ) Kalkışma

⁹ Niran Cansever, Türkiye’de 2000 Sonrası Ordunun Siyaset Üzerindeki Etkisi ve Bunu Belirleyen Dinamikler, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2013, s.133’den uyarlanmıştır.

Siyasete etkisi	Yeni bir siyasi düzen kurulmuştur.	Siyasiler üzerinde baskı ve teknokratlar kurulmuştur.	Yeni bir siyasi düzen kurulmuştur.	Siyasiler üzerinde baskı yapılmıştır hükümet değişiyor.	Siyasiler üzerinde baskı yapılıyor, hükümet direniyor.	Siyasiler üzerinde baskı yapılmıştır Halkın desteği ile darbe gerçekleşmemiştir.
Partiler üzerindeki etkisi	İktidar partisi kapatılıyor.	Anti-sistem partiler kapatılıyor.	Tüm partiler kapatılıyor.	İktidar ortağı büyük parti kapatılıyor.	İktidar partisine karşı kapatma davası açılıyor.	Partiye değil ülkeye karşı yapılmıştır .Sistem değişikliğine gidilmiştir.
Anayasal ve yasal sonuçları	Anayasa yapıldı. %61,7 oyla kabul edildi. Askeri Yargıtay anayasal kurum haline getirildi. MGK kuruldu. Genelkurmay Başkanlığı Başbakanı karşı sorumlu tutulmuştur.	Sivilleşme aleyhine düzenlemeler yapılmıştır . Askeri yargı alanı genişletilmiştir. AYİM anayasal bir kurum olarak kurulmuştur. MGK daha etkili hale getirilmiştir	Anayasa yapıldı. %91,4 ile kabul edildi. AYİM'in görev alanı genişletilmiştir. MGK'nın yetkileri artırılmıştır.	Hükümete uygulamaları için 18 maddelik MGK kararları verilmiştir.	e-muhtırayla anayasada cumhurbaşkanının nitelikleri sayılmıştır. Bu şekilde ordu cumhurbaşkanlığı seçimlerini etkilemeyi amaçlıyor.	Kalkışma olarak nitelendirildiği için anayasal anlamda bir etkisi olmamıştır

Orduya Etkisi	500 subay (EMİNSU) tasfiye edilmiştir. 1962 ve 1963 Aydemir olaylarında sonra 7 subay idam edilmiş, 29 subay hapis cezası, 78 subaya da cezalar verilmiştir.	5 general, 1 amiral, 35 albay, tasfiye edilmiştir. (sol darbe hazırlığı iddia edenlerin tasfisi)	Astlarına karşı denetimi tam olarak kurdukları için silahlı kuvvetlere tasfiye işlemi yapılmamıştır	Orduda bir tasfiye işlemi olmamakla birlikte, irtica tehdidiyle etkili oldu.	Ordu siyaset dengesinin , siviller lehine geliştiği ortaya çıkıyor. Yargılama süreçleri başlıyor. Kurumsal mekanizmalar ise halen tamamlanmamıştır.	Fetullah Gülen başkanlığı nda Fetö imamları olarak adlandırılan bir grup tarafından gerçekleştirilmiştir. Tutuklu Asker sayısı: 6 bin 982 (167'si general)
----------------------	---	--	---	--	---	--

II.2.2.15 Temmuz 2016 Kalkışması'nın Biyopolitiği

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 96 yıllık bir tarihi geçmişe sahip olmasına rağmen, geçmişinde siyasi rejime yönelik birçok darbe girişimleriyle karşılaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 darbeleri olmak üzere üç darbe ve birçok darbe girişimine şahit olmuştur. Bunlardan Türk siyasi yaşamında önemli sonuçları olan, 28 Şubat 1997, 27 Nisan 2007 e- Muhtırası ve diğerlerinden içerik olarak farklı bir gündemle gerçekleşen 15 Temmuz 2016 kalkışması şeklinde sıralamak mümkündür. Bu bağlamda ilk demokrasiye darbe hareketi 1960 yılında gerçekleşmiştir (Özdemir, 2004: 176). Yani darbeler ve siyasal istikrarsızlıklar Türk siyasal hayatında sık karşılaşılan olgulardır (Tatlıoğlu, 2017: 25).

Demokratik kurumlara ordunun müdahale etme nedenleri açısından tartışılan husus, ordunun ne ölçüde sivil siyasi kurumlara bağlı kültürel ve kurumsallaşmış bir hukuki yapıya ait olduğu sorusu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yetki alanları liberal bir

devlette olması gerektiği gibi düzenlenmemişse veya böyle bir kültür ülkede yerleşmemişse, ordu farklı gerekçelerle siyasal otoriteye müdahale edebilir, hatta bazı örneklerde onun yerine geçebilir. Goodpaster ve Huntington, demokratik bir sistemin ordu tarafından tehdit edilebileceği bir ilişkinin, silahlı kuvvetlerin rejimi ve siyaset sürecini koruyucu (Advocacy) biçimde yapılandırıldığı ülkelerde ortaya çıkacağını belirtmektedir (Goodpaster ve Huntington ,1977: 102). Bu özellik, devletin halkını ülke dışından gelecek saldırılara karşı koruma yükümlülüğü ile sınırlı yürütme otoritesine bağlı silahlandırılmış bir kurum anlayışını muğlak hale getirerek özgürlükçü bir toplumsal düzeni tehlikeye atabilmektedir.

Ordu, siyasi otoritelerden özerk olarak, içerideki sosyal ve siyasal gelişmeleri izleyen ve denetleyen bir güç konumuna gelir ki Huntington bu tip devletlere Proteryen Devlet adını vermektedir (Huntington 1973: 192-193). Proteryen modelde ordu, rejimi korumak adına zaman zaman demokratik sürece müdahale edip, siyaseti yeniden dizayn ederek kışlasına dönmekte, ya da diğer bazı örneklerde doğrudan veya dolaylı olarak daha uzun süreli askeri rejimler kurabilmektedir. Bu yaklaşımda temel sorun ordunun, devlet çıkarları ile kendi çıkarlarını özdeşleştirmiş, siyasi ve toplumsal süreçlerden özerk bir varlık olarak görülmesidir. Bu yaklaşım liberal Batılı devlet modelini esas almakla birlikte sorunludur. Ayrıntılı analizler gelişmiş demokrasilerde dahi askeri otoritelerin siyasal karar alma süreçlerine nüfuz etme çabası içinde olduklarını göstermektedir (Schiff, 2009 :140).

“15 Temmuz kalkışması devlet ideolojisine bağlı olan ve o ideolojiyle kurumsal konumunu özdeşleştirmiş ve görece özerk yapısı korunmuş, ordu hiyerarşisi ya da ordu içindeki bir grup tarafından gerçekleştirildiği iddia edilemez. Tersine bu darbenin dinamiğini ordu hiyerarşisinin dışından, bir örgütün çıkarları tarafından yönlendirilmesi oluşturmuştur. Bu yönüyle darbeci grup kurumsal bir konumdan ziyade bir sosyolojinin üzerinde konumlanmış, onun uzantısı olarak hareket etmiş bir yapıdır.”

Darbe sürecini kontrol amacıyla doğrudan Fethullah Gülen'e bağlı olan ve ordu imamı olarak nitelendirilen Adil Öksüz'ün, sürecin yönetildiği Ankara'nın Kazan ilçesindeki Akıncılar üssünde yakalanması, tankların içinde daha önce Fethullahçı Terör Örgütüne (FETÖ) mensubiyetleri nedeniyle Emniyet Müdürlüğü ile ilişkileri kesilmiş polis amirlerinin yakalanması, süreçte bazı Tübitak uzmanlarının ve yargı mensuplarının aktif rol oynamaları, 15 Temmuz'da ordunun bir örgütsel yapının vurucu kanadı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla askeri darbeleri mesleki özerklik, otorite alanı veya koruyucu bir misyon edinmeyle açıklayan liberal yaklaşım ile 15 Temmuz'un açıklanması mümkün görünmemektedir (Alkan, 2016: 258). Kendi ideolojisini kabul ettirmeye çalışan Fetö, öncelikli olarak nüfuz ettiği alanların ordu, polis teşkilatı ve medya olduğu dikkat çekmektedir. Birçok alanda faaliyette bulunmasına rağmen ordu, medya ve yargıda ki yapılanması da gösteriyor ki Foucault'un da belirttiği gibi söylem üretme dinamiği en çok olan yapıların başında gelen kurumlardır. Nitekim ordu, medya ve yargı Türkiye'de siyaset ile iç içe olan ve doğrudan ya da dolaylı olarak siyasete etkisi en çok olan kurumların başında gelmektedir.

15 Temmuz 2016 kalkışması ile diğer darbeler arasında belirgin farklar vardır. Askeri darbelerin gerçekleşme gerekçeleri, yapılma tarzı ve sonuçları bakımından 15 Temmuz'un farklı bir yerde konumlanması bir zorunluluktur. Her ne kadar darbe gecesi TRT'nin işgalinden sonra diğer darbeler sonrasında yapılanlarla benzer içerikte açıklama yapılmış olsa da bu durum 15 Temmuz kalkışmasının mahiyetinin çok farklı olduğu gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır.

15 Temmuz kalkışmasının daha önceden gerçekleşen darbelerden farklarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1)Halkın demokrasi bilincinin ne kadar çok gelişmiş olduğunun en temel göstergelerinin başında, darbe girişimi ortaya çıkar çıkmaz birçok kişinin ölümü göze alarak sokaklara çıkması olmuştur. Bu yolla halk, aslında darbecilerin kendilerine dayatacakları şartları hiçbir şekilde kabul etmeyeceklerini göstermiştir. Hatta kendilerine herhangi bir şekilde sokağa çıkma çağrısı yapılmadan önce çok sayıda insanın sokaklara çıkması Türkiye tarihinde bir ilktir. Daha önce gerçekleşen darbelerde sokağa çıkma yasağı ilan edildikten sonra vatandaşlar, bu yasağa uygun hareket etmişlerdir. Yapılan darbelerin hiçbirini kabullenmemiş olsalar da, sokaklara çıkmamışlardır. Darbecilerin TRT’de 00:13’de okudukları darbe bildirisinde sokağa çıkma yasağı ilan etmiş olmalarına rağmen halkın, meydanlara çıkmasının halkın darbe karşısında alacağı tavır ile ilgili toplumsal hafızada yer eden bir demokrasi kültürünün varlığından bahsedilebilir. Başka bir açıdan bakılacak olunursa kalkışma ile birlikte demokratikleşme, özgürlük, adalet, eşitlik bir bakıma modern devlet unsurları olması gereken gibi yani taban (halk) tarafından korunmuştur. Şerif Mardin batı toplumlarında modernleşmenin tabandan gelen talep doğrultusunda iktidar ile taban arasındaki (çevre merkez kuramı) sert çatışmalar sonucunda elde edildiğini belirtmiştir. Türk toplumunda ise modernleşme hareketinin iktidar eliyle oluşturulduğu çağın gerekliliklerine uyma adına yapılan çalışmalar sonucunda gerçekleşmesi nedeniyle modern devletin birçok unsurunun eksik veya olmadığından bahsetmektedir. Kalkışma ile birlikte toplumdaki yönetim anlayışının önceki dönemlere göre farklılık gösterdiği, toplumdaki bilinçlilik düzeyinin arttığı gözlemlenmiştir.

2)15 Temmuz 2016 kalkışmasını diğerlerinden ayıran en temel farklardan bir diğeri ise, darbenin sorumluluğunu üstenenlerin kendilerini gizlemiş olmalarıdır. 1960 darbesinde, darbeyi yapan ekibin içerisinde olan Albay Alparslan Türkeş, radyoda darbe bildirisini doğrudan kendisi okumuştur. Darbeyi kimlerden müteşekkil bir ekibin yaptığı

bilinmekteydi ve daha sonraki yıllarda gerçekleşen doğrudan ve dolaylı darbe girişimlerinin tamamında, darbe sürecinin komuta ekibi kendilerini açıkça ortaya koymuş ve sorumluluğu üstlenmişlerdir. Halbuki 15 Temmuz darbesini yapanlar Yurtta Sulh Konseyi ismi dışında halka, sürecin komuta ekibi hakkında herhangi bir bilgilendirme yapmamış ve kendilerini saklama yolunu tercih etmişlerdir (Alkan, 2016: 254).

3)Bütün darbeler sonrasında toplumsal bazı gruplara ve siyasilere baskı ve zulüm yapılmıştır. Halk tarafından seçilmiş olan ve hiçbir meşruiyet sorunu yaşamayan Adnan Menderes bile göstermelik yargılama sonucunda idam edilmiştir. Ancak açıktan halka dönük bir şiddet kullanımına veya demokratik kurumların bombalanması gibi bir durumla ilk kez karşılaşmıştır. Fetö'cüler dünyada görülmemiş bir şekilde meclisi bombalayacak kadar ileriye gidebilmişlerdir. Sivil halkın üzerine ateş açılması, hatta savaş uçakları ile halkın bombalanması tarihte söz konusu olmamıştır. Daha önceki dönemlerde şiddet uygulamaları hukuki bir kılıf altında gerçekleştirilmiş olup şiddet yönetim değişikliği talebine direnenlere karşı yapılmıştır. 15 Temmuz 2016 kalkışması ise devlet ve kurumlarına, halka ve yöneticilere yöneliktir.

4)Türkiye'deki darbeleri, kendini resmi ideoloji ile özdeşleştirmiş olan bir ordu yapılanmasının, siyasetin gidişatına müdahalesi olarak görmek mümkün iken bu durumun 15 Temmuz 2016 darbe kalkışması için söylenmesinin mümkün olmadığı söylenebilir. Daha önceki dönemlerde yapılan darbelerde ordu özellikle laiklik ile ilgili kaygısı veya kaygı iddiası ile hareket etmiştir. Ancak FETÖ'cü darbecilerin laiklik gibi kaygılardan ziyade bir, laik devlet yapısının hiçbir şekilde kabul etmeyeceği bir örgüt yapısından geldiği söylenebilir. Bu yönüyle de diğer darbeler ile temelde bir farklılık göstermektedir.

5)Türkiye'deki darbelerin tamamı hükümete dönük yapılmış ve rejimi koruma içgüdüğü ile hareket edilmiş veya darbe bu söylemler ile meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. 15 Temmuz kalkışmasında ise darbenin muhatabı, sadece hükümet değil toplum ve aynı zamanda rejimin kendisidir (Şengün, 2016: 284).

6)15 Temmuz darbe girişimi, geçmiş örneklerden farklı olarak askerin kendi alanını genişletmek ve siyasi süreçlerde daha belirleyici olmak maksadını gütmemektedir. Tam tersine ordu içerisine sızmış olan darbecilerin, orduyu FETÖ yapılanmasının bir parçası haline getirerek hareket ettikleri görülmüştür. Ordu kendi inisiyatif alanını ve vesayetini genişletmek amacıyla değil, tam tersine ordunun etkisinin daha da azalabileceği bir FETÖ yapılanmasının ülkeye hakim olmasını sağlamaya çalışmıştır. Diğer bir deyişle Fethullah Gülen'in liderliğini yaptığı sözde Hizmet Hareketi'nin ülkenin kontrolünü ele geçirmek için hareket etmesi söz konusu olmuştur. Burada Fethullah Gülen tarafından verilen talimatlar yerine getirilmeye çalışılmıştır. Bu durumu ortaya koyan en önemli göstergelerden birisi olarak darbenin yürütülmesinde İlahiyat Fakültesi hocası olan Adil Öksüz'ün darbenin ana karargâhı Akıncılar Üssünde yakalanması gösterilebilir. Daha önceki dönemlerde emniyet ile ilişkileri kesilmiş olan eski polislerin ve askerlerin halka karşı kullandıkları tankların içinden çıkmaları, darbenin icrasının her noktasında fetöcü imamların belirleyici olduklarını göstermektedir.

7) Askeri darbelerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden birinin ekonomi olduğunu savunan bir kesimde bulunmaktadır. (Alkan, 2016: 258). Asker her yaptığı darbeden sonra kendi ekonomik gücünü daha da güçlendirmiştir. FETÖ, yıllar içerisinde eğitimde, siyasette ve ekonomide güçlü bir konuma gelmiştir. Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu (TUSKON) şemsiyesi altında ülke çapında örgütlenmiş ve özellikle Asya'dan Afrika'ya dünyanın pek çok ülkesinde güçlü bir yapıya sahip olmuştur.

Söz konusu yapı, Türkiye ekonomisinde de gücünü artırmıştır. Askeri darbe kalkışmasının yapılmasında örgütün maddi gücünü daha yukarıya taşımak gibi bir amaç güdülmemiştir. Dolayısıyla 15 Temmuz darbe kalkışmasında askerin ekonomik olarak durumlarını düzeltme amacıyla hareket ettiklerini söylemek de pek mümkün görünmemektedir.

8) Dünyanın farklı ülkelerinde askeri darbelerin gerçekleşmesinde ordu içindeki hiiziplerin ya da anlaşmazlıkların da etkili olabildiği gözlemlenmiştir. Halbuki iyi bir şekilde irdelendiğinde böyle bir durumun Türk ordusu içinde mevcut olmadığı görülmektedir. Askeri darbelerin oluşmasında hizipsel veya ideolojik farklılıklar belirleyici olabilir hatta bu süreç içerisinde sivillerden de destek alınabilir ve darbe süreci sonrasında karar mekanizması, yine askerlerin elinde olmaya devam edebilir. (Alkan, 2016: 259-260). 15 Temmuz kalkışmasında durum tamamen farklıdır. Talimat Fethullah Gülen tarafından gelmekte ve fetöcü imamların yönlendirmesi ile hareket edilmektedir. Darbenin askeri ayağındaki hiyerarşik yapıyı ortaya koymak bile bu durum dolayısıyla pek mümkün görünmemektedir.

9)Askeri darbeler yapılırken ilk önce devlet başkanı/cumhurbaşkanı, hükümet, meclis gibi yönetimin temel organları kontrol altına alınmaktadır. Oysa 15 Temmuz'da olan çok farklı bir seyir gerçekleşmiştir. Bir taraftan meclis ve cumhurbaşkanlığı külliyesi bombalanırken diğer taraftan halkın üzerine uçaklarla ve tanklarla atış yapılmış ve çok sayıda kişinin şehit ve gazi olmasına neden olunmuştur. Burada yapılmak istenenin darbeden daha fazlası olduğunu söylemek mümkündür. Halka karşı bu girişimlerle amaçlanan, bir klasik askeri darbeden ziyade ülkede bir kaos ve iç savaş çıkarmak olduğu da düşünülebilir (Yalçınkaya, 2016: 21).

10) 15 Temmuz askeri darbesinin diğer darbelerden en belirgin farklarından birisi de, iletişim kanallarını kontrol etmede kendini göstermiştir. 1980 darbesinde asker

TRT'yi kolay bir şekilde ele geçirmiş ve medyayı kontrol edebilmişti. Halbuki 15 Temmuz 2016 Darbe kalkışmasında darbeciler medyayı kontrol edememişlerdir. Hemen her konuyu ayrıntılı bir şekilde irdeleyen ve gerekli önlemleri alan FETÖ iletişim kanallarını kontrol etme konusunda planlarını gerçekleştirememiştir. FETÖ'nün ülkenin ne kadar değiştiğini ve iletişim kanallarının ne kadar geliştiğini fark edememiş olması, söz konusu girişimin başarısız olmasının önemli nedenlerinden biri olarak gösterilebilir (Devran ve Özcan, 2016: 72).

Darbeciler medya gücünü de ele geçirerek gerek 27 Mayıs 1960'da gerekse 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997'de kamuoyunu istedikleri gibi yönlendirmeyi başarmışlardır. 15 Temmuz'da ise durum çok farklı gelişmiştir. Medyada servis edilen çatışma, bombalama, halkın bayraklar ile sokaklara dökülmüş olması, çarşafly bir kadının kamyonun yanında başy açık bir bayanla birlikte sürmesi bu bağlamda önemlidir. Kullanılmış olan dil de halkın direnişeye olan desteğini arttırmıştır. Demokrasi Şehidi ve Demokrasi Gazisi gibi kavramsallaştırmalar, halk için önemli olan şehitlik ve gazilik mertebelerine atıfla, halkı darbeye karşı koymaya teşvik etmiştir. Nasıl ki darbeyi başarılı kılmanın yolu medyanın kontrolünü ele geçirmekten geçiyorsa, darbeyi başarısız kılmanın yolu da medyayı bu yönde kullanabilmekle mümkün olabilmıştır (Devran ve Özcan, 2016: 72).

Gezi Olayları esnasında başta gençler olmak üzere halk, örgütlenmede özellikle sosyal medyanın (Twitter, Facebook ve Youtube gibi) ne kadar önemli olduğu öğrenilmiştir. Mısırdaki 2011'de devlet başkanı Hüsnü Mübarek'in devrilmesinde de sosyal medyanın ne kadar önemli olduğu anlaşılmıştır (Devran ve Özcan, 2016: 73). 15 Temmuz direnişinde de sosyal medyanın kullanımı oldukça etkili olmuştur. Gerek verilen

mücadelenin aktarılması, gerekse toplumun mobilize edilmesinde medya etkili olarak kullanılmıştır.

11) 15 Temmuz kalkışmasını diğer darbelerden ayıran temel özelliklerden biri de zamanlamasıdır. Normalde darbeler sabaha doğru herkes uyurken gerçekleşmiş olurdu. Fakat 15 Temmuz'da işler farklı yürümüştür. Bütün planları bozan; örgütün mensubu olan ve Kara Havacılık Komutanlığında çalışan bir subayın Milli istihbarat Teşkilatına (MİT) gitmesi ve darbe girişimini ihbar etmesidir. Bunun üzerine kalkışmanın planlanandan 6 saat önceye alınması, halkın duruma müdahale etmesine sebep olmuş ve kalkışma başarısız sonuçlanmıştır (Alpar, 2017: 62).

12)15 Temmuz'u diğer darbe kalkışmalarından farklı kılan bir diğer faktör ise liderliktir. Max Weber'in lider tipolojisi içerisinde yer alan karizmatik lider, kendini darbe sürecinde ortaya koymuştur. Recep Tayyip Erdoğan'ın karizmatik liderliği ve cesareti, darbe girişiminin başarısız kılınmasında etkili olmuştur (Palabıyık, 2016: 344). 2007 e-muhtırasının daha önceki dönemlerde ki darbe kalkışmalarına karşı dik duruş sergileyen, ölümü göze alan bir liderlik örneği sergilemiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın başkanlık yaptığı 2007 yılında gerçekleşen e-muhtıra ile ordunun müdahalesine maruz kalmış ve bedelini de ödemek suretiyle seçimler yenilenmiştir. Halk ölümden korkmayan bir liderin talimatlarına uymakta tereddüt etmemiş ve seçim sonrasında Erdoğan daha da güçlenmiştir.

13)15 Temmuz kalkışmasını diğer darbelerden ayıran bir diğer unsur da, süreç sonunda iktidar değişiminin yaşanmamış olmasıdır (Aydın ve Çetin, 2017: 105). 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında Demokrat Parti (DP) iktidarı sona erdi. 12 Mart 1971 Askeri Muhtıra sonrasında Süleyman Demirel'in kurmuş olduğu Adalet Partisi (AP) iktidarı bırakmak zorunda kalmıştır. 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında bütün siyasiler yasaklı hale

gelmiştir. 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleştirilen post modern darbe sonrasında Necmettin Erbakan başbakanlığında kurulmuş olan Refahyol hükümeti son bulmuştur. Ak Partiye karşı gerçekleştirilen kalkışma ise iktidarın dirayetli duruşu sonucunda savuşturulmuş ve AK Parti iktidarı, görevine devam etmiştir. Bütün bu farklılıklarla birlikte 15 Temmuz kalkışması ile daha önce gerçekleşmiş olan askeri darbelerin tek ortak noktası darbecilerin dış destek almaları ve başka ülkelere hizmet etmeleridir.

Sadece Türkiye’de değil tüm dünyada darbelerin çoğunda dış destek olduğu söylenebilir. Bu durum Türkiye’deki darbeler için de geçerlidir. Her ne kadar hükümetlerin sorunları çözmekte başarısız oldukları söylemler ileri sürülerek darbe meşrulaştırılmaya çalışılsa da esasen nedenler arasında güçlü devletlerin, diğer devletleri kendi çıkarlarına uygun hale getirme isteği yer almaktadır. Büyük devletler, darbe sonucu oluşacak yönetim yapısı ile çıkarlarına uygun politikaları, daha kolay uygulayabileceklerdir (Alpar, 2017: 59).

15 Temmuz darbesinin yönetici kadrosunun, kendine merkez olarak ABD’de Pensilvanya’da olması, hatta FBI merkezi ile yan yana bulunması bu noktada oldukça anlamlıdır. İncirlik üssünün darbeye üstlendiği fonksiyon ve diğer bağlantılar (ABD Konsoloslugu çalışanları ile FETÖ arasındaki iletişim ve iş birliği gibi) da bu işin içinde ABD parmağının olduğunu ortaya koymaktadır. 15 Temmuz darbe kalkışması Trump, henüz Amerikan başkanı seçilmeden, seçim propagandası aşamasında iken gerçekleşmiştir. O dönemin başkan adayı olan Trump bir tweet atarak, darbenin arkasında CIA’nın olduğunu belirtse de bir gün sonra bu tweeti silmek zorunda kalmıştır (Yalçınkaya, 2016: 21).

Sonuç olarak 15 Temmuz Darbe Kalkışması birçok açıdan farklılık göstermiştir. Oluşumu bakımından diğer darbelerden farklılık göstermekle birlikte

sonuçları bakımından da birçok farklılık göstermektedir. Kalkışma diğer darbelerden farklı olarak sade iktidar değil, ülke bütünlüğü hedef alınmıştır. Ülkenin birçok kurum ve kuruluşu bombalanmış olmasına rağmen halk sokaklara dökülmüş, milli birlik ve beraberlik adına darbecilere karşı ciddi bir tutum sergilenmiştir. Darbenin başarısız olmasında birçok etken bulunmaktadır. Devlet kanadının darbeye karşı gelişi ve halkı sokaklara çağırması, teknolojinin ve medya unsurlarının darbeciler tarafından hesaba alınmaması, darbenin ordunun emir komuta zinciri dışında FETÖ olarak adlandırılan terör örgütü tarafından yapılması vb. birçok neden sayılabilir.

Sonuçları itibariyle de ülkenin sistem değişikliğine gidilmesi, askeri ve yargı kanatlarında radikal değişikliklere gidilmesi, yeni toplum düzeni çalışmalarını da beraberinde getirmiştir. 15 Temmuz kalkışması söylemsel olarak diğer darbelerden farklı bir seyir izlemiştir. Yeni düzen arayışları içerisinde doğal olarak yeni söylemlerde üretilecektir. Kalkışma bu yeni söylemlerin de önünü açmıştır. Klasik darbe sonrası ordu mensubu veya ordu destekli yöneticiler tarafından yetersiz olarak görülen sivil yönetim kesimi, 15 Temmuz kalkışması sonrası yerini demokrasi, modern devlet, askersiz siyaset söylemlerine bırakmıştır. İktidar yapısındaki değişiklik yönetimdeki değişiklikleri de etkilemektedir. Hiçbir darbe sonrası sivil iktidar güçlenerek çıkmamıştır.

15 Temmuz sonrası sivil iktidar arkasına halk desteğini alarak, halk tarafından seçilen bir iktidara, dışarıdan müdahale edilemeyeceğini ve bunun sadece demokratik yollarla yani seçimlerle olabileceğini göstermiştir. Nitekim darbe sonrası birçok kesim tarafından modernleşme adına ciddi adımların atıldığı dile getirilmektedir. Medyada bunun en etkin unsurlarından bir tanesidir. 15 Temmuz'un demokrasi bayramı olarak kutlanması ve bunun medya unsurlarınca ciddi bir çalışma konusu olması biyopolitik unsurların düzen oturtmadaki etkisinin somut örneğidir.

15 Temmuz 2016 kalkışması yukarıda da belirtildiği gibi oluşumu ve sonuçları bakımından birçok farklılık ve yenilik içermektedir. Öncelikle 15 Temmuz kalkışması önceki darbeler gibi darbe öncesi sivil iktidara yönelik kaotik söylemler kullanılmamıştır. Örneğin 1980 Darbesi öncesi sivil iktidarın terör ve şiddet olaylarını çözmedeki yetersizliği her defasında vurgulanmıştır. Bu durum toplumda da karşılık bulmuştur. 15 Temmuz kalkışmasının sadece iktidara değil halka yönelik yapılması yönetimde sistem değişikliğine gidilmesine, önemli kurum ve kuruluşlarda yapılanmaya gidilmesi, sosyo-ekonomik düzende yeni plan ve programların hükümet tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir diğer ifadeyle Foucault her direnişin iktidar için yeni bir oluşumun, her yeni oluşumun ise yeni bir direnişi meydana getirdiğini ifade etmektedir. 15 Temmuz kalkışması iktidar için bir direniştir. Direnişin sonucunda iktidar halk nezdinde daha da güçlenmiştir bu durum ise yeni bir oluşumun yani biyoiktidar yapılanmasına yeni söylemlerin oluşmasının önünü açmıştır. Foucault' göre modern iktidar bu devinim içinde hareket etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. DARBELERİN BİYOPOLİTİĞİ VE MEDYA

Tezin üçüncü kısmını oluşturan bu bölümde, tezin ana konularından biri olan biyopolitika ve biyoiktidar kavramlarının medya ile ilişkisi açıklanacaktır. Ayrıca medya ve darbe kavramları; söylem üretmede medyanın rolü 15 Temmuz 2016 kalkışmasında medya konuları değerlendirilecektir.

III.1.Biyoiktidar Kaynağı Olarak Söylem ve Bilgi

Foucault iktidarı mikro ağlara sahip bir yapılar bütünü olarak tanımlamaktadır. Bu mikro ağlar özneyi denetim altına almaya çalışan mekanizmalardır. (Foucault, 2005: 39). Bu nedenle Foucault özneyi anlamının ve çözümlemenin yolunun iktidarı başka bir ifade ile iktidar eliyle oluşturulmuş bilginin çözümlenmesinden geçtiğini belirtmektedir. Bu nedenle Foucault ezber bozan modern iktidar algısını ortaya koymaya çalışmıştır.

Michel Foucault iktidarı; bir eylemin veya kararın, ona karşı gelinmesi halinde dahi sürdürülebilmesi, iktidar olanın; kendisini meşrulaştıracak her türlü kamusal araca başvurması ya da toplumun beklentilerini karşılayacak ve kamusal hizmet olarak ta tanımlana sistem yaklaşımları açısından tanımlanmaz. İktidar Foucault'a göre öznenin nesneleştirilmesine yönelik her türlü araçların kullanılabilmesini içermektedir. Bu anlamda iktidar her yerde olan ve her şeye içkin olandır.

18. yüzyılla birlikte Foucault tarihsel ve ideolojik bir bakış açısıyla ele aldığı kurumlar üzerinde yaptığı çalışmalarda iktidarın karmaşık bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Kısaca Foucault iktidarı bir sınıfın bir zümrenin ya da tepeden inme salt bir yapı gibi düşünülmemeyeceğini mikro ağlar ile hareket eden, değişebilen üretebilen dönüşebilen kompleks ve dinamik sistem olarak ele almaktadır. Bu nedenle özne ile

iktidarı çözümlenmenin yolu Foucault'a göre çok daha karmaşık ilişkiler ağını, iç içe geçmiş mekanizmaları ve yerelden uluslararası ilişkilere ağsal ilişkileri görebilmekten geçmektedir. Bu kapsamda Foucault'un biyoiktidar kavramı özne, iktidar, biyopolitika ve bunların neoliberal ekonomi içindeki medya ile ilişkilerini konu edinmektedir (Kalan, 2014: 140).

Foucault, eserlerinde iktidar kavramından bahsetmiş olmasına rağmen aslında asıl derdi özneye ilişkindir (Keskin, 2011: 10). Öznenin kendisi için önemli bir sorun olduğunu belirten Foucault özneyi açıklamak için öznel deneyimi açıklamak gerektiğini belirtmektedir. Foucault öznel deneyimi ise söylemin kaçınılmaz bir ilişki içinde olduğu iktidar sistemlerinin analizinin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Foucault, modern iktidarın söylem ile hareket ettiğini belirtmektedir. Bu nedenle Foucault özne çözümlenme çalışmalarında iktidarı ele almıştır. İktidarın işleyişini söylemlerini bedene ve özneye etkilerini incelemiştir.

18.yüzyıldan itibaren iktidar kavramının ve disipline etme mekanizmalarının nasıl işlediğine odaklanan Foucault, tıp, hukuk ve eğitim alanlarındaki uygulamaları incelemiştir. Bunun için akıl hastaneleri, hapishaneler, yatılı okullar gibi modernleşme sürecinde ortaya çıkan iktidarı, toplumu disipline etme mekanizması olarak tanımlamıştır. (Kalan, 2014: 148).

Hapishanenin Doğuşu adlı eserden başlayarak Foucault 18. yüzyılla birlikte değişmeye başlayan iktidar anlayışının kurumsallaşma mekanizmalarını ortaya çıkarmak ve bugünün iktidarını anlamamızı sağlamak için tarihi bir perspektif sunmaktadır. Modern toplumsal yapıyı ve işleyişi hapishaneye benzeten Foucault, bedenin sürekli gözleme tabi tutulmak suretiyle toplumsal ilişkileri sürdürüldüğünü ifade etmektedir. Bu yapı iç özellikleri aracılığıyla yeni iktidar ekonomisine hizmet eden bir bilgi oluşturma mekanizmasıdır. Toplumun hapishaneye benzeyen dokusu bedenin sürekli gözleme tabi

tutularak hapsolmasını sağlamaktadır. Panopticon'un¹⁰ işleyişi iktidara bu çifte rolü oynama olanağını vermektedir (Foucault 1992: 390).

Panoptikon, iktidarın gözetleme ve denetleme amacı bakımından etkin bir uygulamadır ancak Foucault'a göre modern toplumlarda uygulamaya konan iktidar prosedürleri daha çok sayıdadır ve toplum, hapishane dışında da iktidar mekanizmalarıyla örülüdür (Foucault 2007: 87). Okul, aile, hastahaneler, mahkemeler ve medya gibi toplumsal ilişkilere sahip kurumlar da iktidarın toplumu kontrol ettiği araçlardır. İktidar toplumdaki varlığını sağlık ve cezaevi gibi kurumlar üzerinden sürdürmektedir.

Foucault'a göre bilgiyi, söylemi üreten iktidardır. Ancak bu bilgi toplumsal ağlar bütününe kök salmış ve orada yeniden üretilerek bireyden topluma ve devlete ilişkilerle yayılmaya, iktidar tarafından yeni söylemler için yeniden üreilmeye devam etmektedir. Burada iktidar kişileri disiplin altına alarak, bedeni kontrol etmektedir (Akay 1995: 114). Kısaca iktidar sadece disipline edilmiş bireyin yaşamasına izin vermektedir. Dolayısıyla, iktidar tek yönlü baskıcı bir uygulama değildir.

Nüfusun toplumda ekonomik olarak işlev görmeye başlamasından sonra yönetim biçimi bu yönde değişmiştir. Sanayi toplumuna geçişte insan bedeni ve onun verimliliğinin önemi artmıştır. Siyasal iktidarın siyasal ve ekonomik stratejileri belirlemesi,

---

¹⁰ "1785 yılında Jeremy Bentham tarafından tasarlanan panoptikon kelimesi "pan" ve "opticon" olarak bilinen iki farklı sözcükten üretilmiştir. Pan kelimesi bütün anlamına gelirken, optikon kelimesi ise gözetlemek anlamına gelmektedir. Bu nedenle yapı yerine getireceği göreve uygun olarak "Bütünü Gözetlemek" anlamına gelen panoptikon adını alır. Bentham'ın tasarımında temel alınan düşünce, dönemin geniş kitleleri kontrol altına alma felsefesidir. Yapının tasarımıyla ilgili olarak yazılan mektuplarda yapının nezaret altında tutma, hapis, tecrit, zorla çalıştırma, eğitim gibi pek çok amaçla kullanılabileceğinden bahsedilir. Jeremy Bentham yapının yerine getireceği işlevlerde, ana temanın otorite odaklılık olduğunu sürekli olarak hatırlatmaktadır. Ancak burada ileride Foucault'un etkileneceği fikir kontrol edecek otoritenin yani otoritenin sağlayıcısı olacak iktidarın disiplini sağlayış şekli olacaktır. Foucault 21. Yüzyılın toplumundan söz ederken toplumların hatta bütün dünyanın dev bir panoptikon olduğunu anlatmaktadır. İktidarlar, artık o panoptikonun dev kulelerinden ibarettir. Dev kule kişilerin kendilerini izleyen görmedikleri ve gözetleyicinin, sürekli olarak kişileri izlediğine inanıldığı bir güçtür. Toplum bu gözetleyicinin yarattığı hücrelerde, birbiriyle iletişim kuramaz şekilde ve bireyselleşmiş olarak, yalnızca gözetleneceği korkusuyla yaşamaktadır (Özdel, 2012 : 25). Bir diğer ifadeyle gözetleyeni bilmemekte ve görmemektedir. Gözetleme duygusu içinde yaşayan kişide gözetleyenin vereceği tepkilerin travması içinde yaşamaktadır. Kendisi ile ilgili verilecek her türlü karara razı olarak yaşamak zorundadır."

nüfusa ait değerlerin denetlenmesini ve planlanmasını gerektirmiştir. Modern toplumsal ve siyasal yaşamın sürekliliğini sağlayabilmenin yolu buna uygun normlar geliştirmek ve bunu uygulayacak kurumlar yaratmaktan geçmektedir. Bu kurumlar doğum ve ölüm oranlarını, yaş, cinsiyet ve hastalıklar ile ilgili verileri elde etmenin dışında çok önemli bir rol daha üstlenmektedir. Siyasal iktidar toplumu yönetmede çeşitli biçimlerde kurumlar ihdas etmektedir. Örneğin hapishane, hastane, aile, okul ve kırsal alanlar gibi kurumlar yoluyla kişilerin topluma uyumları sağlanmaktadır. Özgürce dolaşmak isteyen aylaklar ve deliler hastanelere kapatılıp rehabilite edilerek ve suçlular hapishanelerde ıslah edilecektir. Sanayi toplumunda kişileri disipline etme mekanizması sermayenin ihtiyacı olan işgücünün sürekli hale getirilmesi ile mümkün olabilmıştır. Bireyler çalışmadıklarında ve aylak olarak yaşamak istediklerinde gözetleyen güçler tarafından olumsuz kişiler olarak damgalanacaktır. Cinsellik, nüfus artışıyla ilgili konular aile kurumu ve tıp yardımıyla denetim altına alınması hedeflenmiştir. Foucault bu yeni 'yönetim anlayışına biyoiktidar adını vermektedir. Çünkü biyoiktidarın ana hedefinde özne vardır.

Biyoiktidar yoluyla siyasi iktidarı ona muhattap olan her özneyi nesneleştirmekte, siyasal iktidarın söylemlerine razı olan veya rıza göstermek durumunda bulunan ve itaatkar vatandaş, kişilikler ve kimlikler oluşturulmaktadır. Bir diğer ifadeyle gelişen teknoloji sayesinde iktidarın pratik söylemleri ve eylemleri, disipline edilen özneler olarak yetişmeleri gerçekleştirilerek; biyopolitik süreç toplum tarafından onanmakta eğitim, sağlık ve yargı gibi kurumlar vasıtası ile iktidarın sığınaklarında ehlileştirilen özneler nesneleştirilerek, bedenlerin yaşam alanları kontrol ve denetim altında tutulmaktadır. Böylece siyasal iktidarın nüfus üzerindeki nüfuzu sürdürülmektedir. Nesne haline gelen kişiler (özneler) iktidarın söylem ve eylemlerine rıza göstermek durumunda kalmaktadırlar.

Bedenin disipline edilmesini sağlayan biyopolitika, modern devletin gelişmesinin vazgeçilmez bir ögesi olmuştur. Modern devlet sonrası günümüz ekonomisinde medya özne oluşturmada etkin rol almaktadır (Kalan , 2014: 146).

Medyanın özne oluşturmadaki rolü günümüzde giderek yaygınlaşmıştır. İletişim teknolojisinin yayılması ve erişiminin kolay olması özellikle sosyal medya kullanıcılarının sayısını arttırarak insanların evden çıkmadan internet yoluyla yaşamın her türlü boyutuna erişebilmeleri gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler siyasetin toplumda sosyal medya üzerinden popülerleşmesine yol açmıştır. Örneğin günümüz siyasetinin önemli yansımalarından birisi olan sosyal hareketler, ülkelerde çeşitli biçimlerde baharlara neden olarak iktidarın yerelden ulusala ve küresele her yerde ve tüm insanlığın gözetlendiği ve denetlendiği bir yönetim ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Özellikle vurgulamak gerekir ki Foucault, iktidarın ne olduğunu değil nasıl ve kime uygulandığını aramaktadır (Foucault, 2014: 58-69). Nasıl sorusunun cevabını ise Foucault iktidarın her yerdeliği ve sürekliliği olarak tanımlayacaktır(Foucault, 2013: 69-70). Biyoiktidar kavramı egemen olanın (iktidar) ağsal yapılanması içerisinde bedeni nüfusu ve tabiyatı kontrol etmekte birlikte siyasal olan hayatın her yönünü kapsadığı ve bunun modern iktidar için kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir.

Biyoiktidar kavramı ile bireyin gündelik hayatını planlayan, yaşamının “sınırlar” dahilinde oluşturulmasını (kendilik teknolojisi) hedefleyen bir iktidar mekanizmasından söz edebiliriz. Burada amaç, güç odağı tarafından belirlenmiş düzeneğin içinde tabi tutulan, otoriteye itaat etmekten çok bu düzeneğin doğrularını içselleştiren, buna bireyleşme süreciyle “rıza gösteren” bilinçlen(diril)en bireyin toplumsallaştırılmasıdır (Sustam,2016: 25).

Rıza kavramı Gramsci, Althusser ve Foucault'un modern devlet tariflerinin ortak tanımında yer almaktadır. İktidarın kontrol mekanizmasının razı etme veya baskıyla sağlaması durumunda isyan ve direniş söz konusu olabilir. Dolayısıyla iktidar kendilik teknolojilerini üretirken; Gramsci Hegemonya'dan, Althusser Devletin İdeolojik Aygıtları'ndan ve Foucault ise Söylem kavramları üzerinden açıklamada bulunmuştur.

Gramsci, devletin salt ve dar hükümet anlamıyla anlaşılması üzerinde durmakta ve devlet; siyasi kurumlar yasal anayasal denetim mekanizması olan siyasi toplum (iktidar, hükümet) ile genelde özel ya da devlet-dışında bir alan olarak görülen sivil toplum (aile, medya, v.s) arasında paylaşılma gerektiğini söylemektedir (Fontana ve Gayretli, 2013: 38).

Althusser devletin ideolojik aygıtlarının (aile, medya, din gibi) bireylerin birçok rolünü, davranışlarını ve düşüncelerini belirtmekte kullandığını söylemektedir (Althusser, 2019: 26). Foucault ise iktidarın ağsal bir yapıya(din ,tıp, medya, aile vs.) sahip olduğunu ve iktidar işleyişini söylem ile hareket ettiğini ifade etmektedir (Foucault, 1992: 75). Sonuç itibari ile modern devlette salt, tepeden inme, yukarıdan aşağı tek yönlü uygulanan , baskıcı ve mutlak bir iktidar modeli değil toplumun inşasını mikro iktidalar eliyle (karşılıklı ilişkiler ağıyla) yapan ve süreklilik gösteren ağsal yapıya sahip bir iktidar mekanizması oluşmuştur (Demir, 2014: 39).

Foucaultcu düşüncede iktidar ilişkileri birbirine ile sıkı sıkıya bağlı iki kavramla birlikte düşünülmelidir. Bunlardan birincisi iktidar ilişkilerinin hem aracı hem de sonucu olarak kendini gösteren söylemdir. Ancak söylem aynı zamanda iktidarın tek yönlü olarak işleminin önündeki engel, bir anlamda direniş noktası ve karşı stratejinin başladığı yerdir (Birstlow, 1997: 170).

Foucault söylemi sadece dil ve dilbilim ekseninden tanımlamaktan kaçınmaktadır (Foucault, 2005: 69). Söylem, sınırları belirlenmiş gerçeklik ve anlam üreten sosyal bilgidir (Foucault, 2005: 75). Bu noktada, Foucault'nun iktidar kavramı ile her zaman birlikte düşündüğü ikinci kavram bilgidir. Söylem ve bilgi kavramları arasındaki ilişki ve etkileşim öylesine bir birlikteliktirki Foucault “iktidar ve bilgi” veya “bilgi ve iktidar” demek yerine bu iki kavramı birbirine bağımlı kılar: Burada “iktidar/bilgi” ayrılmaz ikilidir (Kurtuluş, 2015: 45).

Bilgi, öznelere kendi hayatlarında ve toplumsal hayat içinde konumlandıkları, nesnelere ilişki kurdukları mekandır. Bilgi; kavramların ifadelere tabii olduğu, tanımlandığı, belirlendiği, değiştirildiği ve transfer edildiği bir alandır. Son olarak bilgi, bilimsel kategorizasyonlardan bağımsız ancak söylemsel pratiklere bağımlı olarak ortaya çıkmakta ve aynı zamanda bilgi formları, söylemsel pratikleri belirlemektedir (Foucault, 1972: 182-183).

İktidarın bilgi ve söylem arasındaki ilişkisinden çıkarılacak sonuçlardan birisi, medya üzerine yapılan çalışmalardır. Bilginin iktidarın kaynağı olduğu ve iktidarın da bilgi ürettiği bir ortamda gerçek nedir? Burada gerçek iktidar ve bilgi ilişkisinden, zaman ve mekan içinde değişken ve düpedüz üretilen birşeydir. Öznenin sosyal davranışları, belli söylemsel pratikler içinde iktidar ve bilgi ilişkisinden yaratılan doğrular çerçevesinde şekillenir ve harekete dönüşmektedir (Sheridan, 1980: 220). Bu anlamda öznenin iktidar üreten kurumlarla örneğin medya ile olan ilişkisinde değişken, oynak ve tahmin edilemez olmalıdır. Burada olan şey yani gerçek, iktidar ilişkileri dışında düşünülemez.

Her toplum kendi politik rejimi, toplumsal normları ve kuralları içinde gerçekliğini kurar ve bu gerçekliği söylemsel pratiklerle üretmek ve yeniden üretmek için

bir takım kurumları oluşturur. Aile, din, ordu, yargı ve medya gibi birçok kurum iktidar ilişkileri içinden oluşturulur. Medya da toplumdaki bilgi akışını kontrol eden kurumlardan biri olarak bu sürece katılmaktadır (Kurtuluş,2005: 65). Ancak Foucault'nun iktidarın işleyiş biçimi ve bilgi ve söylem ile olan ilişkisi göz önüne alındığında toplumdaki her gurubun ve hatta her bireyin bu süreçte aktif olarak yer aldığı ve işleyişin en totaliter yapılarda bile yukarıdan aşağıya bir hiyerarşi izlemekten çok iktidar ve karşı iktidar ilişkisi içinde sürdüğünü iddia eder (Kurtuluş, 2005: 70-72). Dolayısıyla gerçeğin üretimi; toplumsal olduğu kadar bireysel, iktidarın bir işlevi olduğu kadar, direncinde gösterildiği bir alandır. Medyayı herhangi bir sınıfın, gurubun veya kişinin toplumu kontrol etmek için yanlış gerçeklik yaratan ya da gerçeği maskeleyen bir kurum olarak görmektense, doğru gerçeklik diye bir kavramın olamayacağı varsayımından hareketle, toplumun söylemsel pratiklerle iktidar ve bilgi ilişkisi içinden gerçek(ler) üretme sürecinde rol oynayan bir kurum olarak değerlendirilmesi söz konusudur. (Carey, 1992: 13-14).

Medya bu süreç içinde nasıl bir rol oynar? Medyanın toplumsal gerçekliğin üretimine katkısı ne şekilde olur? İktidar ve bilgi ilişkisi, toplumdaki her kurumu ve her kişiyi kapsadığı gibi gerçekliğin üretimi sürecinde medya da özgü değildir. Modern toplumlarda kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki ya da gerçekliğin kurgulanışındaki rolü, toplumdaki diğer kurumlara nazaran daha önemli ve fazlaymış gibi görünmesi doğaldır. (Kurtuluş, 2005: 86). Ancak böyle bir düşünüş biçimi medyanın toplum üzerindeki etkisini abartmaya, neredeyse toplumsal gerçekliğin üretilmesi sürecinin tek başına medyaya mal edilmesine yol açabilmektedir. Nitekim medya çalışmalarında bu noktadan hareketle medyanın tüm toplumsal gerçekliği anlamada tek kurum olarak öne

çıkarılması söz konusu olmaktadır. Medya kültürü ve dördüncü kuvvet¹¹ medya gibi kavramsallaştırmalar, siyasal iktidarı belirlemede siyaset bilimi alanında tartışılan konulardandır.

Postmodern düşünce içinden internet ve televizyon üzerinden yapılan çalışmalar düşünülürse sanal toplum ve sanal gerçeklik gibi kavramların da yine medyanın iktidar ve bilgi ilişkisi ve söylemsel pratiklerde gerçekliğin yaratılması sürecinde ön plana çıkarılması çabasının bir sonucu olduğu söylenebilir. Medya ya da daha geniş bir kavramla kitle iletişim araçları toplumsal deneyimleri, bilinci ilgi alanlarının ve duyguların yapısını, sosyal ilişkileri, kısaca toplumsal gerçekliği belirleyen olgulardan birisi olarak tanımlamak mümkündür (Carey, 1992: 20).

Endüstri toplumunun ortaya çıkması ile beraber iletişimin artan anlamları ve formları, medyanın popülerleşmesine neden olmuştur. Bir diğer ifadeyle modern toplumlardaki teknolojik gelişimin bir sonucu olarak fikirlerin, enformasyonun, mesajların gitgide daha hızlı hareket ettiği, dağıtılmasını ve söylemsel pratiklerin bilgi ve iktidar ilişkisi içinde giderek genişleyen bir alanda etkinlik göstermesi kaçınılmazdır. (Kurtuluş, 2005: 92). Bu anlamda kolayca iddia edilebilir ki, medya toplumsal gerçekliğin kurgulanması sürecinde rol oynayan kurumlardan biridir. Twitter, facebook vb sosyal medya araçları, kişilerin yaşamlarını tamamlayan önemli bir unsurdur. Gelişen teknoloji sayesinde iletişimin boyutu değişerek yüz yüze iletişim yerini sanal gerçekliğe bırakmıştır. Bilgiler sosyal medya üzerinden paylaşılmakta ve yaşam, sosyal medya ile sürdürülmektedir. İktidarı temsil edenler, söylemlerini ve bilgilerin sosyal medya üzerinden paylaşmaktadırlar.

---

¹¹ Gazetenin, radyonun, televizyonun ve diğer kitleli medya türlerinin ortaya çıkması ve yükselişi, çoğulcu demokrasi süreçlerin merkezinde yer alan bağımsız bir kurum olarak dördüncü gücün gelişmesine olanak sağlamıştır.

III.2. Söylem Oluşturmada Medyanın Rolü

Günümüz modern toplumlarda söylem üretmede önemli faktörlerden bir taneside kitle iletişim araçlarıdır. Teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte internet ve sosyal medya araçları diğer kitle iletişim araçlarından daha fazla söylem oluşumunda etkili olduğu görülmektedir. Bu araçların önemli birçok özelliği bulunmaktadır. Olayları ve yorumları kısa zamanda geniş kitlelere ulaştırabilmeleri yön verebilme imkânına sahip olmalarıdır (Köse, 2018: 33).

Geleneksel medya unsurları tek sesli ve kontrol edilebilmektedir. Teknolojinin gelişimiyle ortaya çıkan sosyal medya unsurları geleneksel medya unsurlarından farklı olarak çok sesli ve muhaliflerinde kendini ifade edebildiği bir platforma dönüştürmüştür. Sosyal medya bu denli büyük bir etki yaratması birçok siyasetçi ve devlet kurumu tarafından halk ile bir etkileşim aracı olarak kullanılmasının önünü açmıştır. Toplumu ilgilendiren birçok önemli toplumsal sorunda sosyal medya oldukça etkilidir. Örneğin seçim dönemlerinde siyaset kanadı sosyal medyadan çok fazla faydalanmaktadır. Bu durum sadece bizim ülkemize ait bir durum değil tüm dünyada sosyal medya etkin bir geç haline gelmiştir. 2008 ABD başkanlık seçimleri her siyaset kanadından hem de halk tarafından sosyal medyanın etkin olduğu bir seçimdir. bu durum gösteriyorki sosyal medya unsurlarının söylem üretmedeki gücü yadsınamaz bir boyuttadır (Göksu, 2010: 49-50).

Sosyal medyanın kamuoyunu yönlendirmede, Arap Baharı gibi siyasi ve toplumsal dönüşümlerde de rolü oldukça etkili olmuştur. 2011'de Tunus ve Mısır'daki otoriter rejim değişikliklerinde Bahreyn ve Suriye'de halk hareketlerinin başlamasında sosyal medya platformları etkili olmuştur. Bu süreci başlatan ilk olay Tunus'da Facebook üzerinden örgütlenen "6 Nisan Gençlik Hareketi"nin kısa süre içerisinde on binlerce kişinin desteğini alması olmuştur. Bu süreçte protestoların organize edilmesi ve bu konu

hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmiştir. Göstericiler isteklerini Facebook'un Al Jazeera kanalı aracılığıyla dünya kamuoyuna duyurmuştur (Kılıç, 2015: 74). İsyanların nedeni ülkede yaşanan sosyal adaletsizlik, işsizlik ve fakirlik olmuştur. Halk sokaklara çıkmış ve 16 Ocak 2011'de Tunus başbakanı Zine al-Abidine Ben Ali ülke dışına gitmek zorunda kalmıştır. Böylece halk zafer ilan etmiştir. Bu isyan kısa sürede diğer Arap ülkelerine örnek olmuş ve kısa süre zarfında kuzey Afrika ve Orta Doğu'ya yayılmıştır. Arap baharında sosyal medyanın halk örgütlenmelerine katkısı nedeniyle Arap baharı Facebook devrimi ya da Twitter devrimi şeklinde de adlandırılmaktadır (Çıldan , 2012: 25).

Sosyal medya sadece antidemokratik ülkelerde demokratikleşmeye değil aynı zamanda demokratik ülkelerde de demokratikleşme adına söylem üretmede etkili olduğu söylenebilir. Örneğin Fransa' da başlayan kısmi olarak Avrupayı etkisi altına alan sarı yelekliler protestoları da aynı şekilde sosyal medya üzerinde aktive olan bir grup tarafından başlamış ve etkili bir hal almıştır. İktidar ve iktidar politikalarına karşı yapılan bu protestolar başta Fransa hükümeti olmak üzere protestoların etkili olduğu ülkelerde iktidarların protestocuları yatıştırmak adına geri adım atmalarına neden olmuştur. Bu durum sosyal medyanın kitlesel hareket oluşturmada ve iktidarı kısıtlamada etkin olduğunu gözler önüne sermektedir.

Medya çift taraflı bir güce sahiptir.medya bireyi kamusal hayatın merkezine taşırken diğer taraftan toplumda sivil toplum oluşumunda etkin bir rol almaktadır. Bir diğer ifade medya bireyi iktidar söylemleri içerisinde siyasallaşmasını sağlarken bir diğer taraftan iktidar söylemlerine karşı sivil toplum oluşumunu sağlamaktadır. Bu sebeple sosyal medya sivil toplum oluşumuna katkı sağlayarak, kamuoyu oluşumunda aktif bir rol oynadığı söylenebilir. (Yağmur, 2013: 45). Sosyal medya sosyal hareketler ve sivil

toplumu aktive ederek demokrasinin gelişmesine katkıda bulunurken iktidarın bilgi, söylem ve direnme söylemleri dikkate alındığında medyanın söylem ve bilgi üretmede olumlu yanında olumsuz etkilendiği de bilinir.

III.3. Medya ve Darbe İlişkisi

1960 Darbesiyle birlikte Cumhuriyet tarihinde gerçekleşen her darbe zafer konuşmalarını devrim çağrılarını döneminin medya araçları ile ilan etmiştir. Darbeler sistematik olarak iktidarı ele geçirildikten sonra ikinci adım olarak medya unsurlarının kontrol altına alınması gelmektedir. Klasik darbe süreçlerinde sistem hep böyle ilerlemiştir. Her darbe kendi döneminin medya araçlarını en etkin kullanma yoluna gitmiştir. Gelişen teknoloji ile birlikte medya unsurlarının farklılık ve çeşitlilik göstermesi halkı bilinçlendirme noktasında işlevinin artması, kitleleri harekete geçirmede etkin rol alması hem dünya da hem de ülkemizde darbelerin eskisi gibi olmayacağını göstergesi niteliğindedir.

III.3.1. Geleneksel Medya ve Darbe

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan darbelerde medyanın rolü oldukça büyük olmuştur. Darbelerin yaşandığı günü teknolojik koşullarına göre darbeci askerler medyayı en etkin şekilde kullanmışlardır. 27 Mayıs 1960 gecesi yaşanan askeri darbe halka radyo aracılığıyla sabah 05.25'te duyurulmuştu. Radyodan gelen ilk anons "Türk Silahlı Kuvvetleri Türk vatandaşlarını radyolarının başına davet eder" cümlesiydi. Hemen arkasında Kurmay Albay Alparslan Türkeş, ordunun ülke yönetimine el koyduğunu belirten bildiriye okumuştur. Bu darbe Başbakan Adnan Menderes'i idama götürmüştür (Köse, 2018: 60).

1960 darbesinden yirmi yıl sonra, 12 Eylül 1980’de ikinci bir darbe daha olmuştur. 12 Eylül darbesinde evlere yeni girmeye başlayan televizyonla, TSK Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren ve dönemin tek televizyon kanalı olan TRT ekranlarından halka görünmüş ve demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmayı hedeflediklerinin altını çizerek darbe bildirisini okumuştur. Dönemin TRT spikeri Mesut Mertcan’a da daha fazla kesime ulaşma imkanı sunan radyo aracılığıyla darbe bildirisini tekrar ettirilmiştir. Bildiri, “Türk Silahlı Kuvvetleri emir ve komuta zinciri içinde ülke yönetimine bütünüyle el koydu.” şeklinde başlamıştır. Televizyonla birlikte darbe, sadece yazı ve sesteki çıkararak görüntü yoluyla da duyurulmuştur. 1990’lı yıllarda televizyon kanallarının egemen oluşu 28 Şubat 1997 muhtırasında oldukça etkin bir rol üstlenmiştir (Demir, 2000: 10).

1960 ve 1980 darbelerinin yaşandığı dönemlerde tek yönlü bir medya vardı. Televizyon kanalı olarak ise sadece devlet televizyonu TRT vardı. 1960 darbesi yaşandığında anlık bilgi iletecek kitle iletişim aracı olarak sadece radyo bulunmaktaydı. 1980 darbesi sırasında ise tek kanallı devlet televizyonu vardı ancak yaygın değildi. 1980 darbesi hem radyo hem de televizyon aracılığıyla halka duyurulmuştur. Radyo ve televizyonun tek yönlü iletişim araçları olması ve halkın örgütlenmesine sağlayabilecek sosyal medya gibi iletişim araçlarının olmaması, halkın darbelere karşı herhangi bir tepki gösterememesinin nedenleri arasında olduğunu söyleyebiliriz. Toplumsal olaylarda ve darbe girişimlerinde faillerin göz önünde bulundurduğu en önemli konulardan birisi de medya kontrolü olmuştur (Devran ve Özcan, 2016: 25). Medya 1960, 1980, 28 Şubat ve 1997 darbelerinde, mesajların halka duyurulmasında, kitlelerin kontrol altında tutulmasında ve yönetilmesinde önemli bir araç olmuştur. Yaşanan bu darbeleri planlayan kişilerin yaptığı ilk şey radyo ve televizyon yayınlarını ele geçirmektir. Bazı durumlarda, Türkiye’de 28 Şubat 1997’de olduğu gibi medya, darbeye araç olarak kullanılmıştır.

Medya, Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan toplumsal krizlerde ve darbelerde aktif olarak rol oynamış ve bunların sonuçlarını doğrudan etkilemiştir. Geleneksel olarak darbe girişimlerinde darbecilerle uyumlu hareket eden medya, 15 Temmuz 2016'da meydana gelen darbe girişiminde, farklı tavır sergileyerek, darbeye direniş için sokaklara ve meydanlara çıkan halkla aynı doğrultuda hareket etmiştir (Demir, 2000: 11-12). Başta Cumhurbaşkanı ve başbakan olmak üzere devlet kurumlarının temsilcileri medya aracılığıyla halkı sokaklara davet ederek darbecilere karşı demokratik sisteme sahip çıkmaları çağrısında bulunmuşlardır. 15 Temmuz 2016 gece 12'de başlayan ve sabaha kadar devam eden zaman içerisinde Diyanet İşleri Başkanı'nın çağrısı ile camilerde aralıklarla okunan salalar ve halkı sokağa davet eden anonslar devleti beka sorununa yönelik topyekün bir mücadelenin sürdürülmesini ifade eden önemli söylemlerden biri olmuştur. Sala dini bir vecibe olarak ölen kişi için okunduğu gibi Cuma ve Bayram namazları öncesinde insanların bayramı olduğunun da göstergesi olarak okunmaktadır. 15 Temmuz 2016 kalkışması sürecinde okunan salanın Foucaultcu biyopolitik açıdan değerlendirildiğinde devletin ve milletin beka sorununa yönelik bir tehdit ve yeniden dirilişin simgesi olarak da ifade edilebilir.

2000'li yıllardan itibaren internete akıllı cep telefonları üzerinden ulaşılması ve kısa bir süre içerisinde toplumda yaygın hale gelmesi, iletişimde yeni bir boyut açmıştır. İletişim araçlarındaki bu hızlı gelişmeler darbe kültürünün temelini sarsamasa da darbelerin yöntemi ve darbeye mücadelede halka yeni imkânlar sağlamıştır. Örneğin, 27 Nisan 2007'de Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayımlanan e-muhtıra gibi sadece internet aracılığıyla bile hükümetler uyarılabilmiş ve büyük ölçekli medya kuruluşları ikinci plana atılabilmiştir (Köse , 2018: 66).

Türkiye’de 15 Temmuz 2016’da yaşanan darbe girişimde medya, diğer darbelerdeki tavrının aksine hükümetin yanında yer almıştır. Cumhurbaşkanı ve Başbakan’ın darbe girişimine karşı direnme çağrılarını yayınlarak darbecilere karşı milli iradeyi desteklemişlerdir. Bu destek sonucunda bazı medya organları darbeciler tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmıştır (Çağlar, Memmi ve Altun, 2017: 22). Klasik darbe geleneğinden 15 Temmuz’a kadarki süreçte medya da olduğu gibi söylemlerde de farklılık olmuştur. İktidara göre şekillenen medya ve söylemler birer mikro iktidar olarak modern iktidarın egemenlik alanlarının şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır.

III. 3. 2. Sosyal Medyanın 15 Temmuz 2016 Darbe Kalkışmasına Etkisi

15 Temmuz 2016 darbe girişiminde yaşanan en önemli tarihi olaylardan birisi, sosyal medya araçları üzerinden yayılan haber ve görüntüler sayesinde halk arasında karşılık vermiştir. Aynı şekilde seçimle göreve gelen hükümet yetkililerinin Türk halkına mesajları sosyal medya aracılığı ile sağlanabilmiştir. İletişim karşılıklı etkileşimi, etkileşim de sosyal hareketi getirmiştir. Darbe kalkışmasının yaşandığı gece olaylara şahit olan kişiler sosyal medya hesapları üzerinden, olaylarla ilgili yaşadıklarını paylaşmıştır. İlk önce anlam verilemeyen askeri hareketlilikler yorumlanmış ve daha sonra bunun bir darbe kalkışması olduğu anlaşılmıştır(Ahi, 2017: 5).

Darbe kalkışmasının engellenmesinde en önemli etkenlerden birisi, güvenlik kuvvetleriyle beraber Türk halkının büyük fedakârlıkla mücadele vermesidir. Güvenlik birimlerinin strateji geliştirmesinde ve milletin darbe karşısında örgütlenmesinde ve direniş göstermesinde medya hayati bir rol oynamıştır. Bu durum darbeci askerlerin planlarını etkilemiş ve cesaretlerini kırmıştır. Sosyal medya üzerinde hızlı bir şekilde yayılan resim

ve videolar, halkta darbe karşıtı duyguların gelişmesinde ve halk egemenliğine dayalı demokrasinin öne çıkmasında büyük etkisi olmuştur (Demir, 2017: 12)

Olayların yaşandığı yerlerde halktan insanlar, gelişmeleri internet üzerinde anında aktarmıştır. Tankların önünde kendini siper eden ve direnen insanların görüntülerinin sosyal medya aracılığıyla yayılması, halka moral ve direnme gücü vermiştir. İnternet yayınları ve televizyon haber kanalları, sabaha kadar aralıksız yayınlarını sosyal medya desteğiyle sürdürerek darbeyi engellemede etkili olmuşlardır (Ahi, 2017: 10).

Halk arasında darbe girişimi ile ilgili paylaşılan bilgilerin sosyal medya platformları üzerinden hızlı bir şekilde yayılması, halkın geç kalmadan duruma zamanında müdahale etmesinde büyük rolü olduğunu görmekteyiz. Ayrıca kitleleri buluşturan ve halkın birbirinden güç alarak darbecilere karşı direniş göstermesinde sosyal medyanın psikolojik olarak da destek verdiği söylenebilir. Bu darbe girişimi sırasında sosyal medya siteleri kamuoyunu, darbe karşısında örgütlemeye ve ortak bilincin oluşmasında en önemli faktörlerden biri olduğu görülmektedir (Köse, 2018: 75). Kısaca darbe gecesi sosyal medya aracılığıyla, kamuoyunun darbe karşısında birleşmesi, Türkiye siyasetine ve geleceğine yön veren büyük bir toplumsal hareket olarak değerlendirilebilir

Günümüz iletişim ve teknoloji araçları olmasaydı veya tüm iletişim kanallarına el konulma gibi bir durum söz konusu olsaydı halk ve kurumlar bu kadar hızlı tepki gösterme imkânı bulamayabilirdi. Örneğin, o gece televizyon kanallarının tümüne el konulduğunu ve tüm internet bağlantısının engellendiği düşünülduğünde tüm Türkiye, darbecilerin köprülerin kapattığını, tankların sokaklara çıktığını ve savaş uçaklarının halk üzerine bomba yağdırdığını bilmeyecek, hükümetin ve güvenlik görevlilerinin müdahalesini ve mücadelesini öğrenemeyecekti. İletişim kanallarının açık kalmasıyla ilk elden haberler alınabildi ve haberlerin de yayılabilme imkanı elde edilmiştir (Ahi, 2017:

20). Toplumun tamamı darbe girişiminin karşısında olduğunu göstererek demokrasinin yanında, darbelerin ise karşısında olduğunu bir kez daha tüm dünyaya göstermiş olmuştur. Kısaca gelişen teknolojiyle birlikte gelişen sosyal medya araçları 15 Temmuz kalkışmasında etkin rol oynamış ve darbenin seyrini değiştirmiştir. Toplumsal olaylarda kitleleri harekete geçirmede etkin rol oynayan sosyal medya günümüz modern iktidarlarının elinde bir güç olmakla birlikte karşı gücün elinde ise tehdit oluşturabilmektedir. Bu durum bundan sonraki süreçlerde sosyal medyanın iktidarlara kontrol altına alınmasını gerekli kılmaktadır. Bunun nedeni modern iktidarın egemenliği dışındaki her şey modern iktidar için bir tehdit unsuru oluşturmaktadır.

III.3.3. 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Sosyal Medya Siteleri

15 Temmuz kalkışmasının engellenmesinde daha önce de belirtildiği gibi sosyal medya sitelerinin rolü çok büyük olmuştur. Bu ağlar aracılığıyla kamuoyu bilgilendirilmiş, organize olmuş ve milli duygularla ortak paydada birleşmiştir. Darbe girişimi gecesi öne çıkan sosyal ağlar; en büyük sosyal medya haber sitelerinden Twitter, Facebook ve Youtube gibi siteler olmuştur (Köse, 2018: 62).

15 Temmuz 2016 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin değişik kademelerinde görev yapan birtakım askerın gerçekleştirdiği darbe girişimine karşı Türk milletinin gösterdiği tepki dünya kamuoyunun da ilgisini çekmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın CNN Türk Ankara temsilcisi Hande Fırat'ın telefonuna iPhone akıllı telefonlarının görüntülü konuşma uygulaması olan Facetime yoluyla bağlanması darbe karşıtı direnişin dönüm noktası olmuştur. Bu açıdan bakıldığında yeni iletişim teknolojilerinin tam anlamıyla hem darbe girişiminin hem de gelişen karşı sivil direnişin merkezinde olduğu görülmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halkı meydanlara ve

havaalanlarına çıkması için çağrıda bulunması, vatandaşların sosyal medya ağlarından iletişime geçerek darbeye karşı direnç göstermesi, camilerden sala okunması ve halkın tüm imkânlarla haberleşerek meydanlara koşması, bugüne kadar Türkiye’de gerçekleştirilen darbelerde ilk kez kullanılan teknik ve yöntemlerdir (Devran ve Özcan, 2016: 81).

Resim 3.1. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 15 Temmuz FaceTime görüşmesi¹²

Darbe girişimi ilk olarak Genelkurmay Başkanlığı’na akredite olan gazetecilere gönderilen bir e-posta yoluyla duyurulmuştur. TSK’nın ülke yönetimine bütünüyle el koyduğunu bildiren bir metinle duyurulan darbe girişimi o zamana değin yaşanan askeri hareketliliği de açıklamış oluyordu (QHA, 2016). Bu şekilde darbenin ulusal haber mecralarında yer alıp zincirleme bir şekilde hem ordu içinde, hem ülke sathında yayılması amaçlanmıştır. Darbeye karşı resmi makamlardan ilk açıklamayı NTV kanalının canlı yayınında Başbakan Binali Yıldırım yapmıştır. “Demokrasiye ve milli iradeye kalkışma

¹² Youtube, “Erdoğan FaceTime”, <https://www.youtube.com/watch?v=D4D56etTJI>, 2016, (Erişim tarihi: 15.10.2018)

var. Buna izin vermeyeceğiz.” diyen Yıldırım’ın ardından Adalet Bakanı Bekir Bozdağ’da yayına bağlanarak “Fötrünü alıp kaçacak hükümet yoktur” şeklinde bir değerlendirme yapmıştır (CNN Türk, 2016).

Siyasilerin bu şekilde konuşmalarının, olayların gidişatına iki türlü etki ettiği söylenebilir: Birincisi geçmişteki darbelerde olduğu gibi siyasilerin enterne edilemediği anlaşılmıştır. İkincisi ise darbe girişimine karşı siyasi iradenin direneceği en yetkili ağızlardan ifade edilmiştir. Bu açıklamalar yapıldığı sıralarda Ak Parti İstanbul İl Başkanı Selim Temurci de kısa mesaj (SMS) yoluyla tüm üyelerini il ve ilçe teşkilatlarını savunmaya çağırmıştır (Öztürk, 2016: 65). Henüz darbenin ilk saatleri olmasına rağmen geleneksel ve yeni medya mecraları cunta ve sivil irade tarafından kullanılarak psikolojik üstünlük elde edilme çabası yürütülmüştür (Devran ve Özcan, 2016: 82).

Darbeciler, Boğaziçi Köprüsü’nü tanklarla kapatınca Twitter’da kullanılan ilk hashtag #DarbeyeHayır şeklinde olmuştur. Darbecilerin Atatürk Havaalanını da kapattığına ilişkin haberler yayılınca Twitter üzerinden halk #AtatürkHavalimanı hashtagi ile havalimanına yönlendirilmeye çalışılmıştır. Ardından darbecilerin bulunduğu Vatan Caddesi’ne vatandaşları yönlendirebilmek için #VatanCaddesi hashtagi kullanılmaya başlanılmıştır. Görüldüğü gibi halk sosyal medya üzerinden mobilize olarak darbecileri etkisiz hale getirmeye çalışmıştır. Başka bir ifade ile darbeciler nereye yönelmişse ve gittiyse dijital ve fiziksel aksiyon da o tarafa yönlendirilmiştir. Yapılan tetkikler neticesinde camilerden ezan ve sala okunması, sosyal medya mesajları ve halkın meydanlara çıkması arasındaki yoğunluk arasında ciddi örtüşmenin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla vatandaşın meydanlara çıkmasında okunan salaların ve sosyal medya mesajlarının pozitif katkı yaptığı anlaşılmaktadır (Ünver ve Alassaad, 2016).

TRT Ankara Stüdyolarını basan darbeciler saat 00:03’de TRT Spikeri Tijen Karaş’a bildirimlerini okutturmuşlardır. Daha sonra kamuoyuna yansıyan görüntülere göre bir subay metni okumak için hazırlık yapmış, ancak verilen karar neticesinde bildiriye spikerin okuması uygun görülmüştür. Okunan bildiriye darbeyi gerçekleştiren askerlerin kendilerini “Yurtta Sulh Konseyi” olarak adlandırdıklarını da kamuoyu öğrenmiştir. Açıklamada Yurtta Sulh Konseyi’nin yönetime el koyduğu ve sokağa çıkma yasağı getirdiği ifade edilmiştir (Al Jazeera Turk, 2016). Bu olaydan 23 dakika sonra saat 00:26’da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, CNN Türk Ankara Temsilcisi Hande Fırat’a FaceTime programından bağlanarak halka seslenmeyi başarmıştır. Erdoğan’ın konuşmasını Hande Fırat telefonunu kameralara tutarak ekranlara yansıtmıştır. Erdoğan’ın bu konuşması o ana kadar onun sesini duymayı ve tavrının ne olacağını öğrenmeyi bekleyen halkın hareketlenmesini ve meydanlara akmasını sağlamıştır. Yapılan araştırmalara göre darbe girişimine karşı halkın önemli bir kısmının Erdoğan’ın televizyon ekranlarında yaptığı çağrının ardından sokağa çıkmaya karar verdiği görülmüştür (KONDA, 2016; Andy-ar, 2016). Keza Erdoğan’ın yaptığı bu bağlantı ile toplumun hemen her kesiminde darbe karşıtı direnişin ivmesini yükseltmiştir. Aşağıda ele alınacak sosyal medya ağlarından yapılan darbe karşıtı bildirimlerin ekseriyeti bu canlı bağlantı sırasında ve akabinde yapılmıştır.

Resim 3.2.TRT’de Darbe Bildirisinin Okunması¹³

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Hande Fırat’a konuştuğundan sonra saat 00:38’de kendi Twitter hesabından “Milletimizi demokrasimize ve milli iradeye sahip çıkmak üzere meydanlara, havalimanlarına davet ediyorum” şeklinde mesaj yayınlamıştır. Yurtdışı Sulh Konseyi cuntası Erdoğan’ın bu çağrısına saat 00:45’de TSK resmi web sitesinden yayınladığı 186 numaralı basın açıklamasıyla cevap vermiştir. Türkiye genelinde sıkıyönetim ilan edildiğini bildiren bu açıklamada sokağa çıkma yasağı uygulanacağı ve tüm vatandaşların bu emre hassasiyetle uymaları istenmiştir (TSK Basın Açıklaması, 2016).

¹³ Yeni Şafak, “15 Temmuz Korsan Darbe Bildirisi!”, <http://www.yenisafak.com/15-temmuz-korsandarbe-bildirisi-h-2753353>, 2017, (Erişim tarihi: 15.3.2019)

Şekil3.1.R. Tayyip Erdoğan'ın onaylı Twitter sayfasından yaptığı çağrı.

Kaynak: <https://goo.gl/t1Mk24>

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu açıklamalarının ardından birçok sivil kurum ve kuruluş özellikle sosyal medya hesapları üzerinden halkı darbecilere karşı direnmeye çağırmıştır. Türkiye'nin en büyük GSM operatörü Turkcell saat 00:38'de Twitter hesabından hükümetin yanında yer aldığını belirten bir tweet atarak en erken refleks gösteren kurumlardan birisi olmuştur. Turkcell'in CEO'su Kaan Terzioğlu aynı zamanda Erdoğan'ın darbe karşıtı mesajını 35 milyon Turkcell hattına SMS olarak yolladıklarını bir röportajda ifade etmiştir (Sputnik, 2016).

Şekil 3.2. Turkcell'in onaylı Twitter hesabından yapılan açıklama

Kaynak: <https://goo.gl/V85TzR>

Kuşkusuz darbecilere karşı halkın direnişinin etkili olmasının en önemli sebeplerinden birisi de Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM)'nün kurumsal olarak sivil hükümetin yanında konuşlanması ve darbe karşıtı direnişi desteklemesi olmuştur. Erdoğan televizyonlara açıklama yaptığı sırada saat 00:20'de EGM'nin resmi Twitter hesabından halka demokrasiye sahip çıkma çağrısı yapılmıştır. Bunun yanı sıra hem İstanbul hem Ankara emniyet müdürlerinin polis memurlarına silahlarını teslim etmemeleri ve darbecilere karşı koymaları yönünde telsiz talimatları verdiği basına yansımıştır (Hürriyet, 2016; Anadolu Ajansı, 2016).

Şekil 3.3. EGM'nin onaylı Twitter hesabından yapılan açıklama.

Kaynak: goo.gl/sLGC6N

Darbeciler medya yayınlarını durdurmaya çalışırken başta Ülke TV olmak üzere birçok televizyon kanalından halka darbeye karşı gelmeleri konusunda yayınlar yapılmaya devam edilmiştir. Bu arada gazeteci Turgay Güler, Diyanet İşleri Başkanına seslenerek Türkiye'deki bütün camilerden sala okutmasını istemiştir. Bu mesaj kısa sürede karşılık buldu ve DİB Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez televizyona canlı bağlanarak ve SMS yoluyla bütün din görevlilerine mesaj atarak camilerden sala okumaları yönünde talimat verilmiştir (ÜLKE, 2016).

Türkiye'nin tarihinde sadece topyekûn savaş ve işgal zamanlarında gösterilen bu refleks o gece bir plan dairesinde olmadan darbeye karşı direnişin sembolü olmuştur. Camilerin minarelerinden yükselen sala sesleri darbecilere yönelen sivillerin motivasyonunu ve halkın sokağa çıkma temayülünü olumlu yönde etkilemiştir (Bardakçı, Ünver ve Alassaad, 2016).

Darbeciler ise akıllı telefonlarla iletişim kurmaya çalışmış ve Whatsapp uygulaması aracılığıyla kurdukları grupta haberleşmişlerdir. Ancak teknoloji kullanma üstünlüğü kısa sürede halkın eline geçmiş ve iletişimi siviller kontrol etmeye ve yönetmeye başlamıştır (Günday, 2016).

TRT stüdyosundan bildiri okutarak kitlelerin iletişimini kontrol altına alabileceklerini tasarlayan darbeciler, olayın böyle olmadığını gerek değişik televizyon kanallarından ve gerekse internet ortamından halkın, darbeye karşı gelmesi yönünde yayınlar yapıldığını görünce anlamışlardır. Bu nedenle TÜRKSAT tesislerini havadan bombalayarak bu yayınları durdurabileceklerini hesap ettilercede başarılı olamamışlardır (Yeter, 2016).

İstanbul'da ise bir grup darbecinin CNN Türk kanalı ve Hürriyet gazetesinin bulunduğu Doğan Medya Center binasına düzenlediği baskın canlı olarak ekranlara

yansımıştır. Yayını kesmeyen CNN Türk kanalına sosyal medya hesaplarından büyük bir destek gelmiştir. Meydanlarda olan halkın sosyal medyada yayılan #direncnturk hashtagi sayesinde haberdar olduğu bu baskına karşı bölgeye yakın olan vatandaşlar destek amacıyla Doğan Medya Center binasına yönelmişlerdir. Polis güçlerinin ve vatandaşların CNN Türk binasına giderek darbecileri etkisiz hale getirmelerinin ardından kanal, yayın yapmaya devam etmiştir. Darbecilerin özellikle CNN Türk kanalını hedef almalarında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ilk olarak bu kanal vasıtasıyla halka seslenmesinin ve darbeye karşı direnişi başlatmasının etkili olduğu anlaşılmaktadır (Aktaş, 2016).

Binlerce vatandaş akıllı telefonlarıyla çektikleri görüntüleri medyaya servis yapmış ve televizyonlar canlı olmasa da bu taze ve sıcak görüntüleri ekrana yansıtarak halkı bilgilendirmiştir. 15 Temmuz gecesi akıllı telefonu olup sokaklara ve meydanlara çıkan herkes hem direnişçi, hem de “yurttaş muhabiri olarak” medya mensubu işlevi görmüştür (Devran ve Özcan, 2016: 87). Ayrıca güvenlik kameralarından alınan görüntüler de hızla televizyon kanallarına iletilmiş ve yaşananların ne denli bir vahşet olduğu bütün çıplaklığıyla kamuoyu ile paylaşılmıştır. Saat 00.00'dan sonra sosyal medyada biraz rahatlama görülmüş ve halk #DarbeyeHayır, #MilletçeMeydanlardayız etiketleriyle mesajlarını yaymış ve ortak bir duruş sergilenmiştir. Netice olarak 15-17 Temmuz 2016 tarihleri arasında 35 milyona yakın tweet atılmış ve bu tweetler 15 milyar civarı erişime ulaşmıştır. Keza takip eden 16 Temmuz günü de toplam 18 milyon 666 bin tweet paylaşılmıştır. Oysa Türkiye’de normal şartlarda günde atılan tweet sayısı ancak 6 milyona yakın bir sayıya tekabül etmektedir (Demir, 2016; Kılıç, 2016).

Görüldüğü gibi 15 Temmuz Darbe Girişimi karşısında Türk milleti geleneksel medya kurumlarıyla birlikte yeni iletişim teknolojilerini de kullanarak Türkiye’nin gelecek on yıllarına mal olması muhtemel bir kalkışmayı engellemiştir. Bu darbe girişimi aynı

zamanda olası yeni bir darbe kalkışması için de geleneksel medyanın yanı sıra yeni iletişim teknolojilerini kontrol etmenin önemini ortaya koymuştur. Bu sebeple sivil kurumlar bu tür koşullara karşı televizyon ve radyo yayınlarının, internet ve GSM sağlayıcılarının korunması için acil eylem planları geliştirmelidir. Zira bu başarısız girişimden ders çıkaran olası bir kalkışmanın ilk hedefinin, geleneksel ve yeni medya araçlarını susturmak olacağı açıktır.

SONUÇ

Biyopolitika kavramı hayat ile uğraşan politika bir diğer ifade ile hayatın politikası anlamını içermektedir. Eski Yunanda hayat kavramı tanımlanırken iki farklı terim olan zoe ve bios kavramları kullanılmıştır. Zoe, bütün canlıların (hayvanların, insanların ya da tanrıların) ortak özelliği anlamına gelen yalın yaşamı ifade ederken, bios birey veya grubun yaşam biçimine (hayat tarzına) işaret etmektedir. Zoe, biyolojik varoluş olarak kimliksiz bir yaşama karşılık gelirken bios, sosyal ve politik bir var olmayı nitelemektedir.

Foucault biyopolitika ve biyoiktidar kavramları arasında kesin bir ayrıma gitmemektedir. Bununla birlikte Foucault biyopolitika kavramını kullanmaktadır. Foucault 20. Yüzyılın önemli düşünürlerinden kabul edilmektedir. Biyoiktidar kavramı Foucault'dan öncede kullanılmaktadır. Fakat kavram popülerliğini Foucault ile kazanmıştır. Foucault modern devletin geleneksel devletten farklı olarak hareket ettiğini belirtmektedir. Geleneksel devlette iktidar devleti yönetmekle yükümlü olan padişah veya kral ülke idaresini emir ve yasaklarla sürdürmektedir. Yönetim yapısal olarak imparatorluklardan, çok farklı milletlerden oluşmaktadır. Bu nedenle hükümdarlar yönetimde tek düzelik ve tepeden inme politikalarla ilerletilmektedir. Modern devlette birlikte iktidarlarda farklı bir yöne evrilmiştir. Foucault modern devletle birlikte geleneksel yönetim şekillerinin terkedildiğini modern iktidarın daha farklı hareket ettiğini belirtmektedir. Foucault'a göre modern iktidar biyopolitik olarak hareket etmektedir. Foucault biyopolitika kavramını modern devletin icadı olarak görmektedir.

Modern devlette modern iktidar artık biyopolitik bir şekilde hareket etmektedir. Modern devlette geleneksel devletten farklı olarak iktidarlar bedene dayalı politikalar üretmektedirler. Foucault'a göre beden modern iktidarın en büyük argümanıdır. Foucault

bu durumu şöyle açıklamaktadır. Modern iktidar söylemle hareket etmektedir. Söylem iktidar eliyle oluşturulan özünde bireye “böyle ol” diyen bir tertibattır. “Böyle ol”dan kasıt iktidarın bireyi normal oldurma çabasıdır. Normal kavramı köken olarak “norm” yani kuraldan gelmektedir. Sonuç itibari ile Foucault söylemi modern iktidar eliyle oluşturulmuş kurallar olarak tanımlanmaktadır. Söylemin amacı özneler oluşturmaktır. Modern iktidarlar bunu bedenler üzerinde yani toplum üzerinde yapmaktadır.

Foucault modern iktidarı panopticon kavramıyla açıklamaktadır. Panopticon 1785 yılında Jeremy Bentham tarafından tasarlanan panopticon kelimesi “pan” ve “opticon” olarak bilinen iki farklı sözcükten üretilmiştir. Pan kelimesi bütün anlamına gelirken, optikon kelimesi ise gözetlemek anlamına gelmektedir. Bu nedenle yapı yerine getireceği göreve uygun olarak “Bütünü Gözetlemek “ anlamına gelen panopticon adını almaktadır. Bentham’ın tasarımında temel alınan düşünce, dönemin geniş kitleleri kontrol altına alma felsefesidir. Yapının tasarımıyla ilgili olarak yazılan mektuplarda yapının nezaret altında tutma, hapis, tecrit, zorla çalıştırma, eğitim gibi pek çok amaçla kullanılabileceğinden bahsedilmektedir. Jeremy Bantham yapının yerine getireceği işlevlerde, ana temanın otorite odaklılık olduğunu sürekli olarak hatırlatmaktadır. Ancak burada ileride Foucault’un etkileneceği fikir kontrol edecek otoritenin yani otoritenin sağlayıcısı olacak iktidarın disiplini sağlayış şekli olacaktır.

Foucault panopticonu örneklerken etrafı hücrelerle çevrili bir kule bu kulede bir gardiyan bu gardiyan ise belli aralıklarla veya hücredeki mahkumlar olay çıkardıklarında cezalandırmak ve de kontrolü sağlamak amacıyla mahkumlara varlığını göstermektedir. Belli bir süre sonra hücrelerdeki mahkumlar gardiyandan korktukları için artık suç işlememeye, kendi kendilerini kontrol etmeye başlayacaklardır. Foucault buna kendilik teknolojisi diyecektir. Bu sayede mahkumlar artık gardiyana ihtiyaç duymadan

gardiyanın koymuş olduğu kurallara uyacaklardır. Foucault modern iktidarında bu şekilde hareket ettiğini iktidarın oluşturduğu ağsal yapı içerisinde ve iktidar eliyle üretilen söylemlerle artık bireyler iktidarın birer öznesi haline geleceklerdir.

Foucault modern iktidarın ağsal bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Foucault'un bahsettiği ağsal yapı panopticona hizmet etmektedir. Başka bir ifade ile ağsal yapının içine din, tıp, aile, okul ve medya gibi birçok yapı girmektedir. Bu yapılar iktidar eliyle üretilen söylemi normalleştirme çabasıdadırlar. Bu nedenle Foucault'a göre kişi doğar doğmaz beden denetimide başlatılmaktadır. Çünkü Foucault'a göre aile, tıp, okul, din, medya ve birçok ağsal yapı iktidar söylemlerini uygulamaya başlayacaktır. Buradan hareketle Foucault asıl inceleme konusunun özne olduğunu belirtse de öznenin maruz kaldığı söylemleri üreten iktidarlara daha çok incelemiştir. Foucault iktidarı tanımlarken güçlü olanın iktidar olması veya iktidar olanın güçlü olması gerektiği algısına karşı çıkmıştır. Foucault güç ve iktidar arasındaki köprüyü oluşturan bilginin sağlam ve tutarlılığının halkta da kabul görmesinin iktidarı güçlü kılacağını vurgulamıştır.

Foucault biyopolitika kavramının toplumdaki topluma hatta aynı toplumda bile farklılık gösterebileceğini belirtmiştir. Buradaki eleştirel noktalardan bir tanesi Foucault biyopolitika kavramını kesin ve somut verilerle ortaya koyamamıştır. Aynı şekilde Foucault iktidar söylemlerinin varlığından bahsetmektedir. Fakat bu söylemlere karşı bir direniş çağrısında bulunmamıştır. Bir diğer ifade ile Foucault modern iktidarlara için durum tespitinde bulunmuştur. Modern iktidarın nasıl ve ne şekilde ilerlediğini ortaya koymaktan ileri gidememiştir.

21. yüzyılın önemli düşünürlerinden olan Agamben biyopolitika kavramını Foucault'tan farklı olarak ele alarak kavrama farklı bir bakış açısı getirmiştir. Foucault

biyopolitikayı modern devletin bir ürünü olarak görmektedir fakat Agamben'e göre biyopolitika Antik Yunanla birlikte başlamaktadır. Agamben insanın olduğu her yerde yönetim ve yönetimin olduğu her yerde de biyopolitikanın olduğunu savunmaktadır.

Bir diğer fark ise Foucault biyoiktidarın beden politikasını yani biopolitikasını yaşatmak üzerine kurgulamıştır. Bir diğer ifade ile modern iktidar toplumda normalin dışında hareket eden bedenleri normalleştirme çabasıdır ve bunu da yine kendi eliyle oluşturduğu cezaveleri, hastahaneler, ıslah evleri gibi mekanizmalarla sağlamaktadır. Yani modern iktidar kendi modern teknikleri ile normalin dışındaki bedenleri ehlileştirme çabasında bu bedenleri tekrardan toplumun öznesi haline getirme çabasıdır. Agamben ise Foucault'a katılmakla birlikte Foucault'un bu noktada ki eksikliğinden bahsetmektedir. Agamben'e göre modern iktidar için biyopolitika yaşatmak uğruna değil tam tersi öldürmek üzerine kuruludur. Agamben'e göre kamplar bunun en büyük örneğidir ve Foucault bunu hesaba katmamıştır. Agamben cezaevleri, ıslahhaneleri ya da akıl hastanelerinin iyileştiremediği kişilerin biyopolitikadaki yerinin kamplar olduğunu ve bu kampların modern iktidar için kutsal(lığı) olmayam bedenleri taşıdığını ifade etmektedir. Modern iktidar için bu bedenler ölüme terk edilmiştir. Kısaca Agamben biyopolitikayı yaşamın dışında tutulan bedenlerin ölüme mahkum edildiğini vurgulamıştır.

Batı ve ülkemizde biyopolitika kavramı oluşum ve gelişim bakımından birçok farklılık göstermektedir. Batı'da biyopolitika kavramı yeni nesil düşünürlerce ele alınırken ülkemizde Türkçe akademik yazın alanında kavramın Foucaultcu tanımının dışına pek çıkılmadığı ya da yetersiz kaldığı görülmektedir. Bir diğer problem ise biyopolitika kavramının Türkiye biyopolitik yapısında uzak kalması başka bir ifade ile biyopolitika kavramının yerelleşme problemi olduğu söylenebilir. Daha önce belirttiğimiz gibi Foucault biyopolitika kavramının aynı toplumda da farklılık göstereceğini belirtmiştir. Buradan

hareketle Türkiye Cumhuriyeti siyasal tarihinde birçok darbe gerçekleşmiştir. Bu darbelerin herbirinin kendi ideolojik yapısı ve kendi söylemlerini ya da ortak söylemler barındırmaktadır. Çalışmamız darbelerin ortak söylemlerini ve de her darbenin kendi söylemini Foucaultcu bir analizle ortaya koymuştur. Asıl konumuz olan 15 Temmuz kalkışması biyopolitik açıdan diğer darelerle karşılaştırılmış ve bu kalkışmanın artı ve eksileri bir bakıma snop analizi ortya koyulmuştur.

Cumhuriyet tarihinde gerçekleşen darbeler birçok söylem barındırmaktadır. Her darbe döneminin kendine ait söylemi bulunmaktadır. Bu söylemler doğal olarak kendi döneminin iktidar yapısını ve toplum yapısını ortaya koymaktadır. Örneğin; beş katlı bir apartmanın her katındaki balkonları ev sahipleri kendi istekleri doğrultusunda düzenlemektedirler. Her balkon farklı şekilde dizeyn edilmektedir. Burada ev sahipleri iktidar, balkonlar iktidar alanları ve dizaynlarda söylemleri temsil etmektedir. Önemli olan durum şu ki bu dizaynlardan hareketle ev sahibinin sahip olduğu tutumu elde edilebilir yani tümevarım yapılabilir. Bir bakıma darbe dönemleride böyledir. Her darbe kendi şartları doğrultusunda hareket eder ve kendi döneminin söylemini oluşturmaktadır. Bu sayede bu darbe dönemleri söylemlerinden hareket edilerek dönemin toplum yapısı ve iktidar yapısı ortaya koyulabileceği gibi (tümevarım) aynı şekilde darbe dönemlerinin iktidar ve toplum yapıları ortaya koyulduklarında dönemin söylemleri de belirlenmiş olacaktır (tümdengelim). Bu durum aynı zamanda yeni ve farklı birçok çalışmaya da emsal teşkil edebilecek ve akademik alanda da özellikle yönetim bilimi, siyaset bilimi, sosyoloji gibi çeşitli akademik alanların ilgi duyabileceği çalışmalar yapılacaktır konulardır.

Darbeler orduların dolaylı veya doğrudan müdahaleleri ile gerçekleşmektedir. Orduların siyasete müdahaleleri birçok farklı neden barındırmaktadır. Askeri darbelerin

başlıca sebebi olarak hükümetlerin, ekonomik ve sosyal sorunları çözmekteki başarısızlıkları gösterilmektedir. Ancak en sık kullanılan gerekçe, yerleşik düzeni ve rejimi korumaktır. Bu ve benzeri söylemler darbeleri normalleştirme, meşrulaştırma ve darbelerin gerekliliği algısını oluşturmuştur. Darbenin sadece ordudan gelebilecek bir eylem olmasının dışında darbenin aynı zamanda sivil halk tarafından da beklenti yaratması amacını da barındırmaktadır.

15 Temmuz kalkışması birçok açıdan kendinden önceki darbelerden farklılık göstermektedir. Bu farklar üç madde halinde sıralanabilir.

a). 15 Temmuz Kalkışmasında ordu; 15 Temmuz kalkışması ordu içindeki bir grup tarafından gerçekleştirilmiştir, daha önceki darbeler ise belli bir emir komuta zincirinde gerçekleşmiştir. 15 Temmuz kalkışması hükümete değil halka yönelik bir saldırı olması ve ülkenin bir çok krum ve kuruluşunun bombalanması bakımından diğer darbelerden farklılık göstermektedir. Diğer darbelerde ordu öncelikli olarak hükümeti durdurup, kilit konumda bulunan kurum ve kuruluşlar ordu mensuplarınca denetim altına alınmaktadır. Halka yönelik direk bir saldırı veya kurum ve kuruluşların bombalanması hiçbir şekilde gerçekleşmemiştir. Kalkışmayı gerçekleştiren kişilerin kimliklerini saklama çabası daha önce gerçekleşmiş olan darbelerden farklılık göstermektedir. Nitekim 1960 darbesi, 1980 Darbesi sonraları bildiriler darbeyi gerçekleştiren komutanlar tarafından halka duyurulmuştur.

b). 15 Temmuz kalkışmasında sivil siyaset; kalkışmayı diğer darbelerden ayıran önemli bir özellik ise siyasi kanadın kalkışmaya direnmesi ve halkı bu konuda direnişe çağırmasıdır. Daha önceki darbelerde sivil iktidar darbeciler tarafından görevlerinden alınarak hükümetler ya dağıtılıp istifaya zorlanıyor ya da ordu destekli

iktidarlar yönetimi ele alıyorlardı. 15 Temmuz kalkışmasında ise darbeye karşı direniş devletin en üst perdesinden Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından gelmiştir. Günün teknolojik şartlarının da hesaba katılmasıyla gerek iktidar kanadından gerek muhalefet aynı anda halkı sokakalara çağırması ve milletvekilleri mecliste nöbet tutma kararı almışlardır. Sonuç itibari ile daha önceki darbelerde sivil iktidarlar başarısız olmuş ve ordu üstüculük durumu gerçekleşmiştir. Sivil iktidarların başarısızlığı ordunun en büyük söylemlerinden ve siyasete müdahale nedenlerindedir. 15 Temmuz kalkışması hem sivil iktidarın güçlenmesi adına hemde demokrasi adına birçok yenilikler meydana getirmiştir. Kalkışma birçok yönden olumlu sonuçlar meydana getirirse kalkışma sonrası biz ve onlar (Fetöçüler ve Fetöcü olmayanlar) söyleminin önüne geçilememiştir. Bu durum toplumda Foucault'un bahsettiği normal ve normal olmayanlar arayışlarının da beraberinde getirmiştir. Yine aynı şekilde daha önceki darbeler gerçekleştikten sonra iktidara gelen ordu mensupları birçok vesayet kurumu kurarak ağsal yapısını güçlendirmiştir. Kalkışma sonrası sistem değişikliği ise bu tartışmalara açık bir kapı bırakmıştır. Ayrı bir başlık olarak çalışılması gereken sistem değişikliği ağsal yapıya bir hizmet mi yoksa demokrasi adına yapılmış çalışma olduğu tartışmalıdır.

c). 15 Temmuz kalkışması toplum ve medya; teknoloji yaşamın birçok alanında radikal değişikliklere yol açtığı gibi darbe yapma biçimi, stratejisi, yöntemi ve taktiklerini de aynı ölçüde etkilemiştir. Sanayi toplumundaki yöntem, alışkanlık ve bilgilerle enformasyon çağında darbe yapmanın mümkün olamayacağı açıkça görülmüştür. 15 Temmuz halk direnişi; geleneksel medya, internet, sosyal medya ve cami hoparlörlerinin birlikte kullanılarak kazanılan bir başarıyı ifade etmektedir. 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbeyi tasarlayan askerlerin Türkiye'nin geleneksel darbe uygulamalarını örnek almış oldukları, medya teknolojisindeki yenilikleri hesaba katmadıkları ve halkın bu

teknolojiyi kullanarak organize olup darbeyi püskürtebileceği ihtimalini düşünmedikleri anlaşılmıştır. Türk milletinin 15 Temmuz'da darbe karşısında gözünü kırpmadan tepki gösterip tanklara, uçaklara ve ağır silahlara meydan okumasında, geçmişte yaşanan acı tarihsel tecrübelerin etkisinin olduğu söylenebilir. Özellikle 27 Nisan 2007 muhtırasına karşı koyan dönemin başbakanı ve siyasi kadrosunun tecrübesi, cesareti, milletin teknoloji kullanma alışkanlığı ve her gün internet ve sosyal medya uygulamalarının pratiğini yapan genç neslin refleksi, darbelerden çok büyük acılar çeken milletin engin hafızası, dahası kısa sürede bu eylemin Türkiye'nin bağımsızlığına karşı yapılan, ülkeyi bölmeyi ve parçalamayı amaçladığına kanaat getiren milletin ferasetli okuması ve Türk medyasının büyük bir ekseriyetinin hiç tereddüt etmeden demokrasi ve özgürlükler yanında yer alması darbecilerin hesap edemedikleri hususlardır. Netice olarak tanklara, uçaklara ve silahlara sahip olmanın kitleleri bastırmak, susturmak ve boyun eğdirmek için yeterli olamayacağını dünya kamuoyu bir kez daha gözlemlemiştir. Darbeyi gerçekleştirenlerin arkasındaki planlamayı yapan kurmay kadronun eski teknoloji ve anlayışlarla enformasyon çağında darbe gerçekleştirebilmenin kolay olmayacağını düşünemedikleri açıktır. Zira günümüzde yolları kesmekle bireyler arasındaki iletişimi ve etkileşimi kesmek mümkün değildir. Sanayi toplumlarında geleneksel teknoloji, otoyollar ve tali yollar enformasyonun iletilmesinde ve yayılmasında önemli iken bilgi çağında enformasyon otoyolları ve yan yolları önem kazanmıştır. Öyle ki ülkesindeki veya yaşadığı kentteki otoyol sorununa karşı tahammül gösteren ve hoşgörülü yaklaşan yeni nesil, internetteki veya sosyal medyadaki birkaç dakikalık arıza veya onarıma sabırsız davranmakta, ani tepki göstermekte ve hemen ilgilileri eleştirmektedir. Darbeyi düzenleyenler kendi aralarında iletişim kurmak için özel yazılımlar tasarlarlarken, darbe sırasında halkın iletişimini, ulaşımını ve etkileşimini kontrol etmek, engellemek veya yönetmek için kafa yormadıkları açıkça görülmüştür. Hatta kimi

gazetecilerin bile Cumhurbaşkanı'nın FaceTime'dan CNN Türk'e bağlanıp halkı meydanlara çıkmaya davet etmesi karşısında şaşkınlıklarını gizleyemedikleri gözlemlenmiştir. Belli ki darbeciler ve destekçileri böyle bir şey olabileceğini akıl etmemişlerdir. Sosyal medyayı çok başarılı kullanan sivil halkın darbenin ilk saatlerinde teslim olan veya siviller tarafından alıkonulan askerlerin görüntülerini yayması darbecileri demoralize etmiştir. Dahası tatbikat nedeniyle birliklerinden çıkarılarak yollara yerleştirilen bazı askerlerin, olayın darbe girişimi olduğunu anlayınca halkın arasına karışması vatansever askerlerin halkla dayanışmasını sağlamıştır. Hatta bazı komutanların arkadaşlarına "Ben teslim oldum, siz de teslim olun." şeklindeki görüntülü mesajları akıllı telefonlarla kaydedilerek sosyal medyadan hızla yayıldı ve çok sayıda darbecinin teslim olması sağlandı. Bu yöntem Birinci Dünya Savaşı sırasında savaşan ülkelerin havadan karşı tarafın askerlerine "Arkadaşlarınız teslim oldu, hayatlarını kurtardılar. Siz de teslim olun kurtulun" şeklindeki mesajları içeren broşür atma taktiklerini hatırlatmıştır. Darbeciler geleneksel iletişim kanalı olan TRT'yi ele geçirip kitle iletişimini kontrol altına alabileceğini sanmıştı. Oysa aynı anda diğer televizyon kanalları, internet portalları ve sosyal medya mecraları üzerinden hem kitle iletişimi hem de bireyler arasındaki iletişim yoğun biçimde gerçekleşmiştir. Böylece darbe karşıtları iletişimi ve söylemsel kontrolü ele geçirerek darbecilere karşı halkı örgütlemiş ve harekete geçirebilmiştir. Yapılan araştırmalar vatandaşların darbe gecesinde sosyal medyayı ve GSM sistemini yoğun biçimde kullandığını göstermektedir. Ayrıca sosyal medya ve geleneksel medyanın yönlendirmeleriyle toplumsal hareketlerin aynı yönde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu nedenle medyanın kitleleri mobilize etmede ve yönlendirmede oldukça etkili olduğu söylenebilir. Türkiye'de darbecilerin medya kullanım biçimi daha önce gerçekleştirilen geleneksel darbelerle benzerlik gösterirken, halkın darbeyi püskürtmek için kullandığı

teknik, yöntem ve stratejilerin ileri düzeyde özgün olduğu görülmüştür. Vatandaşlar kendi akıllı telefonları ile çektikleri görüntüleri sosyal medyaya ileterek daha geniş kitlelerin görmesini sağlamıştır. Bu bakımdan 15 Temmuz akşamı Türk basın tarihinde yurttaş gazetecilik pratiğinin en yoğun yapıldığı gün olmuştur. Bu tecrübeyle sosyal medyanın yalnızca toplumsal olayların nedeni değil, etkin olarak duyurulmasında da önemli bir araç işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte geleneksel medya araçlarının da önemini yitirmediği ve sosyal medyayla bütünleşik bir haber akışı sağladığında kitlesel refleksleri harekete geçirmede halen oldukça etkili olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKKAŞ, H.H. ve TEKİR, O. (2013). Demokrasinin Gelişmesi ve Sürdürülebilirlikte Sosyal Sermaye. Ankara: Kadim Yayınları.
- ARENDR, H. (1998). Totalitarizmin Kaynakları: Emperyalizm, B. S. Şener (çev.), İstanbul: İletişim.
- AYTAÇ, A. M. (2011). Kitlelerin Ruhü: Siyasal ve Sosyal Kuramda Kalabalık Tahayyülleri, Ankara: Dipnot Yayınevi.
- ARSLAN, A. (2003), "28 Şubat Süreci Demokratik bir Savunma Refleksidir", 28 Mayıs 2003
- AGAMBEN, G. (2008). Olağanüstü Hal, çev. Kemal Atakay, İstanbul :Varlık Yayınları,
- AGAMBEN, G. (2010). Tanık ve Arşiv Auschwitz'den Artakalanlar, (çev.), A. İ. Başgöl, Ankara:Dipnot Yayınları,
- AGAMBEN, G. (2013). Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat, çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları,
- AGAMBEN, G. (.2013).Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat, 2. bs, (Çev.), İsmail Türkmen, (Haz.), Sedef Özge, İstanbul: Ayrıntı Yayınları,
- AGAMBEN, G. (2005). İstisna Hali, Çev.: Kemal Atakay, (Haz.)Münevver Çelik, İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- BELGE, M. (2011). Militarist Modernleşme, Almanya, Japonya ve Türkiye, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- BUTLER, J. (2005). İktidarın Psikik Yaşamı: Tabiyet Üzerine Teoriler, Fatma Tütüncü (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi
- ÇELİK, S.(2008). Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Devlet, Salyangoz Yayınları, 1. Basım, , Ocak, İstanbul

- DEMİREL, T. (2002). “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Toplumsal Meşruiyeti Üzerine”,
Toplum ve Bilim, 93: 29- 54
- .DUVERGER, M. (2011). Diktatörlük Üstüne, İstanbul: Dönem Yayınevi.
- FINER, S. E. (1975). The Man on Horseback: The Role of The Military in Politics, 2nd
Enlarged Edition, Penguin Books.
- GÜNEŞ, H. (2010). Modern Toplumlarda Ordu ve Devlet, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GÜVENÇ, B. & et all. (1991), Türk-İslam Sentezi (Turkish-Islamic Synthesis), İstanbul:
Sarmal Yayınları.
- HUNTINGTON, S. P. (1968), Political Order in Changing Societies, New Haven: Yale
UP.
- HEPER, M. (2010). Türkiye’de Devlet Geleneği, Doğu Batı Yayınları, 3. Baskı, Kasım,
İstanbul.
- HARDT, M. ve NEGRI, A. (2011), Ortak Zenginlik, (Çev.), Efla-Barış Yıldırım, İstanbul:
Ayrıntı Yayınları
- HARDT, M. ve NEGRI, A. (2012), İmparatorluk, (Çev.), Abdullah Yılmaz, İstanbul:
Ayrıntı Yayınları.
- HUNTINGTON, S. P. (2006). Asker ve Devlet, (Çev.) Kızılaslan, K. U., Salyangoz
Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Nisan.
- HUNTINGTON, S. P. (1993).Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma,
(Çev.) ÖZBUDUN, E., Türk Demokrasi Vakfı, Ankara.
- FOUCAULT, M.I (1982). İktidar ve Bilgi, (çev.), Oruç Aruoba, Tan, İstanbul: İmge
Yayınevi

- FOUCAULT, M. (1993). Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982, (çev.), Selahattin Hilav, İstanbul: YKY Yayınları.
- FOUCAULT, M. (2000). Hapishanenin Doğuşu, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınevi.
- FOUCAULT, M. (2003). İktidarın Gözü, Seçme Yazılar 4,(çev.), Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- FOUCAULT, M. (2010). Cinselliğin Tarihi, Hülya Uğur Tanrıöver (çev.), İstanbul, Ayrıntı.
- FOUCAULT, M. (2011). Özne ve İktidar, Osman Akınhay (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FOUCAULT, M. (2011). “Özne Ve İktidar”, Seçme Yazılar 2, (çev.), Işık Ergüden-Osman Akınhay, ss. 57-82, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- FOUCAULT, M. (2011). Bilginin Arkeolojisi, (çev.), Veli Urhan, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- FOUCAULT, M.(2012) .Cinselliğin Tarihi,(çev.), Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- KAILITZ, S. (2013). “Democratization, Classifying Political Regimes Revisited: Legitimation and Durability”, Democratization, 20(1): 39-60. 29 January, London.
- KESKİN, F. (1999). Söylem, Arkeoloji ve iktidar, Doğu Batı, 1999/9: 15-22.
- KİRİŞ, H. M. (2010). Türk Parti Sisteminde 1980 Sonrası Kutuplaşma ve Dinamikleri, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- ÖZMAKAS, U. (2012), "Çokluk: 'Yeni' Proleterya mı?", Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters, Cilt/Volume 29, Sayı/Number 2, Aralık/December 2012, s.87-102.

- ÖZMAKAS, U. (2016), "Hardt ve Negri: Biyopolitikanın Kurucu Uğrağı", Biyopolitika - Cilt 2 Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri, der. Onur Kartal, Ankara: Notabene Yayınları.
- ÖZTURK, M (1993), Ordu ve Politika (Army and Politics), Ankara: Gündoğan Yayınları.
- PEKİN, İ.H. ve YAVUZ A. (2014). Asker ve Siyaset, Kaynak Yayınları, Haziran, 1. Basım, İstanbul.
- REVEL, Judith, (2006), Michel Foucault: Güncelliğin Bir Ontolojisi, (Çev.), Kemal Atakay), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- SCHMITT, C. (2002). Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm, Emre Zeybekoğlu (çev.), Ankara: Dost Yayınevi.
- ŞEN, S. (2005). Silahlı Kuvvetler ve Modernizm, Nokta Kitap, 2. Baskı, Nisan, İstanbul.
- ŞEN, S. (1996), Silahlı Kuvvetler ve Modernizm, İstanbul: Sarmal Yayınları. TEZİÇ, E. (1976), Siyasi Partiler (The Political Parties), İstanbul: Gerçek. TURHAN, M. (1991), Siyasal Elitler (The Political Elites), Ankara: Gündoğan.
- ŞENESEN, G. (2009). "Türkiye'nin Savunma Harcamaları: 2000'li Yıllar", (Ed.) BAYRAMOĞLU, A. ve İNSEL, A., Almanak Türkiye 2006-2008: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim, Tesev Yayınları, Temmuz, s. 172-176.

KOYUNCU, E. (2016), "Foucault'nun Siyaset Felsefesinde Biyopolitikanın Doğuşu", Biyopolitika - Cilt 2 Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri, (der.) Onur Kartal, Ankara: Notabene Yayınları

KESKİN, F. (2005). "Özne ve İktidar", Özne ve İktidar içinde, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

LEMKE, T. (2015). Foucault, Yönetimsellik ve Devlet, (Çev: Utku Özmakas), Ankara: Pharmakon Yayınevi.

LEMKE, T.(2014). Biyopolitika, (Çev), Utku Özmakas, İstanbul: İletişim Yayınları.

LEWİS, B. (1984). Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev.) KIRATLI M., Ankara.

NORDLINGER, E. A. (1997). Soldiers in Politics Military Coups and Governments, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.

NEGRİ, A.(2006). Avrupa ve İmparatorluk, (Çev.), Kemal Atakay, İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Elektronik Kaynaklar

Michel Foucault, Discipline and Punish: The Birth of the Prison, Çev. Alan Sheridan, NewYork, Vintage Books, 1995, s.25.

http://monoskop.org/images/4/43/Foucault_Michel_Discipline_and_Punish_The_Birth_of_the_Prison_1977_1995.pdf, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2019.

Thomas Lemke, "Foucault Governmentality and Critique", s.8. (Çevrimiçi)

<http://www.thomaslemkeweb.de/publikationen/Foucault,%20Governmentality,%20and%20Critiqu%20IV-2.pdf> Erişim Tarihi: 15 Şubat, 2019.

Yeni Şafak, "15 Temmuz Korsan Darbe Bildirisi!", <http://www.yenisafak.com/15-temmuz-korsandarbe-bildirisi-h-2753353>, 2017, (Erişim tarihi: 15.3.2019)

Ulrich Raulf, “ An Interview with Giorgio Agamben”, (Çevrimiçi)

<http://www.egs.edu/faculty/giorgio-agamben/articles/life-a-work-of-art-without-an-author/>,

Erişim tarihi: 20 Mayıs 2019.

Giorgio Agamben, “No to bio-political-tattooing”, (Çevrimiçi)

<http://www.egs.edu/faculty/giorgio-agamben/articles/no-to-bio-political-tattooing/>,

Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019.

Youtube, “Erdoğan FaceTime”, <https://www.youtube.com/watch?v=D4D56etTJJI>, 2016,

(Erişim tarihi: 15.10.2018)

Kaynak: <https://goo.gl/t1Mk24>

Kaynak: <https://goo.gl/V85TzR>